

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๔๘ ตอนที่ ๑๔๗๑ – ๑๔๘๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๑๔๗๑

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๗ ตุลาคม ๒๕๒๘

แม้พระผู้มีพระภาคเอง ข้อความใน **ตติยคิลานสูตร** ข้อ ๔๒๕ มีว่า

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน กลันทกนิวาปสถาน ใกล้พระนครราชคฤห์ ก็สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคทรงประจวร ไม่ทรงสบาย ทรงเป็นไข้หนัก

ครั้งนั้น ท่านพระมหาจุนทะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคม พระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับท่านพระมหาจุนทะว่า

ดูกร จุนทะ โพชฌงค์จงแจ่มแจ้งกะเธอ

ท่านพระมหาจุนทะกราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โพชฌงค์ ๗ เหล่านี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ชอบแล้ว อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน โพชฌงค์ ๗ เป็นไฉน

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สติสัมโพชฌงค์ ๗ อูเบกขาสัมโพชฌงค์ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้ชอบแล้ว อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โพชฌงค์ ๗ เหล่านี้แล พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ชอบแล้ว อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร จุนทะ โพชฌงค์ดีนัก ดูกร จุนทะ โพชฌงค์ดีนัก

ท่านพระมหาจุนทะได้กล่าวไวยากรณภาษิตนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคทรง
พอพระทัย พระผู้มีพระภาคทรงหายจากประชวรนั้น และอาพาธนั้นอัน
พระผู้มีพระภาคทรงละแล้ว ด้วยประการฉะนี้แล

นี่คือประโยชน์ของเสียง เวลาที่กล่าวถึงธรรมที่สามารถพิสูจน์ได้ นำความ
เอิบอิ่มใจทำให้จิตตชรูปเกิดขึ้นผ่องใส และทำให้หายจากโรคนั้น ๆ ได้ แต่ต้องเป็น
ผู้เกิดปิติเพราะเข้าใจและประจักษ์แจ้งในลักษณะของโพชฌงค์นั้น ๆ ไม่ใช่เพียง
ความหวังว่า ถ้าได้ฟังเสียงสวดแล้วจะหาย แต่ต้องเข้าใจจริง ๆ เนื่องจากเวลาที่จิต
ซึ่งเป็นมหากุศลญาณสัมปยุตต์เกิด ย่อมเป็นจิตที่ดีกว่ามหากุศลญาณวิปยุตต์

ถ. สัททามณที่เป็นอดีต เป็นจิตที่เคยได้ยินเสียงแล้วดับไปแล้ว ใช่ไหม

ส. เคยนึกถึงอดีตสัททามณอะไรบ้างหรือเปล่า

ถ. เคย

ส. ยังสงสัยอะไร

ถ. เวลาที่ได้ยินเสียง มีโสตวิญญานได้ยินเสียง และขณะนั้นก็จำได้
สัญญาเจตสิกเกิดจำได้ และเวลาที่ระลึกถึงเสียงนั้น จิตขณะนั้นมีโสตวิญญานที่ดับ
ไปแล้วเป็นอารมณ์ ไม่ทราบจะถูกไหม

ส. ไม่ใช่

ถ. แต่ขณะนั้นเสียงไม่มีจริง ๆ

ส. ไม่มี แต่ว่าสัญญา ความจำเสียง และวิตกที่ตรึงถึงลักษณะของเสียง
ก็เสมือนปรากฏ ยังคงอยู่ในหู ยังเป็นเสียงนั้นอยู่

ถ. สัททามณที่เป็นอดีต สัททามณนั้นต้องเป็นรูปธรรม ใช่ไหม ถ้าไม่ใช่
นามธรรม

ส. ที่ใช้คำว่า อดีตสัททามณ เพียงแต่แสดงให้เห็นว่า ในขณะที่นั้นกำลังมี
อะไรเป็นอารมณ์ แต่ไม่ได้หมายความว่าโดยขณะ หรือโดยสันตติ เพียงแต่แสดงให้เห็นว่า
ในขณะที่นั้นไม่ใช่คิดถึงเรื่อง อย่างข้อความที่ว่า สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคประทับ
อยู่ ณ พระวิหารเชตวัน กำลังอ่านอย่างนี้ ไม่ได้มีเสียงมาเข้าหูเลย ใช่ไหม แต่เป็น

สัญญา ความจำในเสียง ไม่มีเสียงใด ๆ ในขณะนั้นที่เป็นอดีตสหทามณเณโดย ซึ่งนั่นคือการนึกถึงเรื่อง แสดงว่าขณะนั้นไม่ใช่มีเสียงหรือสหทามณเณเป็นอารมณ

แต่ขณะใดที่นึกถึงเสียงที่เคยได้ยิน ขณะนั้นมีอดีต ซึ่งแสดงให้เห็นว่าไม่ใช่ปัจจุบันสหทามณ และในขณะนั้นไม่ได้นึกถึงเรื่อง แต่กำลังมีเสียงที่เคยได้ยินเป็นอารมณ จึงใช้คำว่า เสียงที่เป็นอดีต

ถ. อย่างนี้ เวลาที่สติระลึกก็จะเป็นสภาพของนามธรรมทั้งหมด

สุ. เพราะว่าเสียงขณะนั้นไม่ใช่เสียงที่กระทบโสตประสาทและดับ จึงต้องระลึกที่สภาพที่เป็นนามธรรมที่กำลังคิดนึก

ถ้าใครยังไม่ได้คิดถึงเสียงที่เป็นอดีตสหทามณ ก็ไม่จำเป็นต้องไปพยายามคิด เพราะถ้าพยายาม ก็คิดไม่ออก

จะให้เกิดถึงกลิ่นดอกกุหลาบในเวลา นี้ จะพยายามสักเท่าไร ถ้าไม่มีจิตที่เกิดตรีนึกถึงจริง ๆ จนกระทั่งเสมือนว่ากลิ่นนั้นกำลังกระทบปรากฏที่จมูก ความรู้สึกว่ามีกลิ่นนั้นเป็นอารมณ ก็เกิดขึ้นไม่ได้

วิบาก คือ ผลของกรรม ไม่ได้ทำให้มีเพียงปฏิสนธิจิตเกิดขึ้น และเป็นภวังค์สืบต่อดำรงภพชาติ และมีจักขุวิญญาณ ๒ ดวง เป็นกุศลวิบาก ๑ ดวง อกุศลวิบาก ๑ ดวง โสตวิญญาณ ๒ ดวง เป็นกุศลวิบาก ๑ ดวง อกุศลวิบาก ๑ ดวง แต่กรรมยังให้ผลมากกว่านั้นอีก คือ ทำให้มีการได้กลิ่น ซึ่งเป็นขานวิญญาณกุศลวิบาก ๑ ดวง อกุศลวิบาก ๑ ดวง ขณะใดที่ได้กลิ่นที่ดี ขณะนั้นก็เป็อกุศลวิบาก ขณะใดที่ได้กลิ่นไม่ดี ขณะนั้นก็เป็อกุศลวิบาก

อวินิพโกรูป คือ รูป ๔ รูป ซึ่งไม่แยกจากกันเลย ได้แก่ มหาภูตรูป ๔ และอุปาทายรูป ๔

มหาภูตรูป ๔ ได้แก่ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ

อุปาทายรูป ๔ ได้แก่ สี กลิ่น รส โชชา

รูปทั้ง ๔ รูป กระทบกับปสาทเป็นบางรูป เช่น ธาตุดิน ธาตุไฟ ธาตุลม เป็นมหาภูตรูป ๓ เป็นโณฐัพพะ กระทบกับกายปสาทเท่านั้น จะไม่กระทบกับปสาทอื่นเลย

เพราะฉะนั้น สุขทุกข์ในวันหนึ่ง ๆ ทางกาย ก็เพราะกรรมเป็นปัจจัยให้กายปสาทเกิดขึ้นกระทบกับโณฐัพพะ คือ ธาตุดิน ธาตุไฟ ธาตุลม ถ้าธาตุดิน ธาตุไฟ ธาตุลมที่ส่ำเสมอ กระทบสั่นแล้วสบาย ขณะนั้นเป็นกุศลวิบาก แต่ถ้ากระทบสั่นแล้วไม่สบาย ซึ่งความรู้สึกใด ๆ ก็ตามที่เกิดขึ้นและอยากจะทำให้ความรู้สึกนั้นหมดสิ้นไปโดยเร็ว ขณะนั้นเป็นทุกข์เวทนาทางกาย ที่อาศัยการกระทบกันของกายปสาทและโณฐัพพะ

และในอวินิพโกครูป ๘ ซึ่งเป็นกลาปหรือกลุ่มของรูปที่เล็กที่สุด ยังมีสี่ มีกลิ่น มีรส มีไอชา สำหรับสี่ กลิ่น รส ไอชาซึ่งเป็นอุปาทายรูป เป็นรูปที่อาศัยมหาภูตรูปเกิด เป็นรูปที่ติดอยู่กับมหาภูตรูป แยกออกจากมหาภูตรูปไม่ได้เลย และแม้ว่ามี ๔ รูปก็จริง แต่ที่จะกระทบกับปสาทได้มีเพียง ๓ รูป คือ สี่ ๑ กลิ่น ๑ รส ๑ สำหรับไอชาไม่สามารถกระทบได้

เพราะฉะนั้น มหาภูตรูป ๔ มีมหาภูตรูป ๓ ที่กระทบกับปสาทได้ และอุปาทายรูป ๔ ที่เป็นอวินิพโกครูปนั้น ก็มีอุปาทายรูป ๓ ที่กระทบกับปสาทได้ แต่อุปาทายรูปหนึ่งกระทบกับปสาทไม่ได้ เพราะฉะนั้น ในอวินิพโกครูป ๘ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ สี่ กลิ่น รส ไอชา มี ๒ รูปที่ไม่กระทบกับปสาทใด ๆ คือ ธาตุน้ำกับไอชา นอกจากนั้น คือ ดิน ลม ไฟ กระทบกับกายปสาท สี่กระทบกับจักขุปสาท กลิ่นกระทบกับฆานปสาท และรสกระทบกับชีวาปสาท

นี่คือการรับผลของกรรม มหาภูตรูปและอุปาทายรูปเกิดร่วมกัน และเป็นรูปที่กระทบกับปสาทที่ทำให้วิบากจิตเกิดขึ้น แล้วแต่ว่ารูปที่กระทบนั้นจะเป็นอิฏฐารมณ์ คือ น่าพอใจ หรืออนิฏฐารมณ์ คือ ไม่น่าพอใจ

ในกลุ่มที่เล็กที่สุด ที่เป็นอวินิพโกครูป ๘ เฉพาะรูปสี่รูปเดียวกระทบกับจักขุปสาท โดยมีแสงสว่างเป็นปัจจัย เวลาที่รูปสี่กระทบกับจักขุปสาท และมี

แสงสว่างเป็นปัจจัย จะปรากฏสภาพของสี ของวัตถุ คือ มหาภูตรูปนั้น ๆ ต่าง ๆ กันออกไป

มีมหาภูตรูปจริง แต่ถ้าแสงสว่างไม่มี สีไม่กระทบกับจักขุปสาท สภาพสีอันวิภังคของวัตถุนั้น ๆ ก็ปรากฏไม่ได้ เพราะฉะนั้น เมื่อมีแสงสว่าง ทำให้สีกระทบกับจักขุปสาท ก็ปรากฏสภาพของสีของวัตถุคือมหาภูตรูปนั้นต่าง ๆ กันออกไปเป็นรูปร่าง เป็นลักษณะต่าง ๆ ที่น่าพอใจบ้าง ไม่น่าพอใจบ้าง

เพราะฉะนั้น สีซึ่งเป็นอุปาทายรูปที่เกิดกับมหาภูตรูป ก็มีลักษณะสภาพที่เป็นอิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์ แล้วแต่จะกระทบกับบุคคลใด ถ้าเป็นบุคคลที่มีกุศลกรรม อิฏฐารมณ์ที่เป็นสีก็กระทบกับจักขุปสาทของบุคคลนั้นทำให้จักขุวิญญาณ-กุศลวิบากเกิดตามกรรมที่ได้กระทำแล้ว นี่เป็นการรับผลของกรรมทางตา

สำหรับเสียง เกิดขึ้นโดยอาศัยจิตเป็นสมุฏฐานบ้าง หรืออุตุเป็นสมุฏฐานบ้าง ก็ปรากฏสภาพเป็นเสียงที่น่าพอใจหรือไม่พอใจ แล้วแต่วิบากของบุคคลใดจะกระทบกับเสียงที่น่าพอใจในขณะใด หรือเสียงที่ไม่น่าพอใจในขณะใด

แต่ในอวินิพโกรูป ๘ ก็ยังมีรูปกลิ่น ซึ่งทุกคนพิสูจน์ได้ว่า มีกลิ่นที่น่าพอใจ และมีกลิ่นที่ไม่น่าพอใจ เวลาที่กระทบแล้วบางครั้งรู้สึกว่ามันไม่ได้ และรูปกลิ่นนี้เมื่อกระทบกับฆานุปสาท ก็เป็นปัจจัยทำให้เกิดฆานวิญญาณซึ่งเป็นวิบากจิต

อรรถุสาลินี รูปกัณฑ์ พระบาลีคัมภีรตนนิตยเทศ ข้อ ๖๒๔ มีข้อความว่า

รูปที่เรียกว่า คันธายตนะ เป็นไฉน

กลิ่นใดเป็นสิ่งที่เห็นไม่ได้ แต่กระทบได้ (คือ กระทบกับฆานุปสาทรูป) ได้แก่ กลิ่นรากไม้ กลิ่นแก่นไม้ กลิ่นเปลือกไม้ กลิ่นใบไม้ กลิ่นดอกไม้ กลิ่นผลไม้ กลิ่นบุต กลิ่นเน่า กลิ่นหอม กลิ่นเหม็น หรือกลิ่นแม้อื่นใดซึ่งอาศัยมหาภูตรูป ๔ อันเป็นสิ่งที่เห็นไม่ได้แต่กระทบได้มีอยู่ สัตว์นี้ดมแล้ว หรือดมอยู่ หรือจกดม หรือฟุ้งดมซึ่งกลิ่นใดอันเป็นสิ่งที่เห็นไม่ได้แต่กระทบได้ด้วยฆานะ อันเป็นสิ่งที่เห็นไม่ได้แต่กระทบได้ นี้เรียกว่า คันธายตนะบ้าง คันธธาตุบ้าง รูปทั้งนี้เรียกว่า คันธายตนะ

ขณะที่เห็น บังคับบัญชาไม่ให้เห็นก็ไม่ได้ เมื่อมีจักขุปสาทก็ต้องเห็น ขณะที่
ได้ยิน จะบังคับให้ไม่ได้ยินก็ไม่ได้ เมื่อมีโสตปสาทก็ต้องมีการได้ยิน นอกจากนั้น
ยังต้องมีการดมกลิ่น หรือได้กลิ่น ซึ่งจะไม่ให้ได้กลิ่นก็ไม่ได้ เมื่อมีฆานปสาท

บางคนอาจจะรู้สึกว่ายากได้กลิ่นหอม ๆ จึงทำให้มีการแสวงหากลิ่นที่หอม
แต่ควรจะพิจารณาว่า แม้ไม่แสวงหา เมื่อเป็นผลของกรรมแล้ว ต้องมีการได้กลิ่น
เกิดขึ้น ซึ่งบางครั้งเป็นกลิ่นที่น่าพอใจ บางครั้งเป็นกลิ่นที่ไม่น่าพอใจ สำหรับกลิ่นที่
ไม่น่าพอใจ ทุกคนไม่ปรารถนา แต่เมื่อมีกรรมที่ได้กระทำแล้ว ย่อมเป็นปัจจัยทำให้
ฆานวิญญูญาณเกิดขึ้นรู้กลิ่นที่กระทบกับฆานปสาท

ข้อความต่อไปในอรรถกถามีว่า

พึงทราบวินิจฉัยในนิเทศแห่งคันธายตนะต่อไป

บทว่า มूलคันธ (กลิ่นรากไม้) ได้แก่ กลิ่นที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยรากไม้อย่างใด
อย่างหนึ่ง แม้ในกลิ่นที่แก่นเป็นต้น ก็นัยนี้เหมือนกัน

กลิ่นผักตบเป็นต้นที่ยังไม่ได้ที่ หรือได้ที่แล้วไม่ดี ชื่อว่าอามคันธ (กลิ่นบูด)

กลิ่นเกล็ดปลา กลิ่นเนื้อเน่า กลิ่นเนยใสเสียเป็นต้น ชื่อว่าวิสคันธ (กลิ่นเน่า)

บทว่า สุขคันธ (กลิ่นหอม) ได้แก่ กลิ่นที่น่าปรารถนา

บทว่า ทุกคันธ (กลิ่นเหม็น) ได้แก่ กลิ่นที่ไม่น่าปรารถนา

ด้วยบททั้ง ๒ คือ กลิ่นหอมและกลิ่นเหม็นนี้ ย่อมเป็นอันว่ากลิ่นแม้ทั้งหมด
ทรงถือเอาแล้ว เมื่อเป็นเช่นนั้นกลิ่นแม้ทั้งหมดที่ไม่ได้มาในพระบาฬี มีกลิ่นช่อฟ้า
และกลิ่นผ้าเก่าเป็นต้น พึงทราบว่า รวมอยู่ในกลิ่นที่ชื่อว่าเยวาปนกะ คือ กลิ่นแม้
อื่นใดที่ไม่ได้กล่าวถึง ด้วยประการฉะนี้ กลิ่นนี้แม้ต่างกันโดยเป็นกลิ่นที่รากไม้เป็นต้น
ว่าโดยลักษณะทางจิตตะ (คือ ลักษณะ ๔) แล้ว ไม่แตกต่างกันเลย

ไม่ว่ากลิ่นใด ๆ ก็ตาม

สพโพปิ เจโส ฆานปฏิพนฺณลักขณํ คันธํ ก็กลิ่นแม้ทั้งหมดมีการกระทบ
ฆานะเป็นลักษณะ

ฆานวิญญูญาณัสสะ วิสยภาวโร มีความเป็นอารมณ์ของฆานวิญญูญาณเป็นรส

คือ เป็นกิจ

ตัณหา โจรปัจจุปัฏฐาน มีความเป็นโจรของขานวิญญานนั้นนั่นแหละ
เป็นปัจจุปัฏฐาน

สำหรับขานวิญญาน เป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย และขณะที่เกิด
ย่อมเกิดพร้อมสัมปยุตตธรรม คือ เจตสิก ๗ ดวง เท่านั้น

สำหรับปัจจัยที่จะให้เกิดขานวิญญาน คือ

อสมันนัตตา ฆานัสสะ เพราะขานปสาทยังไม่แตกดับ

หรือบางแห่งใช้คำว่า ไม่ปะปนกัน คือ ถ้าดับไปแล้วก็หมดสภาพความเป็น
ขานปสาท ก็ปะปนกับรูปอื่นๆ ที่เป็นธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ

อาปาถคัตตตา คันธานัง เพราะกลิ้งมาสู่คลอง

คือ กระทบจมูก ถ้าใครจะได้กลิ้งในขณะนี้คงจะยับยั้งไม่ได้ ไซ้ไหม เพราะ
กระทบจมูกแล้ว

วาโยสันนิสสิดัง อาคัยวาโย อธิบายว่า เมื่อลมพากลิ่นไปสู่ช่องจมูกนั่นเอง
ขานวิญญานจึงเกิด เมื่อลมไม่มี ขานวิญญานก็ไม่เกิด

ในที่นี้ไม่ใช่ไม่มีกลิ่น กลิ่นต้องมีแน่ๆ เพราะว่าอวินิพโกรูป ๘ ได้แก่ ธาตุดิน
ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ สี กลิ่น รส โอชา เพราะฉะนั้น ในกลุ่มที่เล็กที่สุดก็มีกลิ่น
แต่เมื่อยังไม่กระทบจมูกขณะใด ขณะนั้นขานวิญญานก็ไม่เกิด

มนสิการเหตุกั มิมนสิการ

หมายถึงปัญจทวาราวชชนจิต ซึ่งเป็นวิถีปฏิบัติทกมนสิการ คือ เป็นวิถีจิตแรก
เมื่อเกิดขึ้นและดับไป เป็นปัจจัยทำให้ขานวิญญานเกิด

ขณะนี้ จะเห็นได้ว่า สีกระทบตาอยู่ บ่อยกว่ากลิ้ง ไซ้ไหม และเสียงกระทบหู
บ่อยกว่ากลิ้ง ทั้งๆ ที่ที่ใดมีมหาภูตรูป ๔ ที่นั้นต้องมีกลิ่น แต่กลิ่นก็กระทบขานปสาท
น้อยกว่าทางจักขุปสาทและโสตปสาท

เวลาที่ได้กลิ่น ถ้าสติปัฏฐานไม่เกิด จะทำให้หวนไหวไปเพราะกลิ่นที่กระทบกับ
ฆานปสาท เพราะถ้าเป็นกลิ่นที่หอมก็ติด และแสวงหามาก เป็นต้นว่า ดอกไม้
นานาชนิด บางท่านชอบปลูกต้นไม้ที่มีดอกหอม ๆ แสดงว่ามีความพอใจในกลิ่น
นอกจากนั้นยังปรุงเครื่องหอมต่าง ๆ เช่น น้ำหอมกลิ่นต่าง ๆ แสดงให้เห็นว่า ทางตา
ติดสีสันทที่ปรากฏ ทางหูติดในเสียงที่ได้ยิน และยังติดในกลิ่น ไม่ได้ลดน้อยลงไปเลย
เพราะถ้าได้กลิ่นที่น่าพอใจ ก็ต้องพอใจ และบางท่านที่มีความพอใจมากก็แสวงหา
กลิ่นต่าง ๆ ที่น่าพอใจเพิ่มขึ้น ๆ

ตรงกันข้ามกับกลิ่นเหม็น ไม่มีผู้ใดต้องการ และเวลากระทบก็ไม่ได้รู้เลยว่า
ขณะนั้นเวทนาที่เกิดร่วมกับฆานวิญญาณเป็นเพียงอุเบกขาเวทนา เพราะว่า
ความไม่แฉะขึ้น ความไม่พอใจในกลิ่นนั้นมีมาก จนทำให้รู้สึกว่าจะไม่สามารถทนกลิ่น
นั้น ๆ ได้ เช่น กลิ่นขยะอย่างแรง บางท่านอาจจะต้องอุดจมูก หรือวิ่งหนีไป แสดงให้
เห็นว่า แม้อุเบกขาเวทนาจะเกิดกับฆานวิญญาณที่ได้กลิ่น แต่โทมนัสเวทนา ความ
ไม่แฉะขึ้น ความไม่สบายใจที่เกิดร่วมกับโทสมูลจิตซึ่งเกิดหลังจากฆานวิญญาณ
ปิดบังลักษณะของอุเบกขาเวทนาที่เกิดกับฆานวิญญาณ

๑๔๗๒

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๒๘

เคยกล่าวถึงข้อความใน **สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ปทุมปุพผสูตร** แล้ว
ครั้งหนึ่ง ที่มีข้อความว่า ภิกษุรูปหนึ่งพำนักอยู่ในแนวป่าแห่งหนึ่งในแคว้นโกศล
เวลากลับจากบิณฑบาตภายหลังฉันแล้ว ท่านลงสู่สระโบกขรณี และสูดดมดอกปทุม

ข้อความในอรรถกถามีว่า

เมื่อเทวดาผู้สถิตอยู่ในแนวป่านั้น เห็นภิกษุนั้นจับก้านดอกบัวโน้มมาดมก็คิดว่า
ภิกษุนั้นควรพิจารณาเอากลิ่นเป็นอารมณ์เพื่อที่จะเจริญปัญญา

ทุกคนได้กลิ่นก็หวนไหวไปตามกลิ่น แต่การที่จะให้มีกลิ่นเป็นอารมณ์
ซึ่งทั้งกลิ่นและมานวิญญานเป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นและดับไป จึงควรมีคำที่จะเตือน
ให้ระลึกรับพิจารณาสภาพของกลิ่นที่กำลังปรากฏในขณะนั้น ด้วยเหตุนี้เทวดาจึง
ได้กล่าวเตือนว่า

ท่านสูดดมดอกไม้ที่เกิดในน้ำซึ่งใคร ๆ ไม่ได้ให้แล้ว นี่เป็นองค์อันหนึ่งแห่ง
ความเป็นขโมย ท่านผู้วิรูทุกซ์ ท่านเป็นผู้ขโมยกลิ่น

เทวดาคิดว่า ถ้าไม่กล่าวเตือนภิกษุที่กำลังดมกลิ่นในวันนี้ แม้ในวันพรุ่งนี้
แม้ในวันมะรืนนี้ ภิกษุนั้นจะดมกลิ่นดอกบัวนั้นอีก ตัณหาในกลิ่นของภิกษุนั้นก็จะ
เพิ่มพูนขึ้นอีกเรื่อย ๆ ซึ่งจะยังประโยชน์ในชาตินี้และในชาติหน้าให้พินาศไป

เพราะฉะนั้น เมื่อเทวดานั้นเห็นอยู่อย่างนี้ก็คิดว่า

ภิกษุนั้นอย่าพินาศเลย เราจะเตือนท่าน ดังนี้ จึงได้เข้าไปพูดกับภิกษุนั้น

ข้อความในอรรถกถามีว่า

การเตือนของเทวดา ก็เช่นเดียวกับคำสอนของพระผู้มีพระภาค บุคคลเลว
น้อมไปเลว และปฏิบัติผิด ย่อมไม่ได้รับการเตือนนั้น ส่วนบุคคลควรแก้มรรคผล
ในอัตรภาพนี้ ย่อมได้รับการเตือนนั้น

แม้จะเป็นคำสั้น ๆ แต่คนที่สะสมเหตุปัจจัยมาแล้วสามารถระลึกได้ทันที และ
อบรมเจริญปัญญาทันที สามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ทันทีด้วย แต่ถ้าเป็นคนที่ไม่ใส่ใจ
แม้เป็นคำที่ควรฟัง แต่บุคคลเลว น้อมไปเลว และปฏิบัติผิด ย่อมไม่ได้รับการเตือน
นั้น

ได้ยินว่า ขณะที่เทวดาเตือนภิกษุนั้น มีดาบสคนหนึ่งลงไปขุดเหง้าบัว
ภิกษุนั้นเห็นก็ได้กล่าวว่า เราไม่นำไป เราไม่ได้หัก เราดมดอกไม้ที่เกิดในน้ำห่าง ๆ
เมื่อเป็นเช่นนี้ ท่านจะเรียกว่าเป็นผู้ขโมยกลืนด้วยเหตุดังๆ ส่วนบุคคลที่ขุดเหง้าบัว
หักดอกบัวบุณทริก เป็นผู้มีการงานอันเกลื่อนกล่นอย่างนี้ ไฉนท่านจึงไม่เรียกเขาว่า
เป็นขโมย

เทวดาก็ได้แสดงความต่างกันของเพศบรรพชิต ผู้ปฏิบัติธรรมเพื่อดับกิเลสกับ
ผู้ที่ยังมีกิเลสหนาแน่น โดยกล่าวว่า

บุรุษผู้มีบาปหนา แปรเปลี่ยนด้วยราคาทิเกลสเป็นเหตุ เราไม่พูดถึงคนนั้น
แต่เราจะกล่าวกับท่าน บาปประมาณเท่าปลายขนทราย ย่อมปรากฏประจักษ์เท่า
ก้อนเมฆในนภากาศแก่บุรุษที่ไม่มีกิเลส ดังว่าเนิน ผู้มักแสวงหาไตรสิกขาอันสะอาด
เป็นนิตย

ซึ่งข้อความตอนท้ายมีว่า

ลำดับนั้นแล ภิกษุเป็นผู้อันเทวดานั้นให้สด ถึงซึ่งความสังเวช

นี่เป็นเรื่องของภิกษุในชีวิตประจำวัน ซึ่งไม่บ่อยเท่ากับทางตา ทางหูก็จริง
แต่ผู้ที่อบรมเจริญปัญญาจะขาดการระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏใน
ขณะนั้นไม่ได้ เพราะถ้าเป็นผู้ที่ติดในกลิ่นมาก และแสวงหากลิ่นมาก ย่อมหลงลืมสติ
ยากที่จะระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนั้น แต่ไม่ว่าจะเป็นกลิ่น

ใด ๆ ถ้าเป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน ไม่ว่าจะเป็นอย่างกลืนหอม กลืนเหม็น ย่อมสามารถให้สติที่เคยเจริญอบรมแล้วเกิดระลึกได้

บางท่านอาจจะสงสัยว่า กลืนมีคุณหรือมีโทษอย่างไรบ้าง

กลืนเป็นสภาพธรรมที่มีจริง เป็นรูปปรมาณูธรรมอย่างหนึ่ง ถ้ากลืนดีก็เป็นยาได้ เหมือนกับเสียงดีก็รักษาโรคได้ สำหรับกลืนดีเป็นยาที่เมืองไทยก็มีมาก เช่น ยาหอมต่าง ๆ ซึ่งย่อมประกอบด้วยมหาภูตรูปที่ละเอียด ที่ได้ส่วนสัด ทำให้รู้สึกสบาย เมื่อกระทบกับจมูก ทำให้ได้รับอตุที่สมควร เหมาะแก่การที่จะทำให้ร่างกายในขณะนั้นรู้สึกสบายสดชื่นขึ้น แต่ถ้าเป็นกลืนที่เป็นโทษ ก็เป็นอันตราย เช่น กลืนก๊าซ ซึ่งเป็นกลืนที่มีพิษ สามารถทำให้เจ็บป่วยเป็นอันตราย ก็เป็นโทษได้

สำหรับฆานวิญญาณ เป็นวิบากจิตซึ่งเกิดเพราะกรรมเป็นปัจจัย หลีกเลี้ยงไม่ได้ แม้แต่พระผู้มีพระภาคเอง

สังยุตตนิกาย สคาถวรรค อรรถกถา สัจฉิมสูตร ข้อ ๘๐๗ - ๘๑๐ มีข้อความว่า

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับบนเตียงชนดิมีเท้าตรึงติดกับแม่แคร่ อันเป็นที่ครอบครองของสัจฉิมยักซ์ ในบ้านคยา ฯ

ได้ยินว่า ยักซ์นี้ได้บวชเป็นพระภิกษุในสมัยพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพระนามว่า กัสสป ได้เดินมาแต่ที่ไกล มีเหงื่อไหลท่วมตัว ไม่ปูลาดเตียงของสงฆ์ที่เขาแต่งตั้งไว้ดีแล้ว นอนด้วยความไม่เอื้อเพื่อ

ภิกษุผู้มีศีลบริสุทธินั้น ได้มีการกระทำนั้นเหมือนสีดำที่ผ้าขาว

ผู้มีศีล ปกติก็มักจะเปรียบกับความสะอาด เช่น ผ้าขาว แต่ถ้าหลงลืมสติและเพลิน จะทำกรรมที่ไม่สมควร เช่น นอนบนเตียงของสงฆ์ที่แต่งตั้งไว้ดีแล้วด้วยความไม่เอื้อเพื่อ คือ ไม่ปูลาดผ้าของตนเอง เพราะฉะนั้น ก็ทำให้เตียงของสงฆ์ไม่สะอาด

เธอไม่อาจยังคุณวิเศษให้เกิดขึ้นในอัตภาพนั้น ทำกาลแล้วมาเกิดเป็นยักซ์ อยู่ในที่ทั้งขยะใกล้ประตูบ้านคยา ก็มีชนแหลมแข็งทั่วตัวคล้ายขนวัว จึงมีชื่อว่า สัจฉิมยักซ์

ต่อมาวันหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงตรวจดูโลกในเวลาใกล้รุ่ง ทรงเห็นอุปนิสัยแห่งโสดาปัตติมรรคของสุจิตโมยกษ์ จึงเสด็จไปสู่ที่ทิ้งขยะ เหม็นด้วยซากศพ ข้างวัว ม้า มนุษย์ และสุนัข เป็นต้น ประทับนั่งในที่นั้นเหมือนนั่งในพระคันธกุฎีใหญ่

นี่คือพระมหากุณนา เพราะเสด็จไปประทับแม้ในที่ทิ้งขยะ ที่เหม็นด้วยซากศพ ข้าง วัว ม้า มนุษย์ และสุนัข เป็นต้น

ข้อความตอนท้ายของอรรถกถามีว่า

เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงแสดงอริยสัจธรรม ในที่สุดแห่งเทศนา สุจิตโมยกษ์ ยืนอยู่ในที่นั้นเอง ส่งญาณไปตามกระแสพระธรรมเทศนาแล้ว ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล ก็ชื่อว่าพระโสดาบันทั้งหลายย่อมไม่ตั้งอยู่ในอัตภาพที่เศร้าหมอง เพราะฉะนั้น หัวหูด ขนแหลมอย่างเข็มทั้งปวงที่ร่างกายของสุจิตโมยกษ์ จึงร่วงไปพร้อมกับได้โสดาปัตติผล

สุจิตโมยกษ์นั้น จึงนุ่งผ้าทิพย์ ห่มผ้าทิพย์ โปกผ้าทิพย์ ทรงเครื่องประดับของหอมและมาลัยทิพย์ มีผิวพรรณดังทอง ได้ปกครองภุมมเทวดา

ซึ่งก่อนฟังพระธรรม สุจิตโมยกษ์ได้ล่วงเกินพระผู้มีพระภาคด้วยวาจาที่ก้าวร้าว ซึ่งพระผู้มีพระภาคก็ทรงรู้อัธยาศัยของสุจิตโมยกษ์ และด้วยพระมหากุณาก็ไม่ได้ทรงคำนึงถึงการมีฆานวิญญานอกุศลวิบากเกิดขึ้นได้กลืนนั้น ๆ แต่ประทับนั่งในที่นั้นเหมือนนั่งอยู่ในพระคันธกุฎีใหญ่ ใหญ่ในที่นี้ คือ เป็นพระคันธกุฎีที่วิจิตรด้วยเครื่องปูลาดต่าง ๆ

สำหรับการได้กลืน ไม่บ่อยเท่ากับการเห็นทางตาและการได้ยินทางหู แต่แม้กระนั้นไม่ว่าสภาพธรรมใดที่เกิดขึ้น ก็เป็นที่ตั้งของความยินดี ความพอใจ การยึดถือ เพราะบางท่านจะสังเกตได้จริง ๆ ว่า นอกจากจะมีความติด ความต้องการในรูปที่ปรากฏทางตา ในเสียงที่ปรากฏทางหูแล้ว ยังมีความต้องการกลืนดี ๆ อย่างมาก ทั้งนี้ก็แล้วแต่การสะสม

สำหรับฆานวิญญานนั้น ย่อมเกิดพร้อมกับสัมปยุตตธรรม คือ เจตสิก ๗ ดวง ด้วยปัจจัย ๔ อย่าง ตามที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น คือ

อสมันนินตตา ฆานัสสะ เพราะฆานปสาทยังไม่ดับ ๑

อาปาถคัตตตา คันธานัง เพราะกลิ้งมาสู่คลอง คือ กระทบจุมุก ๑

วาโยสันนิสสิตัง อาคัยวาโย ๑

มนสิการเหตุกััง มีมนสิการ (คือ ปัญจทวาราวชชนจิต) เป็นเหตุ ๑

สำหรับฆานปสาท **อัญญสาลินี อรรถกถา ธรรมสังคณีปกรณ์
รูปกัณท์** มีข้อความอธิบายว่า

คันธาภิฆาตารหุตฺตปฺปสาทลักขณัง ฆายิตุกามตานิทานกัมมชสมุฏฐาน-
รหุตฺตปฺปสาทลักขณัง วา ฆานัง ฆานะมีความใสของภูตรูปอันควรแก่การกระทบของ
กลิ้งเป็นลักษณะ หรือมีความใสของภูตรูปเกิดแต่กรรมเป็นสมุฏฐานเป็นเหตุของ
บุคคลผู้ใคร่เพื่อจะดมเป็นลักษณะ

คันเธสุ อาวิญจนรสัง มีการชักวิญญานมาที่กลิ้งทั้งหลายเป็นกิจ

ฆานวิญญานัสสะ อาธรรภาวปัจจุปปุฏฐานัง มีการทรงอยู่ของฆานวิญญาน
เป็นอาการปรากฏ

ฆายิตุกามตานิทานกัมมชภูตปทภูฐานัง มีภูตรูปอันเกิดแต่กรรมเป็นเหตุของ
บุคคลเพื่อใคร่จะดมเป็นปทภูฐาน

ทุกคนมีจุมุก คือ ฆานปสาท แต่อาจจะยังไม่เคยพิจารณาว่า รูปนี้เกิดขึ้นได้
อย่างไร เกิดมาจากไหน รูปนี้เป็นกัมมชรูป คือ รูปที่มีกรรมเป็นสมุฏฐาน โดยความ
เป็นผู้ใคร่จะดม ถ้ายังเป็นผู้ใคร่จะดมอยู่ตราบใด จะไม่หมดปัจจัยที่ทำให้เกิด
ฆานปสาทรูป เพราะว่าการกรรมใด ๆ ก็ตามที่ทำเนื่องด้วยกลิ้งยังมี ก็จะเป็นปัจจัยทำให้
ฆานปสาทรูปเกิดขึ้น ซึ่งเป็นปัจจัยทำให้กระทบกับกลิ้ง เพราะฆานปสาทรูปเป็นรูป
พิเศษที่สามารถกระทบเฉพาะกลิ้ง และฆานปสาทรูปก็เกิดขึ้นและดับไปอย่างรวดเร็วมาก
เช่นเดียวกับกลิ้ง เพราะฉะนั้น ขณะที่ฆานปสาทยังไม่ดับ และกลิ้งยังไม่ดับ
และกลิ้งนั้นกระทบกับฆานปสาท ก็เป็นปัจจัยให้มีการได้กลิ้งเกิดขึ้นชั่วขณะและดับไป
ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

คงจะไม่มีใครพยายามรู้ลักษณะของขานปสาทรูปในขณะนี้ ไซ้ไหม แม้ว่า มีอยู่ที่ตัว แต่ถ้าไม่ปรากฏ สติก็ไม่ต้องไปพากเพียรที่จะรู้ลักษณะของขานปสาทรูป เพราะการรู้ลักษณะของสภาพธรรมใด ๆ ก็ตาม ต้องรู้เมื่อสติดะลิกที่ลักษณะของ สภาพธรรมนั้น

ขณะนี้ ขานปสาทรูปเกิดและดับอยู่ตลอดเวลา เพราะว่ากรรมเป็นปัจจัย แต่เมื่อไม่มีการได้กลิ่นในขณะนี้ ก็ไม่มีใครรู้ว่าขณะนี้ขานปสาทรูป แต่ขณะใด ก็ตามที่ได้กลิ่น กลิ่นหนึ่งกลิ่นใด ขณะนั้นสามารถรู้ได้ว่า ที่กลิ่นปรากฏได้เพราะมี ขานปสาทรูปที่ยังไม่ดับเป็นปัจจัยทำให้ขานวิญญูณเกิดขึ้นรู้กลิ่นในขณะนั้น ซึ่งในขณะนี้ ขานวิญญูณเมื่อก็เกิดและดับไปแล้ว แต่เมื่อสติปฏิฐานไม่ระลิก ก็ ไม่สามารถรู้ลักษณะสภาพของขานปสาทรูปได้

ด้วยเหตุนี้ การที่จะรู้ว่ามีขานปสาทรูป ก็ต่อเมื่อขณะใดที่มีการได้กลิ่น และ สติระลิกพิจารณาลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

อภิสสาลินี รูปกัณฑ์ อธิบายคำว่า ขานะ มีข้อความว่า

ชื่อว่าขานะ ด้วยอรรถว่า ได้กลิ่น ขานะที่เป็นปสาทรูปนั้น ตั้งอยู่ในประเทศ มีฐานฐานดั่งกิบแพะ ภายในช่องสสัมภารขานะ

สสัมภาระ คือ จมูกที่ประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ที่เราเรียกว่า จมูก ซึ่งเป็นที่ อาศัยของขานปสาทรูป แต่ขานปสาทรูปจะไม่อยู่ตามจมูกทั้งหมด แต่อยู่ใน ช่องสสัมภารขานะ

ได้รับอุปการะ อุปถัมภ์ อนุบาล และการแวดล้อมด้วยรูปที่เกิดจากสมุฏฐาน อื่นๆ ย่อมให้ความสำเร็จเป็นวัตถุและทวารแห่งวิถิจิตมีขานวิญญูณเป็นต้น ตามสมควร

นี่คือลักษณะของขานปสาทซึ่งเกิดดับอยู่ตลอดเวลา ขณะใดที่ไม่มีกรรมที่ทำให้ ขานปสาทรูปเกิด จะไม่มีการได้กลิ่นใด ๆ ทั้งสิ้น

ถ. ที่อาจารย์บรรยายว่า กลิ่นไม่ได้ปรากฏอยู่ตลอดเวลา ผมเปรียบเทียบกับทางตาและทางหูแล้ว โอกาสที่กลิ่นจะเกิดก็น้อยกว่า ด้วยเหตุนี้กระมังทำให้สติระลึกรู้ทางจมูก น้อยกว่าทางตา ทางหู

ส. ถ้าขณะใดกลิ่นไม่ปรากฏ ไม่สามารถระลึกลักษณะของกลิ่นได้

ถ. ทั้ง ๆ ที่ปรากฏ ก็ไม่ค่อยระลึก เนื่องจากความที่มีน้อย วันหนึ่ง ๆ ที่มีโอกาสกลิ่นบ้าง รสบ้างอย่างนี้ จะน้อยกว่าทางตา ทางหู ผมคิดว่าด้วยเหตุนี้กระมังโอกาสที่จะระลึกทางจมูกกับทางลิ้น น้อยกว่าทางตา ทางหู

ส. ถ้าเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน ไม่ว่าจะสภาพธรรมใด ๆ กำลังปรากฏ สติปัฏฐานย่อมเกิดระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมนั้นได้ แต่ถ้าไม่ใช่เป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน ทางตาที่กำลังเห็น ในวันหนึ่ง ๆ เห็น และผ่านไปโดยที่สติไม่ได้ระลึกฉันใด เวลาที่กลิ่นปรากฏ ก็เหมือนกับทางตา ทางหู ซึ่งละเลยและสติไม่ระลึก แต่ถ้าเป็นผู้ที่ระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏบ่อยขึ้น จนกระทั่งมีกำลังถึงแม้ว่ากลิ่นจะไม่ปรากฏบ่อย แต่ทันทีที่กลิ่นปรากฏ สติปัฏฐานจะเกิดขึ้นระลึกรู้ลักษณะของกลิ่นได้ ฉะนั้น ต้องอาศัยการเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน

กลิ่นเป็นสภาพธรรมที่ปรากฏทางจมูก แม้ไม่บ่อย แต่บางคนก็หวนไหวมาก ซึ่งจะได้จากการแสวงหากลิ่นหอม ๆ อยู่ตลอดเวลา

สำหรับบางท่านแทบจะกล่าวได้ว่า อยู่ปราศจากกลิ่นหอมไม่ได้ ตื่นเช้าขึ้นมา แต่งตัวจะต้องมีกลิ่นหอม ตอนกลางวันก็ต้องมีกลิ่นหอมอีก จนกระทั่งถึงตอนเย็น ตอนค่ำ แสดงให้เห็นว่า เป็นผู้ที่หวนไหวมากในกลิ่น

ถ. จริง โอกาสที่จะหวนไหวมีมาก แต่ถ้ากลิ่นนั้นยังไม่หมดไป โอกาสที่จะระลึก ซึ่งจะเป็นหลังจากความหวนไหวนั้น และกลิ่นยังไม่หมด เราดม ๆ อยู่ นี่น้ำหอม สักครู่ต่อไปสติจะระลึก ก็เป็นไปได้ ใช่ไหม

ส. ขณะไหนก็ได้

ถ. ส่วนมากมีการเตือนที่จมูกเราแล้ว สติจึงจะเกิด โอกาสแรกเลยรู้สึกจะไม่ค่อยเกิด เพราะอินทรีย์ยังไม่กล้าแก่

ส. สำหรับผู้ติดในกลิ่น อาศัยกลิ่นนั่นเองเป็นอารมณ์ให้สติระลึกได้

ถ. กลิ่นนั้นเป็นอารมณ์

ส. สภาพธรรมใดก็ตามที่กำลังปรากฏ ถ้าไม่เคยฟังเรื่องการเจริญสติปัฏฐาน และสติไม่เคยระลึกลักษณะของกลิ่น ก็จะเป็นผู้ที่เพลินไปในกลิ่น หลงติดในกลิ่นมาก แต่ถึงแม้ว่าจะเป็นผู้ติดในกลิ่น แต่เมื่อได้ฟังเรื่องของ การเจริญสติปัฏฐาน สติก็ยังสามารถที่จะเกิดและระลึกลักษณะสภาของกลิ่นที่กำลังปรากฏได้

ถ. ผมมีความรู้สึกว่า สุภาพสตรีจะละลายเรื่องกลิ่นยากกว่าสุภาพบุรุษ รู้สึกว่า จะติดมากกว่า เช่น น้ำหอมต่าง ๆ

ส. ถ้าไม่จำแนก แล้วแต่การสะสม ดีไหม

ถ. เรื่องกลิ่น ผู้ชายรู้สึกไม่ค่อยสนใจเท่าไร

ส. แล้วแต่อัธยาศัย กลิ่นสำหรับสุภาพบุรุษก็มีมากมาย

๑๔๗๓

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๔

ถ้าพิจารณาจะเห็นได้ว่า ไม่ควรจะห่วงไหวในกลืน เพราะว่าการกลืนไม่ได้ปรากฏ เป็นเรื่องราวเหมือนกับการกระทำทางกายที่ปรากฏให้เห็นได้ทางตา และเรื่องราว ต่าง ๆ ที่ได้ยินเสียงทางหู

วันหนึ่ง ๆ ทางตาเห็นสีสันวัณณะต่าง ๆ เป็นการกระทำต่าง ๆ ของบุคคล ต่าง ๆ และทางหูก็ได้ยินเสียง ซึ่งทำให้รู้เรื่องราวต่าง ๆ มีความห่วงไหวไปในเรื่อง นั้น ๆ แต่กลืนไม่เหมือนกับทางตาและทางหู เพราะไม่ได้ปรากฏเป็นเรื่องราว เหมือนกับสภาพที่ปรากฏทางตาและเสียงที่ได้ยินทางหู เพราะฉะนั้น ไม่ควร จะห่วงไหวมากในเรื่องกลืน แต่ที่จะไม่ให้สุข ทุกข์ โสมนัส โทมนัสเลยกับกลืนที่กระทบ จมูก ก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เพราะทุกคนยังมีกิเลสมาก

เพราะฉะนั้น การที่จะรู้ตัวเองว่ามีกิเลสมาก ไม่ยากเลย คือ ไม่ว่าทางตาเห็น ก็ห่วงไหว ทางหูได้ยินเสียงก็ห่วงไหว ทางจมูกได้กลิ่นก็ห่วงไหว ทุกทางหมด เป็น การพิสูจน์ให้เห็นว่า เป็นผู้ที่มีกิเลสมาก เมื่อไม่ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรม ที่กำลังปรากฏในขณะนั้นตามความเป็นจริง

สำหรับทางรู้อารมณ์ ซึ่งเป็นทางที่จะให้เกิดความติด หรือความยึดมั่น ความพอใจ มี ๖ ทาง คือ ทางตา ๑ ทางหู ๑ ทางจมูก ๑ ทางลิ้น ๑ ทางกาย ๑ ทางใจ ๑ การที่จะดับกิเลสต้องเป็นไปตามลำดับขั้น แต่ก่อนที่จะดับกิเลสได้ เนื่องจากการเป็นพระอริยบุคคลไม่ใช่จะเป็นได้ง่ายในวันสองวัน เดือนสองเดือน ปีสองปี หรือชาติสองชาติ เพราะฉะนั้น ในระหว่างนั้น ถ้าจะพิจารณาว่า แม้ยังไม่สามารถดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉท แต่เมื่อเห็นโทษของกิเลสซึ่งเป็นอกุศลธรรมที่มีมาก และน่ารังเกียจจริง ๆ วันหนึ่ง ๆ คิดที่จะลดคลายความติดในอารมณ์ที่ปรากฏ ทางหนึ่งทางใดลงบ้างไหม เมื่อเป็นทางที่ไม่จำเป็นเท่าทางอื่น เช่น ทางจมูก

ไม่จำเป็นเท่ากับทางตาหรือทางหู ถ้าไม่ติดจะทำให้ไม่แสวงหากลื่นมาก เป็นการลดคลายความติดในรูป ๆ หนึ่งทางทวารหนึ่งลงได้ เพราะว่าอย่างทางตาเห็นสิ่งที่ปรากฏมีความจำเป็นจริง ๆ ที่จะต้องเห็น คงเป็นชีวิตที่ยากลำบากถ้าไม่มีการเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา และทางหูถ้าไม่ได้ยินเสียงใด ๆ ก็ยากเหมือนกัน

มีผู้ฟังธรรมท่านหนึ่ง ท่านเป็นผู้สูงอายุ ตาท่านบอดทั้งสองข้าง ก็ได้สนทนากับท่านระหว่างที่เดินทางไปตอบปัญหาธรรมที่เชียงใหม่ ท่านบอกว่า ตาของท่านเสีย ท่านไม่เสียใจมาก เพราะหูของท่านยังได้ยินธรรม นี่เป็นผู้ที่เห็นประโยชน์ของหู เห็นประโยชน์ของการฟังว่า ถึงแม้จะไม่เห็นสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา แต่เมื่อมีหูก็ยังเป็นปัจจัยให้ได้ยินเสียงพระธรรมได้

เพราะฉะนั้น ถ้าทุกคนมีตา เห็น และเกิดกุศล เหมือนกับมีหูสำหรับฟังธรรม ก็ย่อมเป็นประโยชน์ แต่สำหรับทางจมูก ไม่จำเป็นเท่ากับทางตาและทางหู เมื่อไม่จำเป็น ก็ควรละคลายความติดในกลิ่นลงบ้างเท่าที่สามารถพิจารณาเห็นโทษได้ เพราะผู้ที่เห็นโทษจริง ๆ เช่น บุคคลที่เกิดเป็นรูปพรหมบุคคลในรูปพรหมภูมิ ไม่มีขานวิญญูณ ไม่มีชีวหาวิญญูณ ไม่มีกายวิญญูณ คือ ไม่มีการได้กลิ่น ไม่ต้องบริโภคอาหาร ไม่มีการลิ้มรส และไม่มีกายวิญญูณที่กระทบสัมผัสกับไผฏฐัพพะต่าง ๆ เพราะฉะนั้น ท่านมีทวารที่จำเป็นจริง ๆ ในการที่จะเจริญกุศลขึ้น คือ จักขุทวารและโสตทวาร มีตา มีหู มีเห็น มีได้ยิน ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็น แต่สำหรับในกามภูมิ ๑๑ ภูมิ พรั่งพร้อมไปด้วยกามคุณ ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส ไผฏฐัพพะ ยากที่จะทิ้งไปได้

ข้อความในสังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค ได้แสดงเรื่องของการติดในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในไผฏฐัพพะว่าเหมือนกับสมุทรร คือ มหาสมุทรร กว้างใหญ่มาก จักขุเป็นมหาสมุทรร อารมณ์ที่ปรากฏทางตา ซึ่งมีทั้งสีแดง สีเขียว สีฟ้า สีต่าง ๆ ตลอดจนตั้งแต่กามภูมิจนจรดรูปพรหมภูมิ ไม่สามารถทำให้เต็มได้ เพราะยังมีความต้องการเห็นอยู่เสมอ หูก็เป็นมหาสมุทรร เพราะไม่ว่าจะเป็นเสียงใด ๆ เสียงเล็ก เสียงใหญ่ เสียงต่าง ๆ ก็ไม่สามารถทำให้มหาสมุทรรนั้นเต็มได้

เพราะฉะนั้น ความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจึงเหมือนกับมหาสมุทร ซึ่งยากจะเต็มได้

นี่เป็นชีวิตประจำวันตามความเป็นจริงซึ่งจะเห็นได้ว่า ตาไม่เคยอิ่มในสี สันวันณะทั้งหลาย ทั้งสี สันวันณะในโลกมนุษย์และในโลกสวรรค์ หูก็ไม่เคยอิ่มในเสียง ทั้งเสียงในโลกมนุษย์และในโลกสวรรค์ จมูก ลิ้น กาย โดยนัยเดียวกัน แต่ถ้าผู้ใดละคลายความยินดีพอใจในกามคุณ สามารถอบรมเจริญความสงบของจิตถึงขั้นฌาน เวลาเกิดในรูปพรหมภูมิจะมีเพียงจักขุวิญญาณวิถี โสทวิญาณวิถี แต่ไม่มีการได้กลิ่น ไม่มีการลิ้มรส ไม่มีการรู้การกระทบโณภูมิจึง

ในสุทธฐกถา คือ กลุ่มของรูปที่เล็กที่สุด กลุ่มที่เล็กที่สุดของรูปที่เกิดร่วมกันเพียง ๘ รูป เป็นอวินิพโกรูป ๘ มีกลิ่นรวมอยู่ด้วย ขณะที่กลิ่นใดกระทบจมูก ขณะนั้นกลิ่นนั้นจึงปรากฏ แสดงให้เห็นว่า ไม่เคยขาดกลิ่นเลย ที่ใดที่มีมหาภูตรูป คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ที่นั้นต้องมีกลิ่น ส่วนต่างๆ ของธาตุดิน น้ำ ไฟ ลมซึ่งเกิดร่วมกัน ต่างกันโดยสภาพที่เย็นมากบ้าง เย็นน้อยบ้าง ร้อนมากบ้าง ร้อนน้อยบ้าง อ่อนมากบ้าง อ่อนน้อยบ้าง แข็งมากบ้าง แข็งน้อยบ้าง ตึงมากบ้าง ไหวมากบ้าง เหล่านี้ ทำให้เกิดกลิ่นต่างๆ มากมาย

มิฉะนั้นแล้ว ถ้ามีแต่มหาภูตรูป คือ ธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม กลิ่นก็ไม่น่าจะวิจิตรต่างกันมากมาย แต่เพราะส่วนผสมของมหาภูตรูปที่ต่างกันนั่นเอง ทำให้ปรากฏเป็นกลิ่นต่างๆ เกิดกลิ่นต่างๆ ที่ต่างกันมาก เช่น กลิ่นดอกไม้แต่ละชนิด ก็เป็นเพียงรูปที่อาศัยเกิดจากมหาภูตรูป ๔ นั่นเอง แต่เมื่อส่วนผสมของธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมต่างกันโดยละเอียดก็ทำให้แม้กลิ่นดอกไม้ก็ต่างกัน กลิ่นผลไม้ก็ต่างกัน และกลิ่นในมหาภูตรูปก็ต่างกันออกไปตามการผสม เช่น กลิ่นแกง หรือกลิ่นอาหารต่างๆ ก็เป็นเครื่องพิสูจน์ให้เห็นว่า มหาภูตรูปที่เกิดร่วมกัน มีความต่างกันมาก ในลักษณะที่อ่อน แข็ง เย็น ร้อน ตึง ไหว จึงทำให้แม้สีก็ตาม หรือกลิ่นก็ตาม รสก็ตาม โอชาก็ตาม ซึ่งมีอยู่ในมหาภูตรูปนั้น วิจิตรต่างๆ กัน

สำหรับอเหตุกะ ๑๘ ดวง เป็นวิบากจิต ๑๕ ดวง เป็นกิริยาจิต ๓ ดวง ถ้ากล่าวถึงอเหตุกจิต ๑๘ ดวง ดูจะยาก หรือดูจะแปลก แต่ความจริง คือ ทุก ๆ ขณะในชีวิตประจำวัน เป็นอเหตุกจิต ๑๗ ดวง ในอเหตุกจิต ๑๘ ดวง เพราะฉะนั้น ควรจะพิจารณาเรื่องของอเหตุกจิตให้เข้าใจชัดเจนว่า สภาพที่กล่าวว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนในวันหนึ่ง ๆ นั้น ไม่พ้นจากอเหตุกจิตนี้เลย

สำหรับอเหตุกจิตที่เป็นวิบากมี ๑๕ ดวงนั้น เป็นทวิปัญญวิญญาณ ๑๐ ดวง ทวิปัญญวิญญาณ ได้แก่

จิตที่เกิดขึ้นรู้อารมณ์ทางตา คือ จักขุวิญญาณ ๒ ดวง เป็นกุศลวิบาก ๑ ดวง อกุศลวิบาก ๑ ดวง

จิตที่เกิดขึ้นรู้อารมณ์ทางหู คือ โสตวิญาณ ๒ ดวง เป็นกุศลวิบาก ๑ ดวง อกุศลวิบาก ๑ ดวง

จิตที่เกิดขึ้นรู้อารมณ์ทางจมูก คือ ฆานวิญาณ ๒ ดวง เป็นกุศลวิบาก ๑ ดวง อกุศลวิบาก ๑ ดวง

จิตที่เกิดขึ้นรู้อารมณ์ทางลิ้น คือ ชิวหาวิญาณ ๒ ดวง เป็นกุศลวิบาก ๑ ดวง อกุศลวิบาก ๑ ดวง

จิตที่เกิดขึ้นรู้โณรูปพะที่กระทบกาย คือ กายวิญาณ ๒ ดวง เป็นกุศลวิบาก ๑ ดวง อกุศลวิบาก ๑ ดวง

รวมเป็นทวิปัญญวิญญาณ ๑๐ ดวง

แสดงให้เห็นว่า เมื่อมีสภาพธรรมที่เป็นรูปที่กระทบกับทวารต่าง ๆ แล้ว จิตต้องเกิดขึ้นเป็นวิบาก รูปร่างที่กำลังปรากฏในขณะนั้น โดยสภาพที่เป็นอนัตตา บังคับบัญชาไม่ได้ แล้วแต่ว่าถ้าเป็นผลของกุศลกรรม อารมณ์ที่ปรากฏทางปัญจทวาร ก็เป็นอริยฐานารมณ์ คือ เป็นอารมณ์ที่ดี ถ้าเป็นผลของอกุศลกรรม อารมณ์ที่ปรากฏ ก็เป็นอนิยฐานารมณ์ คือ เป็นอารมณ์ที่ไม่ดี

ที่ได้กล่าวไปแล้ว ก็มีจักขุวิญญาณ ๒ ดวง โสตวิญญาน ๒ ดวง ฆานวิญญาน ๒ ดวง ต่อไปจะขอกล่าวถึงชีวหาวิญญาน ๒ ดวง ซึ่งเป็นจิตที่ลึ้มรส คือ รุ้รสที่กำลังกระทบกับชีวหาปสาท

รส มีอยู่ในมหาภูตรูปจริง แต่ขณะใดที่ไม่กระทบกับชีวหาปสาท ชิวหาวิญญานจะไม่เกิดขึ้น เมื่อชีวหาวิญญานไม่เกิด จะไม่มีการลึ้มรสหรือรุ้รสใด ๆ ทั้งสิ้น เพราะฉะนั้น ขณะใดก็ตามที่กำลังลึ้มรส ไม่ว่าจะเป็นรสนหวาน รสเค็ม รสเปรี้ยว ในขณะนั้นควรที่จะระลึกว่า ไม่ใช่เรา เป็นแต่เพียงสภาพของนามธรรมที่เกิดขึ้นลึ้มรสที่กำลังกระทบกับชีวหาปสาทในขณะนั้น

อภฺรฺรฺสาลินี รูปกัณฺธ แสดงลักษณะชีวหาวิญญาน มีข้อความว่า

ลักษณะของชีวหาวิญญานนั้น ย่อมเกิดพร้อมกับสัมผัสยุตตธรรมทั้งหลาย (คือ เจตสิก ๗ ดวง) เพราะปัจจัย ๔ เหล่านี้ คือ

อสัมภินนัตตา ชิวหาเย เพราะชีวหาปสาทยังไม่แตกดับ

อาปาถคตตตตา รสานัง เพราะรสทั้งหลายมาสู่คฺลอง

คือ กระทบกับชีวหาปสาท

อาโปสันนิสฺสิตัง อาคัຍฺอาโป

มนสิการเหตุกั

มนสิการ คือ ปัญจทวาราวชฺชนจิต ซึ่งเป็นวิธิปฏิบัติทกมนสิการ คือ เป็น วิธิจิตดวงแรกที่ต้องเกิดขึ้นและดับไปก่อน เป็นเหตุไกล้ให้เกิดชีวหาวิญญาน

บรรดาปัจจัย ๔ เหล่านี้ คำว่า อาคัຍฺอาโป ความว่า ได้อาโปทำให้เปียก ฆานวิญญานจึงเกิด เว้นอาโป ก็ไม่เกิด เพราะเมื่อบุคคลลิ้นแห้ง แม้วางของเคี้ยวแห้ง ๆ ไว้ที่ลิ้น ชิวหาวิญญานย่อมไม่เกิดขึ้น

ขณะนี้ก็มีชีวหาปสาทรูป ซึ่งกรรมเป็นสมุฏฐานทำให้เกิดดับอยู่ตลอดเวลา แต่ ขณะใดที่ยังไม่พร้อมด้วยปัจจัย คือ รสทั้งหลายยังไม่กระทบกับชีวหาปสาท หรือ

ในขณะนั้นถ้าลิ้นแห้ง ชิวหาวิญญูณก็ไม่เกิดขึ้นลิ้มรสนั้นได้ เพราะฉะนั้น ต้องอาศัยปัจจัย ๔ อย่าง

อัญญสาลินี รูปกัณฑ์ อธิบายลักษณะของชีวหาปสาท มีข้อความว่า

ชื่อว่าชีวหา ด้วยอรรถว่า ลิ้มรส ชิวหาที่เป็นปสาทรูปนั้น ตั้งอยู่ในประเทศที่มีสัณฐานดังปลายกลีบบัว อยู่บนท่ามกลางสัมผัสการชิวหา (คือ ลิ้นที่ประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ)

ชีวหาปสาทไม่ใช่ลิ้นทั้งหมด แต่เป็นเฉพาะส่วนที่มีสัณฐานดังปลายกลีบบัว ตั้งอยู่ท่ามกลางสัมผัสการชิวหา

ได้อุปการะ อุปถัมภ์ อนุบาล และแวดล้อมด้วยรูปที่เกิดจากสมุฏฐานอื่น ๆ ย่อมให้สำเร็จความเป็นวัตถุและทวารแห่งวิจิตร มีชีวหาวิญญูณเป็นต้นตามควร

การลิ้มรสในวันหนึ่ง ๆ มีหลายครั้ง ตอนเช้าเวลาที่บริโภคอาหารเข้าก็มีการลิ้มรส ขณะที่บริโภคอาหารกลางวัน หรือจะเป็นอาหารเวลาใดก็ตาม ในขณะนั้น มีชีวหาวิญญูณที่เกิดขึ้นทำกิจลิ้มรสต่าง ๆ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ถ้าสติสามารถที่จะระลึกได้

สำหรับลักษณะ ๔ ของชีวหาปสาทรูป ข้อความใน **อัญญสาลินี** มีว่า

รสภิกขาตารหุตูปปสาทลักขณา สายิตุกามตานิทานกัมมชสมุฏฐาน-
รูปตูปปสาทลักขณา ชิวหา ลิ้นมีความใสของภูตรูปอันควรแก่การกระทบรสเป็น
ลักษณะ หรือมีความใสของภูตรูปที่เกิดแต่กรรมเป็นสมุฏฐานของบุคคลผู้ใดเพื่อจะ
ลิ้มรสเป็นลักษณะ

นี่เป็นรูปแต่ละรูปที่ตัว ซึ่งเป็นปสาท เป็นรูปที่ใส ที่ควรแก่การที่จะกระทบกับ
รูปภายนอก แล้วแต่ว่าจะเป็นรูปใด สำหรับรสต่าง ๆ เป็นรูปที่สามารถกระทบเฉพาะ
กับชีวหาปสาทเท่านั้น ไม่สามารถกระทบกับกายปสาทได้ รสหวาน ถ้าเอามือจับ
จะไม่มีชีวหาวิญญูณเกิดขึ้นรู้รสนั้น จนกว่าจะกระทบกับชีวหาปสาท ชิวหาวิญญูณ
จึงจะเป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นลิ้มรสนั้น ในขณะทีรสนั้นยังไม่ดับ

รเสสุ อาวิญจนรสา มีการชักวิญญาณมาที่รสทั้งหลายเป็นกิจ
ชีวหาวิญญาณัสสสะ อาธรรภาวปัจจุပ္ปฐานา มีการทรงอยู่ของชีวหาวิญญาณ
เป็นอาการปรากฏ

สหายิตุกามตานิทานกัมมชฎตปัทฐฐานา มีภูตรูปเกิดแต่กรรมเป็นสมุฏฐานของ
บุคคลผู้ใคร่เพื่อจะลืมนรสเป็นเหตุใกล้ให้เกิด

นี่เป็นการแสดงลักษณะของชีวหาปสาทรูปว่า เป็นรูปที่มีความใสจริง แต่ใส
ในลักษณะใด ก็คือ ใสในการที่จะกระทบกับรส เพราะฉะนั้น รูปนี้มีกิจหน้าที่เฉพาะ
คือ ชักวิญญาณมาที่รส หมายความว่าขณะที่รสกระทบลิ้น ชิวหาปสาททำกิจของ
ชีวหาปสาทโดยชักวิญญาณมาที่รส สภาพของนามธรรมจะเกิดขึ้นโดยไม่มีอารมณ์
ไม่ได้ เพราะฉะนั้น เวลาที่รสกระทบกับลิ้น จิตอื่นเกิดไม่ได้ นอกจากจิตที่อาศัย
ชีวหาปสาทเป็นทวาร ซึ่งจะเกิดขึ้นรู้และลืมนรสได้

ในขณะที่รสกระทบลิ้น ชิวหาปสาททำกิจของชีวหาปสาท โดยเป็นปัจจัยให้
ชีวหาวิญญาณเกิด เหมือนกับการชักวิญญาณมาที่รส คือ ทำให้เกิดชีวหาวิญญาณ
ที่ลืมนรสในขณะนั้นนั่นเอง

เพราะฉะนั้น ขณะใดรสไม่ปรากฏ ก็ไม่สามารถรู้ลักษณะของชีวหาปสาทได้
แต่ถ้าขณะใดรสปรากฏ ขณะนั้นจึงจะรู้ว่ามิชิวหาปสาท ซึ่งไม่ใช่เป็นแต่เพียงเฉพาะ
ลักษณะที่อ่อนหรือแข็งที่กระทบสัมผัสเวลาที่จับลิ้น แต่ต้องเป็นรูปที่มองไม่เห็น
ชีวหาปสาทไม่มีใครสามารถจะมองเห็นได้ เพราะไม่ใช่สีสัณฐานลักษณะต่าง ๆ แต่เป็นรูปที่
มีลักษณะพิเศษที่กระทบกับรส

ลักษณะของชีวหาปสาท คือ สามารถกระทบกับรสได้ ความใสนั้น ใสเฉพาะ
กระทบกับรส และชีวหาปสาทก็เช่นเดียวกับปสาทรูปอื่น ๆ คือ มีมหาภูตรูปที่เกิดแต่
กรรมเป็นสมุฏฐานเป็นเหตุใกล้ เพราะว่าอุปาทายรูปทั้งหมดถ้าปราศจากมหาภูตรูป
แล้วเกิดไม่ได้เลย เพราะฉะนั้น ถ้าไม่มีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ชิวหาปสาท
รูปก็เกิดไม่ได้

มหาภูตรูปมีหลายสมุฏฐาน มหาภูตรูปที่เกิดจากกรรมก็มี มหาภูตรูปที่เกิดจากจิตก็มี มหาภูตรูปที่เกิดจากอตุกก็มี มหาภูตรูปที่เกิดจากอาหารก็มี แต่สำหรับปสาทรูปทั้งหมด ต้องอาศัยมหาภูตรูปที่เกิดจากกรรมเป็นสมุฏฐานอย่างเดียว ไม่ใช่มหาภูตรูปที่เกิดจากจิตจะทำให้เกิดชีวหาปสาทรูป หรือจักขุปสาทรูป โสตปสาทรูปได้

ด้วยเหตุนี้ จิตไม่สามารถทำให้ปสาทรูปทั้งหลายเกิดได้ แต่กรรมเป็นปัจจัยทำให้ปสาทรูปนั้น ๆ เกิดได้

๑๔๗๔

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๔

อภฺฐสาลินี อรรถกถา ธรรมสังคณีปกรณ์ รูปกัณฑ์ ข้อ ๕๒๔
มีข้อความว่า

รูปที่เรียกว่า รสายนะ นั้น เป็นไฉน

รสใด อาศัยมหาภูตรูป ๔ เป็นสิ่งที่เห็นไม่ได้ แต่กระทบได้ ได้แก่ รสรากไม้
รสลำต้น รสเปลือกไม้ รสใบไม้ รสดอกไม้ รสผลไม้ เปรี้ยว หวาน ขม เผ็ด เค็ม
ขึ้น ผื่น ผาด อร่อย ไม่อร่อย หรือรสแม่อื่นใดซึ่งอาศัยมหาภูตรูป ๔ อันเป็นสิ่งที่
เห็นไม่ได้ แต่กระทบได้ มีอยู่ สัตว์นี้ลิ้มแล้ว หรือลิ้มอยู่ หรือจกลิ้ม หรือพินลิ้มซึ่ง
รสใด อันเป็นสิ่งที่เห็นไม่ได้ แต่กระทบได้ด้วยชีวหาอันเป็นสิ่งที่เห็นไม่ได้ แต่กระทบ
ได้ นี้เรียกว่า รสบ้าง รสายนะบ้าง รสธาตุบ้าง รูปทั้งนี้เรียกว่า รสายนะ

อรรถกถารสายนนิทเทส มีข้อความอธิบายว่า

บทว่า มุลรโส (รสรากไม้) ได้แก่ รสที่อาศัยรากไม้อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น
แม้ในรสลำต้น ก็เป็นอย่างนี้แหละ

บางทีก็ใช้รากไม้ทำอาหารต่าง ๆ บางทีก็ใช้ต้นของไม้นั้น เพราะฉะนั้น
รสลำต้นก็โดยนัยนี้

บทว่า อัมพิลัง (เปรี้ยว) ได้แก่ รสเปรี้ยวเป็นต้น

ถ้าเป็นรสที่เราไม่คุ้นเคย เราจะนึกถึงรสที่เราคุ้นเคยแทนรสที่กล่าว
ในพระไตรปิฎกหรือในอรรถกถาก็ได้

บทว่า มธุรัง (หวาน) ได้แก่ รสมีเนยใสแห่งโคเป็นต้นโดยส่วนเดียว เพราะ
น้ำผึ้งผสมกับรสผาดเก็บไว้นานเข้าก็เป็นรสผาดไป น้ำอ้อยผสมกับรสขึ้นเก็บไว้

นานเข้าก็เป็นรสขึ้นไป แต่สัปปี(เนยใส)นั้นเก็บไว้นาน แม้สีและกลิ่นจะเปลี่ยนไป ก็ไม่ละรส เพราะฉะนั้น เนยใสนั้นนั่นแหละ จึงชื่อว่าหวานโดยส่วนเดียว

บทว่า ติตตกัง (รสขม) ได้แก่ รสไบสะเดา เป็นต้น

บทว่า กฏักัง (รสเผ็ด) ได้แก่ รสขิงและพริกไทย เป็นต้น

บทว่า โลณิกัง (รสเค็ม) ได้แก่ เกลือธรรมชาติ เป็นต้น

บทว่า ขาริกัง (รสขื่น) ได้แก่ รสมะอึกและยอดมะเขือ เป็นต้น

บทว่า ลัมพิลัง (รสเผื่อน) ได้แก่ รสยางพุทรา มะขามป้อม และมะขวิด เป็นต้น

บทว่า กสาวัง (รสฝาด) ได้แก่ รสมะขามป้อม เป็นต้น

รสแม้ทั้งหมดเหล่านี้ ตรัสไว้ด้วยอำนาจวัตถุ แต่ในนิทเทศนี้พึงทราบว่ารสดรัสไว้โดยชื่อมีเปรี้ยวเป็นต้นแต่วัตถุนั้น ๆ

บทว่า สาทุ (รสอร่อย) ได้แก่ รสที่น่าปรารถนา

บทว่า อสาทุ (รสไม่อร่อย) ได้แก่ รสที่ไม่น่าปรารถนา

ด้วยบททั้ง ๒ คือ รสที่น่าปรารถนาและไม่น่าปรารถนານี้ รสแม้ทั้งหมดเป็นอันทรงกำหนดถือเอาแล้ว ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้นมิอยู่ รสทั้งหมดที่ไม่ตรัสไว้ในพระบาลี มีรสก่อนดิน รสฝาเรือน และรสผ้าเก่า เป็นต้น พึงทราบว่า รวมเป็นรสที่ชื่อว่าเยววาปนกรส (คือ รสแม่อื่นใด) รสนี้แม้ต่างกันโดยเป็นรสรากไม้เป็นต้นอย่างนี้ แต่ว่าโดยลักษณะเป็นต้น ก็มีได้แตกต่างกันเลย

คือ รสทั้งหมด ไม่ว่าจะต่างกันเป็นรสรากไม้ รสดอกไม้ รสใด ๆ ก็ตาม โดยลักษณะเป็นต้น ไม่ได้แตกต่างกันเลย เพราะ

สัพพะ เอโส ชิวหาปฏิทนนลักษณะ รโส รสมีการกระทบเฉพาะลิ้น เป็นลักษณะ

ชีวหาวิญญานัสสะ วิสยภาวรโส ความเป็นอารมณ์ของชีวหาวิญญาน เป็นรส

ตัณหา โจรปัจจุภูฐานโน มีความเป็นโจร (คือ เป็นอารมณ์)
ของชีวหาวิญญานนั้นนั่นแหละเป็นปัจจุภูฐาน คือ เป็นอาการปรากฏ

นี่คือลักษณะต่าง ๆ ของรส คือ มีการกระทบกันเป็นลักษณะ และเป็นอารมณ์
ของชีวหาวิญญาน ถ้าจำแนกรสในโลกนี้แล้วประมวลลง จะได้รสเพียง ๘ รสเท่านั้น
คือ เปรี้ยว หวาน ขม เผ็ด เค็ม ชื่น เย็น ฝาด แต่ทำไมมีการปรุงแต่งรสมากมาย
เป็นเครื่องดื่มรสต่าง ๆ เป็นกับแก้มรสต่าง ๆ เป็นของว่าง เป็นอาหารคาว
อาหารหวาน รสต่าง ๆ นานาชาติ หาประมาณไม่ได้เลย แสดงให้เห็นว่า
ส่วนผสมของธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม เมื่อปรุงกันแล้วจะเป็นปัจจัยทำให้เกิดรส แม้เพียง
๘ รสก็จริง แต่ยังมีสิ่งอื่นซึ่งปรุงรสนั้นให้วิจิตรขึ้น คือ กลิ่น เพราะว่ารสกับกลิ่นคู่กัน

เวลาที่จะบริโภคเครื่องดื่ม หรืออาหารคาวหวานอย่างใดก็ตาม จะเห็นได้ว่า
มีกลิ่นปนผสมรวมอยู่ด้วยเวลาที่กระทบกับจมูก ทำให้เพิ่มรสหรือความวิจิตรของรส
นั้นขึ้นอีก ทั้ง ๆ ที่รสโดยพื้นแล้วก็มีเพียง ๘ รสเท่านั้น แต่ทำไมเครื่องดื่มจึงมี
หลายชนิด ก็เพราะว่ามีกลิ่นของเครื่องดื่มนั้นแต่ละชนิดรวมอยู่ด้วย เพราะฉะนั้น
ก็ย่อมปรุงรสนั้นให้วิจิตรขึ้นอีก

ทดลองได้ พิสูจน์ได้ว่า ถ้าไม่รวมกลิ่น เฉพาะรสจริง ๆ จะมีเพียง ๘ รสเท่านั้น
และเวลาที่กระทบกับลิ้น ชิวหาวิญญานจะลิ้มรสเฉพาะที่กระทบลิ้นในขณะนั้นเท่านั้น
แล้วแต่จะเป็นความรู้สึกของรสใด เพราะเป็นส่วนผสมของธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม
ย่อมทำให้รสทั้ง ๘ นี้ แตกต่างออกไปตามควรแก่ส่วนผสมนั้น ๆ

ถ. รส ๘ รส ฝาดก็ทราบได้ว่าฝาด เช่น มะขามป้อม แต่เพื่อน คิดว่า
คงจะมี มิฉะนั้นพระพุทธองค์คงไม่แสดงไว้

สุ. ได้แก่ รสยางพุทรา กับมะขามป้อม และมะขวิด เป็นต้น คงต้องไปชิม
ยางพุทรา รสอะไรก็ตามที่แปลกออกไป

ถ. จากฝาด

ส. ถ้าไม่คิดว่าพระผู้มีพระภาคทรงแสดง อาจะตอบได้ว่า ยานี้รสเพื่อน ๆ ไซ้ใหม่ บางท่านก็บอกว่า เอาตะไคร้หั่นใส่ลงไป ในน้ำผสมเกลือ เป็นยาชนิดหนึ่ง ซึ่งรสแปลกมาก ทนไม่ได้เหมือนกัน รสอย่างนั้น

ถ. อยู่ภาคกลางรับประทานประจำวันเป็นปกติ แต่เวลาเดินทางไปต่างจังหวัดมีอาหารประจำภาค รับประทานอาหารของเขาไม่ได้ ชื่อว่าติดในรสใหม่

ส. ต้องติดแน่

ถ. จะปฏิบัติอย่างไร

ส. เจริญสติ

ถ. ถ้าทานไม่ได้จริง ๆ จะทำอะไร ควรจะเจริญสติอย่างไรดี

ส. ทานน้ำ ทานข้าวกับน้ำปลา หรือทานอะไรก็ได้

ถ. เท่าที่ทานได้

ส. เรื่องรส เป็นเรื่องยาก เพราะว่าทุกคนติด ไม่ว่าจะเป็นเด็กผู้ใหญ่ วัยไหนทั้งสิ้น อย่างเด็กบางคนชอบลำไย แต่ไม่ชอบลำไยในข้าวเหนียวลำไย แม้แต่เด็กตัวเล็ก ๆ อายุไม่มาก ยังมีความติดความพอใจในรสที่ตนสะสมมา เพราะฉะนั้น ยิ่งเป็นผู้ใหญ่ อาจจะมี ความพอใจในรสบางรสจนกระทั่งไม่สามารถลิ้มรสอื่นได้ คือ ไม่สามารถบริโภคอาหารของภาคอื่นที่แปลกออกไปได้

สำหรับเรื่องการติดในรส และการปรุงรสอย่างวิจิตร ซึ่งวิจิตรมากในสมัยที่ พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน ตลอดมาจนกระทั่ง ๒,๕๐๐ กว่าปี ความวิจิตรใน เรื่องการปรุงอาหาร ก็ไม่มีวันที่จะลดน้อยเลย

ขอล่าวถึงข้อความใน **อรรถกถา อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต ประวัติของท่านพระโสณโกฬวิเสระ** ซึ่งท่านเป็นเอตทัคคะในการเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุสาวก ผู้ปรารภความเพียร ซึ่งท่านผู้ฟังจะเห็นความวิจิตรในการที่มารดาบิดาของท่าน เลี้ยงท่านมา

ข้อความโดยย่อมีว่า

ท่านพระโศณโกปิวิสะเป็นผู้มีรูปงาม มีผิวดั่งสีทอง มารดาบิดาจึงให้ชื่อท่านว่า โสณะ ท่านเกิดในตระกูลพ่อค้าที่มีทรัพย์สมบัติมาก พร้อมทั้งบริวารยศที่ไม่มี พ่อค้าผู้ใดจะมีสมบัติและยศมากยิ่งกว่านั้น

เรื่องในอดีตโดยย่อของท่านมีว่า

ในสมัยแห่งพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านเกิดในตระกูลเศรษฐี มีชื่อว่า สิริวัฑฒกุมาร เมื่อท่านได้ไปเฝ้าฟังพระธรรมที่วิหาร ได้เห็นพระศาสดาทรงตั้ง พระภิกษุรูปหนึ่งในตำแหน่งเลิศกว่าภิกษุทั้งหลายที่มีความเพียร ท่านก็คิดว่า สังสารวัฏฏ์ คือ การเกิดแล้วตาย ตายแล้วเกิด เวียนวนอยู่ในสังสาระนี้ไม่มีกำหนด ว่าจะสิ้นสุด ถ้าปรารถนาตำแหน่งสาวกผู้เลิศ จะเที่ยวไปในสังสารวัฏฏ์โดยมีกำหนด เพียงแสนกับบ้าง อสงไขยกับบ้าง ตามภูมิของมหาสาวกและอัครสาวก ท่านจึงตั้ง ความปรารถนาที่จะเป็นสาวกผู้เลิศด้วยความเพียร และได้รับพยากรณ์จาก พระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งท่านก็ได้บำเพ็ญกุศลตลอดมา

ท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า ในขณะที่ฟังพระธรรม แต่ละท่านมีความคิดต่างกัน บางคนเห็นพระผู้มีพระภาคทรงแต่งตั้งพระภิกษุผู้เป็นผู้เลิศทางหนึ่งทางใด ก็มีความ ปรารถนาที่จะเป็นอย่างนั้นบ้าง เพราะว่าสังสารวัฏฏ์ที่ผ่านมา ไม่มีใครสามารถรู้ได้ว่า มากมายสักเท่าไรในอดีต แม้สังสารวัฏฏ์ข้างหน้า ก็ไม่มีใครสามารถกำหนดได้ แต่ถ้า ปรารถนาความเป็นผู้เลิศ ก็ยังมีกำหนดว่า เมื่อได้บำเพ็ญบารมีแสนกับบ้างจะได้เป็น พระมหาสาวก หรือบำเพ็ญบารมีถึงหนึ่งอสงไขยแสนกับบ้างจะได้พระอัครสาวก เพราะฉะนั้น สำหรับท่านเอง สังสารวัฏฏ์ที่ผ่านมาแล้ว ยาวนานจนกำหนดไม่ได้ และสังสารวัฏฏ์ข้างหน้า ก็กำหนดไม่ได้ แต่ถ้าจะเทียบกับแสนกับบ้างก็ยังกำหนดได้ ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงตั้งความปรารถนาที่จะเป็นสาวกผู้เลิศด้วยความเพียร ซึ่งท่านก็ได้ บำเพ็ญกุศลตลอดมา

ในภัทรรกัปนี้ เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า พระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงปรินิพพานแล้ว และพระผู้มีพระภาคพระสมณโคดมพระองค์นี้ยังไม่ทรงอุบัติ

ในกาลนั้น ท่านได้ทำบรรณศาลาและที่จ้งกรมถวายเป็นถวายแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า และได้เอาผ้าห่มราคาหนึ่งแสนปูลงไว้เป็นเครื่องลาดพื้นที่จะเข้าสู่บรรณศาลา

กาลเวลาล่วงผ่านไป จนถึงสมัยที่พระผู้มีพระภาคพระสมณโคดมพระองค์นี้ทรงอุบัติแล้ว ท่านเกิดเป็นบุตรอุสสกะเศรษฐี ในกาลจัมปาจนคร ตั้งแต่ท่านปฏิสนธิในครรภ์มารดา มีผู้นำเครื่องบรรณาการมาให้ท่านเศรษฐีเป็นอันมาก แม้ในวันที่ท่านออกจากครรภ์มารดา ก็มีผู้นำเครื่องบรรณาการมาให้ทั่วพระนคร เศรษฐีผู้มารดาบิดาก็จัดแจงพิเลียงนางนมให้ปฏิบัติบำเรอท่านให้เจริญขึ้นด้วยความสุขดุจเทพกุมาร

วิธีที่ท่านเศรษฐีจัดแจงอาหารให้แก่ผู้เป็นบุตรนั้น ไม่มีใครเหมือน คือหว่านข้าวสาลีลงในที่ประมาณได้ ๗ กรีส และเลียงข้าวสาลีด้วยน้ำ ๓ ประการ คือ น้ำปกติ น้ำนมสด และน้ำหอม เหมือนน้ำที่จะเข้าน้ำนั้น ท่านเศรษฐีได้ให้เอาตุ่มใหญ่มีประมาณมากกว่าพันตุ่ม ใส่ให้น้ำนมสดและน้ำหอมให้เต็ม และเอาไปเทลงในเหมือนน้ำให้ไหลเข้าไปในนา เวลาที่ข้าวสาลีออกรวงพอบเป็นน้ำนม ท่านเศรษฐีก็ให้ตั้งรั้วแวดล้อมโดยรอบ และฝังเสาไว้ในระหว่าง ๆ นั้น เอาผ้าขาวเนื้อละเอียดลาดปูปกคลุมลงข้างบน และเอาท่อนไม้เรียงขึ้นไว้ และปกคลุมด้วยเสื่อลำแพน และเอาม่านกันไว้รอบนา จัดยามเฝ้าไว้โดยรอบ เพื่อไม่ให้สัตว์และนกเข้ามากัดกินข้าวสาลีเป็นเดนกิน พอข้าวกล้านั้นเป็นรวงแก่แล้ว ท่านเศรษฐีก็จัดแจงฉางใส่ข้าวสาลีในฉางนั้น เอาของหอม ๔ อย่างปะพรมเรียรายลงไว้บนพื้น และจึงเอาของหอมพิเศษอุดมยิ่งขึ้นไปกว่านั้นปะพรมเรียรายทับข้างบน

เมื่อถึงเวลาเกี่ยวข้าวสาลี ก็ให้คนประมาณมากกว่าพันคน เด็ดเอาแต่รวงข้าวสาลี ทำให้เป็นกำ เป็นมัด ผูกห้อยตากไว้กับเชือกกราว พอแห้งแล้วก็เอาใส่ไว้ในฉาง โดยให้เอาของหอมปูลาดพื้นลงก่อน เอารวงข้าวสาลีนั่นลำดับไว้ข้างบน และเอาของหอมมาราดปูทับรวงข้าวสาลี และเอารวงข้าวสาลีมาลำดับทับของหอมอีก กระทำรวงข้าวกับของหอมนั้นให้เป็นชั้น ๆ จนเต็มฉาง เพื่อที่จะอบให้หอม ปิดประตูอบไว้ถึง ๓ ปี พอครบ ๓ ปีก็เปิดฉาง เวลาที่เปิดฉางนั้น กลิ่นก็หอมตลบไปทั่วพระนคร

เวลาที่เอาข้าวสาลินั่นไปตำ ชาวบ้านก็มาอ้อนวอนขอซื้อเอากลับไปใช้ต่างจวนเครื่องหอม แต่รำของข้าวสาลินั่นได้แก่จุลลปฏฐาก เวลาที่จะหุงข้าวสาลีก็คัดเลือกเอาแต่เมล็ดไม่แตกหัก เลือกเอาเมล็ดที่แตกหักออก เอาข้าวสารนั้นใส่ลงในกระเช้าทองขาวด้วยน้ำ ข้าวแล้วข้าวเล่า ๗ หน

บางแห่งใช้คำว่า ๑๐๐ หน เนื่องจากคำว่า สัตต กับ สต แต่ก็ไม่เป็นความสำคัญอะไรว่าจะเป็น ๑๐๐ หน หรือ ๗ หน

เมื่อข้าวหมดมลทินแล้ว ก็เอาข้าวสารนั้นลงในน้ำจันทน์หอม ซึ่งตั้งไว้ให้ร้อนเดือดพลุ่งครู่หนึ่ง และเอาขึ้นหุงให้สุก ที่ข้าวมูลขึ้นที่ปากหม้อนั้นปรากฏดังเทริดพนมฉัตร อันบุคคลกระทำด้วยดอกมะลิ และเอาอาหารนั้นใส่ลงในภาชนะทองยกขึ้นตั้งไว้บนภาชนะเงิน ที่เต็มไปด้วยข้าวปายาสที่มีน้ำน้อยที่กำลังร้อน เพื่อที่จะอบไอให้ร้อนอยู่ และเอาเข้าไปตั้งไว้ข้างหน้าเศรษฐูปุตร ซึ่งเศรษฐูปุตรนั้นก็บริโภคสมควรแก่การที่จะมีชีวิตอยู่ บ้วนปากแล้ว ชำระมือ และทำด้วยน้ำอบที่หอมฟุ้งชื่นชอุใจ

เมื่อเศรษฐูปุตรล้างมือและเท้าเสร็จแล้ว ชาวเครื่องสำอางก็เชิญเครื่องของหอมสำหรับอบมีประการต่าง ๆ เข้าไปให้ และที่ที่เศรษฐูปุตรจะเหยียบย่างก้าวเดินไปทุกแห่งในสำนักของตนนั้น ก็มีพนักงานบุปผมเครื่องลาดอาสนะที่วิจิตรด้วยลวดลายวิเศษให้เศรษฐูปุตรนั้นเดินสบาย ๆ ไม่ให้ขัดเคืองระคายเท้า

เศรษฐูปุตรเป็นผู้มีบุญลักษณะ คือ พื้นมือและเท้ามีสีแดงงามดุจดอกชบาแดง มีสัมผัสที่ละเอียดอ่อนดุจยงโยแห่งสำคัญที่บุคคลดีดประณีตประมาณได้ ๑๐๐ หน มีเส้นขนเป็นขนแก้วกุนทลสีแดงงดงามที่พื้นเท้าทั้ง ๒ ข้าง ด้วยเหตุนี้มารดาบิดาจึงรักใคร่ทะนุถนอมเอาใจให้เดินแต่บนเครื่องลาด เวลาที่เศรษฐูปุตรโกรธใครก็จะกล่าวเป็นคำขัดเคืองว่า ฉันทจะเหยียบแผ่นดินละ คือ จะไม่เดินไปบนเครื่องลาดชนทั้งหลายก็กระทำตามใจให้หายโกรธ และให้เดินไปบนเครื่องลาด

เมื่อเศรษฐูปุตรโตขึ้น มารดาบิดาก็ให้กระทำปราสาท ๓ หลังที่สมควรจะอยู่ใน ๓ ฤดู ให้หญิงพื่อนทั้งหลายขับพ้องบำรุงบำเรอ เศรษฐูปุตรสมบูรณ์ด้วยความสุขร่ากับอยู่ในสวรรค์

เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ และได้เสด็จไปแสดงธรรมจกัปปวัตตนาสูตรโปรดปัญจวัคคีย์ที่อิสิปตนมฤคทายวัน พระองค์ประทับอยู่ที่กรุงราชคฤห์ พระเจ้าพิมพิสารซึ่งเป็นพระราชาแห่งแคว้นมคธให้หาเศรษฐีบุตรนั้น และส่งไปสู่สำนักพระผู้มีพระภาคกับชาวบ้านประมาณ ๘๐,๐๐๐ เพื่อจะได้ทอดพระเนตรชนละเอียดอ่อนที่พื้นเท้าของเศรษฐีบุตร

นี่เป็นการหาวิธีดูคนที่พื้นเท้าของเศรษฐีบุตร เพราะว่าพระเจ้าพิมพิสารเป็นพระราชา ไม่มีทางที่จะได้ดูคนที่พื้นเท้าของเศรษฐีบุตรได้ แต่ถ้าเศรษฐีบุตรไปสู่สำนักของพระผู้มีพระภาค และกราบถวายนมัสการพระผู้มีพระภาค ก็จะเป็นโอกาสที่หมู่ชนและพระราชาจะได้เห็นคนที่พื้นเท้าของเศรษฐีบุตร

๑๔๗๕

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๒๘

เมื่อเสร็จฐิปปุตรได้ฟังพระธรรมเทศนาแล้ว มีศรัทธาที่จะบวช เมื่อบิดามารดา อนุญาตแล้ว ท่านก็ได้อุปสมบท แต่พวกมิตรสหายพากันนำเครื่องสักการบูชา มาถวาย และสรรเสริญความงามของท่านเป็นประจำ แม้คนที่ไม่ใช่ญาติก็พากัน มาเยี่ยมเยียนเพื่อที่จะดูท่านไม่ขาดเลย ท่านต้องกังวลกับผู้ที่มาพูดจาปราศรัยด้วย เป็นนิตย์ ท่านจึงคิดว่า จะไปเจริญสมณธรรมที่ป่าช้าในสี่ตวัน ซึ่งเป็นที่ที่ใครก็กลัว และรังเกียจ ไม่กล้าจะไปที่นั่น เมื่อท่านไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคและได้ฟังพระธรรม เพื่อเจริญสมณธรรมแล้ว ท่านก็ไปสู่ป่าสี่ตวัน

ท่านคิดว่า ท่านเป็นผู้ที่มีรูปร่างกายละเอียดอ่อนยิ่งนัก ควรที่จะเพียรด้วยความทุกข์ยาก ท่านจึงเพียรเดินจงกรมจนกระทั่งพื้นเท้าพุพอง มีหนอง ช้ำ แดก เป็นโลหิตไหลติดที่จงกรม ที่จงกรมนั้นแปดเปื้อนด้วยหยาดโลหิต เมื่อทำทั้งสองนั้น แดกช้ำ เดินไปไม่ได้ ท่านพระโสณเถระก็ไม่ย่อท้อที่จะกระทำความเพียร อุตส่าห์ พยายามจงกรมด้วยเท้าและมือทั้งสอง แต่ท่านก็ไม่อาจบรรลุมรรคผลได้ ท่านคิดว่า คนอื่นที่ได้ชื่อว่าการปรารภความเพียรนั้น ถ้าจะเพียรอย่างบากบั่นมั่นคง ก็จะเท่ากับ ความเพียรของท่านนั่นเอง แต่เมื่อท่านพากเพียรจนถึงอย่างนี้แล้ว คือ เพียรจนไม่มีใครเสมอเหมือน หรือใครจะเพียรก็คงจะไม่เพียรมากเกินไปกว่าท่าน แต่เมื่อท่าน เพียรอย่างนี้แล้วไม่บรรลุมรรคผล ท่านก็คิดว่า ท่านคงไม่ใช่อุคฆฏัตถุญบุคคล ไม่ใช่ วิปัญจิตถุญบุคคล ไม่ใช่เนยยบุคคล ท่านคงจะเป็นปทปรมบุคคล ซึ่งแม้ว่าจะได้ฟัง พระธรรมเทศนาสักเท่าไรก็ไม่อาจบรรลุมรรคผลได้ ท่านจึงคิดกลับไปเป็นคฤหัสถ์ และบริโภคสมบัติ กระทำบุญกุศลต่าง ๆ

พระผู้มีพระภาคทรงทราบความคิดของท่าน ในเวลาเย็นพระองค์เสด็จ พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์ไปสู่ที่ที่ท่านพระโสณโกฬวิสเถระเดินจงกรม ทรง

พระมหากรุณาตรัสโอวาทที่มีอุปมาด้วยสายพิน ทรงแสดงทางสายกลางแก่ท่านพระเถระ และเสด็จกลับสู่เขาคิชฌกูฏ

ท่านพระโสณเถระประพาศติดตามพระโอวาท ในเวลาไม่นานนักท่านก็ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ และในกาลต่อมาพระผู้มีพระภาคก็ทรงตั้งท่านพระโสณโกฬวิสะเป็นผู้เลศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้ทำความเพียร

ถ. การปฏิบัติธรรมของท่านพระโสณะรู้สึกว่าจะไม่น่าจะใช้สัมมาวายามะทั้ง ๆ ที่ท่านได้รับพระธรรมจากพระผู้มีพระภาคแล้ว ก็ยังมาปฏิบัติโดยการเดินจงกรมอย่างอุกฤษฏ์อย่างนั้น

สุ. ความเพียรของพระภิกษุกับฆราวาสต่างกัน ผู้ที่เป็นคฤหัสถ์เพียรฟังธรรม แต่มีกิจมาก มีภาระงานมาก เพราะฉะนั้น วันหนึ่ง ๆ ของคฤหัสถ์ที่จักพากเพียรประพฤติปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวันจริง ๆ ต้องน้อยกว่าบรรพชิต เมื่อท่านเป็นบรรพชิตแล้ว กิจอื่นไม่มี ไม่ต้องทำอาหาร ไม่ต้องเลี้ยงชีพ ไม่ต้องทำอะไรเมื่อบิณฑบาต ฉันภัตตาหารแล้ว เวลาที่เหลือทั้งหมดก็เพื่อการอบรมเจริญปัญญา ซึ่งจะต้องมีการนั่งบ้าง นอนบ้าง ยืนบ้าง เดินบ้าง

ถ้าเป็นผู้ที่บำเพ็ญเพียรอย่างอุกฤษฏ์ ท่านจะนอนน้อยมาก คือ นอนเมื่อจำเป็นจริง ๆ และบางท่านก็ไม่นอน แต่นั่งหลับ เพราะว่าเวลาของทุกคนมีน้อยมากสำหรับภพหนึ่งชาติหนึ่ง ถ้ายังไม่บรรลุอุรยัสสัจธรรมในชาตินี้ ชาติหน้าจะเกิดที่ไหน จะมีโอกาสได้ฟังพระธรรมอีกไหม จะมีโอกาสที่สติจะระลึกลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมที่กำลังปรากฏอย่างในชาตินี้ไหม ถ้าไม่มีโอกาสได้ฟังพระธรรมจนมีความเข้าใจที่ถูกต้อง ก็ไม่มีการอบรมเจริญปัญญาในชาตินั้น

ทุกท่านไม่รู้ว่าความตายจะมาถึงเมื่อไร ผู้ที่บวชเป็นบรรพชิต มีอุปนิสัยที่สะสมมาต่างกับคฤหัสถ์ เพราะฉะนั้น ท่านย่อมพากเพียรมากกว่า แทนที่จะนั่งและอาจจะหลับ หรือว่าเมื่อย ก็มีการเดินเพื่อเปลี่ยนอิริยาบถ เพราะว่าผู้ที่ไม่ได้ทำกิจการงานเลย หรือผู้ที่นั่งมาก สุขภาพไม่ดี การเดินเป็นสิ่งที่มิประโยชน์มากจริง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเข้า

สาย บ่าย คำ การเดินบิณฑบาตเป็นประโยชน์หลายทาง และหลังจากบิณฑบาตแล้ว ถ้าจะเพียงนั่งก็ต้องเมื่อย ก็ต้องมีการเดิน

เพราะฉะนั้น ท่านเอง เนื่องจากท่านเป็นผู้ที่เดินบนที่ลาดอยู่เสมอ ในขณะที่ต้องเดินในที่ที่ไม่มีที่ลาด และท่านเป็นผู้มีฝ่าเท้าละเอียดอ่อน เมื่อท่านเดินมาก ก็ต้องมีแผล แต่ก็ไม่ละทิ้งความเพียร ท่านคงจะไม่ไปนอนหลับสบาย ๆ แต่ท่านเห็นประโยชน์ของการอบรมเจริญธรรม ถ้าเป็นบุคคลผู้ไม่เลิศทางความเพียร ก็จะไม่ทำอย่างนั้น

ถ. การลงกลานของท่านพระโสณะ ธรรมดาทั่วไปจะมองว่าเป็นสีลัพพตปรามาส

สุ. ท่านผู้ฟังคงจะเคยเห็นคนขยัน คนขยันไม่ได้อยู่ว่าง ๆ เลย ถ้าเป็นคฤหัสถ์ก็จะทำโน่นทำนี่อยู่ตลอดเวลา ซึ่งคนไม่ขยันก็มองดูว่า จะทำทำไม อยู่เฉย ๆ พักผ่อนไปเที่ยวเล่นสบายกว่าแน่ ๆ แต่คนขยันจะทนทำอย่างคนไม่ขยันไม่ได้เลย เขาจะทำงานอยู่ตลอดเวลา ฉันทใด เวลาที่เป็นบรรพชิตแล้ว และไม่มีกิจอื่นที่จะทำ ก็คงจะอยู่ว่าง ๆ เฉย ๆ ไม่ได้

ถ. ถ้าผมจะลงไปกลานบ้าง หัวเข้ากระทบบกัแข็งปรากฏ ลูกเมียเขาคงไม่ยอม

สุ. ความคิดเป็นสิ่งที่ห้ามไม่ได้ ทุกคนคิดไม่เหมือนกัน ถ้าจะพิจารณาความคิดของแต่ละคนจะรู้ว่า ไม่ได้คิดอย่างนี้เพียงชาติเดียวหรือว่าครั้งเดียว ถ้าใครเกิดคิดอะไรขึ้นมา ก็หมายความว่าเคยสะสมการคิดอย่างนั้นมาแล้วในอดีต แม้แต่ท่านพระโสณะก็เช่นเดียวกัน เมื่อท่านเห็นพระภิกษุผู้เลิศในความเพียรในอดีต ก่อนท่าน ท่านก็ตั้งความปรารถนาที่จะเป็นอย่างนั้น

ใครอยากเป็นคนขยันบ้าง ทำงานทั้งวัน คนอื่นนั่งเฉย ๆ บางคนก็บอกว่าขอนั่งเฉย ๆ อย่าเป็นคนขยันอย่างนั้น แต่คนที่อยากขยันอย่างนั้น ขอขยัน ก็เป็นเรื่องของแต่ละบุคคล เพราะฉะนั้น ท่านผู้ฟังอาจจะคิดได้ว่า อยากจะทำอย่างท่าน

พระโสณะ แต่ทำหรือเปล่านั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง เพราะฉะนั้น ชีวิตของแต่ละท่าน ต้องเป็นไปตามเหตุปัจจัยจริง ๆ

ถ. การเป็นเอตทัคคะนั้น ต้องพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้พยากรณ์เท่านั้น ใช่ไหม

ส. คนอื่นไม่สามารถรู้ได้

ถ. อย่างท่านพระโสณะ เทียบเท่าแตก กับพระจักขุบาลตาแตก ผมว่า ตาแตกน่าจะปากเพียรมากกว่า เจ็บปวดมากกว่า แต่ท่านพระจักขุบาลก็ไม่ได้ เอตทัคคะในทางปากเพียร เพราะฉะนั้น ต้องพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพยากรณ์เท่านั้น

ส. ต้องศึกษาประวัติของแต่ละท่านด้วยว่า เพราะเหตุใดพระผู้มีพระภาค จึงตั้งท่านเป็นเอตทัคคะในแต่ละทาง

ถ. แม้กระทั่งท่านพระอานนท์ ความปากเพียรก็ยังสู้ท่านพระโสณะไม่ได้

ส. คนละอย่าง ท่านปากเพียรที่จะศึกษาและบำรุงพระผู้มีพระภาค

ถ. ได้รับฝากคำถามมาจากเพื่อนสหยาจรธรรมว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ชื่อว่าเป็นสมมภู เป็นสัพพัญญุตญาณ รู้ทุกสิ่งทุกอย่าง เมื่อเป็นผู้รู้ทั้งหมดแล้ว ทำไมยังต้องอาศัยสหมบดีพรหมมาทูลอาราธนาให้สั่งสอนเวไนยสัตว์ ทำไมต้องอาศัย คนอื่นอีก ในเมื่อพระพุทธเจ้าเองก็รู้ทุกอย่าง

ส. ตามธรรมเนียมเท่านั้นเอง เพราะตามธรรมดาของการแสดงธรรมจะมี ผู้ที่อาราธนา แต่อย่างไรก็ตาม เวลาที่ทรงตรัสรู้แล้ว เพราะเหตุว่าธรรมลึกซึ้ง จึงเพียง น้อมพระทัยที่ไม่ทรงแสดงเท่านั้นในขณะนั้น แต่ไม่ได้หมายความว่า จะไม่แสดงเลย แต่เพราะธรรมเป็นสภาพที่ลึกซึ้งมาก ในขณะนั้นก็เห็นว่า คนที่จะรู้ตามนี้ยากจริง ๆ ทันทที่ตรัสรู้เช่นนั้น สหมบดีพรหมรู้ เพราะฉะนั้น ก็มาอาราธนาทันที

ถ. ทำให้พุทธศาสนิกชนคิดว่า สหมบดีพรหมนี้เหนือกว่าหรืออย่างไร

ส. ไม่เลย

ถ. ได้ฟังจากสหยาจรธรรม ซึ่งท่านเป็นผู้เข้าใจการปฏิบัติธรรม คือ การ เจริญสติปัฏฐานในชีวิตประจำวันตามปกติอย่างนี้ มีความเข้าใจดี และมีความเห็นว่า

ผู้ฟังส่วนมากมักจะสนใจในเรื่องการเจริญสมาธิ จะเป็นสัมมาสมาธิหรือมิจฉาสมาธิก็แล้วแต่ เขามีความเห็นว่ เราไม่ควรไปคัดค้านหรือไปเปลี่ยนแปลงความคิดเห็นเพียงแต่เราแนะนำให้เขาใช้เวลาหรือขณะที่เขาปฏิบัติสมาธินั้น ให้เขามาพิจารณาธรรมชาติที่ปรากฏทางทวารต่าง ๆ ดีกว่าที่จะไปคัดค้านเขา หรือไม่เห็นด้วยกับเขาในการเจริญสมาธิอย่างนั้น อาจารย์มีความเห็นอย่างไร

ส. ข้อสำคัญที่สุด คือ ให้เขา รู้จุดประสงค์ว่า เขาต้องการอะไร อย่างบางคนบอกว่า ชีวิตวันหนึ่ง ๆ วุ่นวายมาก ทำอย่างไรจึงจะสงบ ถ้าเขาพูดอย่างนี้จะช่วยอย่างไร นอกจากจะถามว่า สงบกับปัญญา ต้องการอย่างไร

คือ เริ่มให้เขาคิดพิจารณาในเหตุผลก่อนว่า สงบกับปัญญา ต้องการอย่างไร ต้องคิดจริง ๆ พิจารณาจริง ๆ เพราะว่าสงบโดยไม่มีปัญญาได้ เวลาที่กุศลจิตเกิดในขณะนั้น ไม่มีโทษ ไม่มีโทษ ไม่มีโทษ แต่ไม่มีปัญญาก็ได้ ซึ่งถ้าปัญญาไม่เกิด ไม่สามารถดับกิเลสได้

ถ้าผู้ที่พิจารณาแล้วเห็นว่า ปัญญา ย่อมดีกว่า เพราะว่าขณะใดที่ปัญญาเกิด ขณะนั้นสงบด้วย ไม่ใช่มีแต่ปัญญาโดยที่ไม่มีความสงบ และปัญญานั้นเองเมื่ออบรมเจริญเพิ่มขึ้น ก็สามารถดับกิเลสเป็นสมุจเฉท แต่ถ้าเพียงสงบ กิเลสไม่กลัว แม้ผู้ที่ได้บรรลุถึงแนวสัจญานา สัจญายตนฌานก็ยังดับกิเลสไม่ได้ ฉะนั้น ถ้าเป็นผู้ที่เห็นคุณประโยชน์ของปัญญา และอบรมเจริญปัญญาเรื่อย ๆ ทีละเล็กทีละน้อยจนกระทั่งเป็นปัญญาที่มีกำลัง ก็สามารถละคลายและดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉท

เพราะฉะนั้น ต้องให้พิจารณาว่า ต้องการความสงบ หรือว่าต้องการปัญญา

ถ้าต้องการปัญญา มีวิธีไหนที่จะปฏิบัติแล้วให้เกิดปัญญา ก็ต้องอาศัยการฟังพระธรรมให้เข้าใจก่อน ไม่ใช่ว่ามีวิธีปฏิบัติโดยที่ไม่เข้าใจอะไรเลย

แม้แต่ผู้ที่ศึกษาพระอภิธรรมแล้ว และคิดว่าประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไปของรูปน้ ก็ต้องพิจารณาจริง ๆ ว่า ถ้าเข้าใจในสภาพของปรมัตถธรรมที่ได้ศึกษาโดยถ่องแท้จริง ๆ จะไม่เข้าใจผิดอย่างนั้น เพราะเพียงข้อความที่ว่า จิตเกิดขึ้นทีละหนึ่งขณะ ขณะเดียว และจิตต้องอาศัยปัจจัยจึงจะเกิดขึ้น โดยปัจจัยต่าง ๆ เช่น

ความสำคัญของอารมณ์ปัจจุบัน อารมณ์เป็นสิ่งที่จิตเกิดขึ้นรู้ ถ้าอารมณ์ไม่เกิดขึ้น จิตจะรู้อารมณ์นั้นไม่ได้เลย เช่น เสียงเมื่อก็ ทุกคนได้ยิน ให้คิดถึงลักษณะที่ทุพพลภาพที่ไม่มีกำลังของจิต แม้จะเป็นใหญ่เป็นประธานในการรู้อารมณ์ก็จริง แต่จิตเกิดขึ้นเองไม่ได้ จิตต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่างปรุงแต่งให้เกิดขึ้น และอารมณ์เป็นสิ่งที่หนึ่งซึ่งเป็นปัจจัยให้จิตเกิด แล้วแต่ว่าอารมณ์นั้นจะเป็นอารมณ์อะไร

เหมือนกับคนแก่ที่ไม่มีเรี่ยวแรงที่จะต้องลุกขึ้น ก็ต้องอาศัยไม้เท้า หรือเชือกสำหรับยึดเหนี่ยวตัวขึ้น ฉะนั้น จิตแต่ละขณะ แต่ละชนิดที่จะเกิดขึ้นได้ก็ต้องอาศัยอารมณ์ที่ปรากฏ เช่น เวลาที่เสียงเกิดขึ้นกระทบกับโสตประสาทรูป เป็นปัจจัยให้จิตได้ยินเกิดขึ้น จิตได้ยินไม่สามารถมีกำลังที่จะเกิดขึ้นมาเองได้ ต้องแล้วแต่อารมณ์ซึ่งเป็นปัจจัย เพราะฉะนั้น ทางตาในขณะที่กำลังเห็น จิตเห็นไม่มีกำลังที่จะเกิดขึ้นมาเองได้ถ้ารูปารมณ์ไม่กระทบกับจักขุประสาท นี่คือทางตา ทางหู เสียงก็ต้องเกิดกระทบกับโสตประสาท ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย โดยนัยเดียวกัน

เพราะฉะนั้น จะมีรูปนั้ เป็นท่าทางที่เกิดดับได้อย่างไร ในเมื่อจิตเกิดขึ้นครั้งหนึ่งจะรู้เฉพาะอารมณ์อย่างเดียว อย่างเดียวเท่านั้น เช่น ในขณะที่จิตได้ยินเกิดขึ้น สิ่งอื่นทั้งหมดจะปรากฏไม่ได้เลย

เมื่อกล่าวว่า จิตเกิดขึ้นทีละขณะ และรู้อารมณ์ทีละอย่าง รูปนั้มีไม่ได้ ทางตามีสิ่งที่กำลังปรากฏ ทางหูมีเสียง ทางจมูกมีกลิ่น ทางลิ้นมีรส ทางกายมีสิ่งที่กระทบสัมผัส คิดดูว่า จะมีรูปนั้ได้ไหม ที่จะเกิดขึ้นและดับไปให้เป็นอุทกัพพญาณ

เพราะฉะนั้น ก่อนจะถึงอุทกัพพญาณต้องรู้ว่า เพียงแค่ทางตาที่เห็นทุก ๆ วัน ความไม่รู้มีมากแค่ไหน เพราะเหตุใด เพราะเป็นเรื่องเป็นราวทุกอย่างที่ปรากฏทางตา ไม่ได้เป็นแต่สภาพของปรมาณธรรมอย่างหนึ่งที่เพียงปรากฏเมื่อกระทบกับจักขุประสาทเท่านั้น

ทุกคนพิจารณาถึงชีวิตประจำวัน เห็น เป็นเรื่องหมด ไข่มุ่ เป็นคนนั้น เป็นสิ่งนี้ เป็นอาหาร เป็นวัตถุ เป็นสิ่งต่าง ๆ แสดงให้เห็นว่า ความไม่รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงมากมายสักแค่ไหน

ต้องเอาเรื่องทั้งหมดออก ไม่มีเรื่อง เพราะว่าปรมาัตถธรรมเป็นสภาพธรรมที่มีลักษณะปรากฏ โดยไม่ต้องใช้ชื่อเรียกว่าอะไรเลย นั่นคือความหมายของธรรมซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

เพราะฉะนั้น ทางตา เคยเป็นเรื่องมากมายหลายเรื่องตั้งแต่เด็กจนโต แต่เมื่อไรปัญญาเจริญขึ้นจะรู้ว่า เป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ยังไม่เป็นคน ใส่เสื้อสีขาว สีเขียว สีแดง นั่งที่นั่น ทำที่นี่ ลูกขึ้นเดินไปเดินมา ต้องเป็นแต่เพียงสภาพธรรมจริง ๆ เท่านั้น และทำอย่างไรจึงจะประจักษ์ความจริงอย่างนี้

ถ้าไม่เคยฟังมาก่อน สติย่อมไม่มีการที่จะระลึกได้ และแม้ว่าจะได้ฟังสักเพียงใดก็ตาม แต่ถ้าสติไม่น้อมระลึกบ่อย ๆ เนือง ๆ ว่า สภาพที่ปรากฏทางตา เป็นของจริงอย่างหนึ่ง ไม่ต้องเรียกอะไรเลย และน้อมระลึกถึงลักษณะที่เป็นสภาพรู้เป็นธาตุรู้ที่เพียงเห็น ในขณะที่สิ่งที่กำลังปรากฏทางตาปรากฏ นี่เป็นการตั้งต้นที่ยังไม่ถึงนามรูปปริจเฉทญาณ

และการที่จะประจักษ์การเกิดดับของนามธรรมและรูปธรรมได้นั้น ต้องพิจารณาจนกระทั่งประจักษ์แจ้งในสภาพธรรมแต่ละทางที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ด้วยวิปัสสนาญาณแต่ละขั้นตามลำดับจริง ๆ และขณะที่สภาพธรรมอย่างหนึ่งอย่างใดกำลังปรากฏ สภาพธรรมอย่างอื่นไม่เกิดปรากฏร่วมด้วยในที่นั้นเลย รูปนั้นก็ไม่มี ตั้งแต่เบื้องต้นจนตลอด เพราะฉะนั้น ต้องเป็นผู้ที่ละเอียดจริง ๆ

ถ. เขาเคยเล่าว่า เขาเคยเห็นรูปเดิน ขณะที่เขาเดินไปและพิจารณาสภาพธรรม เขาเห็นตัวเขาแกว่งไปทางซ้าย ทางขวา เขาเห็นเป็นธรรมชาติจริง ๆ เขามั่นใจ ซึ่งนาน ๆ เขาจะเห็นสภาพธรรมอย่างนี้สักทีหนึ่ง

สุ. และทางตาที่เป็นสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ทางหูที่เป็นสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติ เมื่อไรจะรู้ ถ้ายังไม่รู้ จะไม่ถึงอุทยัพพญาณ จะไม่ประจักษ์การเกิดดับของนามธรรมและรูปธรรม

๑๔๗๖

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๔

ถ. ผมเห็นด้วย ในเมื่อสิ่งที่พิจารณาได้ชัด ๆ ไม่ว่าจะทางกายทวารก็ดี โสททวารก็ดี ก็เห็นชัด ๆ ทำไมจึงปฏิเสธสิ่งเหล่านี้ แต่ไปพูดถึงสิ่งที่ทุกฝ่ายก็ถกเถียงกัน ที่เห็นชัด ๆ คือ เห็นว่าถูกต้องจริง ๆ และตรงตามปริยัติ ตรงในพระธรรม ก็เห็นชัด ๆ กันอยู่ เช่น ทางกายทวาร ผมขอเล่าถึงความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรมของผม ซึ่งอาจจะเป็นประโยชน์แก่ท่านผู้ฟังบ้าง

ระยะแรก ๆ นั้น ธรรมที่ปรากฏทางกายนั้น มักจะอดทอ้งไม่ได้ว่า แข็งเป็นรูป รู้แข็งเป็นนาม หรือเย็นร้อนเป็นรูป รู้เย็นรู้ร้อนเป็นนาม แต่เมื่อศึกษาไป ฟังไป ก็ทราบว่า การทอ้งแบบนั้นก็เป็นธรรมอีกอย่างหนึ่ง เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยเหมือนกัน และขณะที่ทอ้ง ขณะนั้นไม่มีเย็น ร้อน อ่อน แข็งที่ปรากฏทางกายเป็นอารมณ์ และปัญญาที่เกิดขึ้นนั้นไม่ใช่เป็นปัญญาที่เกิดจากการใคร่ครวญคิดหาเหตุผล เหมือนกับปัญญาทางโลก ๆ ด้วยความรู้อย่างนี้ก็ปฏิบัติเรื่อยมา ระยะหลัง ๆ เมื่อธรรมที่ปรากฏขึ้นทางกาย เช่น ขณะที่มือ หรือข้อศอกไปท้าวที่หมอนนุ่ม ๆ ขณะที่พิจารณาความอ่อนของหมอนนั้นเป็นอารมณ์ แต่ชั่วประเดี๋ยวเดียว ภาพหมอนก็ลอยขึ้นมาในมโนภาพเป็นอารมณ์แทน เราก็รู้ทันทีว่า ขณะนั้นความอ่อนไม่ได้เป็นอารมณ์แล้ว และที่เป็นภาพหมอนขึ้นมาให้เห็นนั้น ก็เป็นธรรมอีกอย่างหนึ่ง เมื่อทราบอย่างนี้ ก็ไปพิจารณาความอ่อนอีกครั้งหนึ่ง สลับไปสลับมา เมื่อภาพเกิดขึ้นมาอีกครั้ง ก็เป็นภาพของข้อศอกเรลอยขึ้นมา เป็นการสลับไปสลับมาอย่างนี้

นี่เป็นปรากฏการณ์จากการปฏิบัติธรรม และจากประสบการณ์ของการปฏิบัติธรรมนั้น ทางกายทวารจะเกิดมากและเกิดง่ายกว่าทางอื่น เพราะฉะนั้น กายานุปัสสนาสำหรับผมรู้สึกว่าจะเข้าใจและเกิดง่าย ทั้ง ๆ ที่เวทนานุปัสสนาผมสงสัยว่า ทำไมเวทนา คือ ความรู้สึกต่าง ๆ ก็มีอยู่ตลอดเวลา แต่ไม่ค่อยมีเวทนา

เป็นอารมณ์เลย แปลกเหมือนกัน ทั้ง ๆ ที่อุเบกขาเวทนาก็มีอยู่ตลอดเวลา ก็ไม่เคยเป็นอารมณ์ แม้แต่โทษะ เมื่อเกิดขึ้นก็น่าจะเป็นอารมณ์ได้ แต่ก็น้อยมาก

ส. ก็เป็นแต่ละท่าน ถ้าท่านผู้ฟังพิจารณาจะเห็นได้ว่า สภาพธรรมปรากฏทางตามากไหมในวันหนึ่ง ทุกคนมีตา มีหู มีจมูก มีลิ้น มีกาย มีใจ สำหรับใจนั้นก็รับอารมณ์ต่อ คือ รับสิ่งที่ปรากฏทางตาต่อจากจักขุทวารวิถิจิต รับเสียงต่อจากโสตทวารวิถิจิต

วันหนึ่ง ๆ พิจารณาว่า เมื่อจิตเกิดขึ้นทีละ ๑ ขณะ หรือ ๑ ดวง และสภาพธรรมที่จะปรากฏได้ คือ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย เฉพาะ ๕ ทางนี้ก่อน เพราะว่าทางใจนั้นรับรู้อารมณ์ต่อจากทางปัญจทวารวิถิจิตทุกวาระทุกอารมณ์ เพราะฉะนั้น จะมีอุปอะไรปรากฏทางไหนมากสำหรับแต่ละคน ในขณะที่กำลังนั่งและเห็น ขณะนั้นจิตไม่ได้รู้อารมณ์ที่ปรากฏทางกาย ไม่ได้รู้อารมณ์ที่ปรากฏที่ลิ้น หรือว่าไม่ได้รู้อารมณ์ที่ปรากฏที่จมูก

เพราะฉะนั้น ในวันหนึ่ง ๆ ทางตาปรากฏมาก เรื่องทางตาก็มาก ความหวั่นไหวที่เป็นไปกับทางตาก็มาก ทางหูก็ไม่ค่อยเลย เพราะว่าเมื่อได้ยินเสียงและรู้เรื่อง ก็ยังจดจำเรื่องราว และนึกคิดเรื่องต่าง ๆ มาก ถึงแม้ว่าจะมีกายอยู่ตลอดเวลา ก็ไม่ใช่ว่ากายวิญญูณวิถิจิตจะเกิดขึ้นรู้เย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ตึงหรือไหวที่กระทบกาย นอกจากในเวลาที่อยู่สัปดาห์ทางกาย หรือเป็นทุกข์ทางกาย

ถ้าเป็นผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐานจะรู้ว่า ลักษณะที่แข็งหรืออ่อน เย็นหรือร้อน ตึงหรือไหว ไม่มีรูปร่างสัณฐานเป็นส่วนหนึ่งส่วนใดเลย ถ้าไม่มีความทรงจำ ขณะนั้นจะเป็นกายวิญญูณที่กำลังรู้ลักษณะของสิ่งที่อ่อนหรือแข็ง เย็นหรือร้อน ตึงหรือไหว

ทุกคนพิจารณาได้ว่า วันหนึ่ง ๆ ทางไหนมาก ทำไมมีกายตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้า แต่กายไม่ได้ปรากฏ หรือเย็นบ้าง ร้อนบ้าง อ่อนบ้าง แข็งบ้าง ตึงบ้าง ไหวบ้าง ก็ไม่ค่อยปรากฏมากเท่ากับทางตาที่เห็นสลับต่อติดต่อกันในเวลาที่ดิน ซึ่งดูเหมือนกับว่าไม่ได้ดับไปเลย

เพราะฉะนั้น การประจักษ์แจ้งในลักษณะของสภาพธรรม ต้องพิจารณาให้ทั่วแต่ละทางจริง ๆ จึงจะชื่อว่าชัดหรือละคลายความไม่รู้ ความสงสัยในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมออกจริง ๆ และจะคลายการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตนหรือเป็นเราได้

แต่ถ้าไม่ใช่หนทางที่ถูก คือ สติไม่เกิด ไม่ระลึก ไม่พิจารณา ไม่รู้สภาพธรรมที่ปรากฏตามความเป็นจริง อะไรจะทำให้ยึดถือสิ่งที่ปรากฏทางตาว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนได้ ก็ยังคงเหมือนเดิม

บางท่านอาจจะกล่าวว่า รู้ไม่ได้ แต่ถ้าไม่รู้ก็ไม่ประจักษ์แจ้งในการเกิดดับของนามและรูป จะไม่ถึงอุทยัพพญาณ และก่อนที่จะถึงอุทยัพพญาณ อย่าลืมว่าต้องมีทั้งนามรูปปริจเจทญาณเกิดก่อน ปัญญาขั้นนี้ คือ หมดความสงสัยในลักษณะของมโนทวารวิถี ซึ่งกำลังคั่นอยู่ตลอดทั้งทางตาที่เห็น และทางหูที่ได้ยิน ทางกายที่กระทบสัมผัส ไม่ว่าทางปัญจทวารจะรู้อารมณ์อะไร ทางมโนทวารวิถีเกิดสลับคั่นอยู่ตลอด แต่ขณะนี้ไม่ปรากฏลักษณะของมโนทวารวิถี เพราะถ้าถามว่า ขณะที่เราเห็นขณะนี้ ขณะไหนเป็นมโนทวารวิถี ก็ตอบไม่ได้ ทั้ง ๆ ที่มีมโนทวารวิถีคั่นแทรกอยู่ในขณะที่กำลังเห็นตลอดเวลา

เพราะฉะนั้น ต้องเป็นผู้ที่ศึกษาธรรมเพื่อเป็นที่พึ่ง เพื่อจะได้อบรมเจริญปัญญา รู้แจ้งสภาพธรรมตามความเป็นจริง ไม่ใช่สงบอย่างเดียวโดยไม่มีปัญญา

ถ. ผมยอมรับว่า โลกทางตานั้นปรุงแต่งเป็นเรื่องเป็นราว เป็นตัวเป็นตนมากกว่าทางทวารอื่น ผมเชื่ออย่างนั้น และผมสังเกตว่า อาจารย์จะเน้นทางจักขุทวารมาก ทั้ง ๆ ที่อารมณ์ทางกายย่อมหายากกว่าทางตาแน่นอน ใช่ไหม

ส. อารมณ์ทางกายทวารเป็นมหาภูตรูป

ถ. เมื่อเป็นอารมณ์ที่ยากกว่า ย่อมพิจารณาได้ง่ายกว่า

ส. เป็นเรื่องของแต่ละบุคคล ที่จะระลึกลักษณะของอารมณ์ที่ปรากฏทางทวารไหน อย่าให้เป็นกฎที่ตายตัว

ถ. ไม่ได้เป็นกฎที่ตายตัว คือ เราทราบอยู่แล้วว่า สติเกิดขึ้นมาตามเหตุตามปัจจัยจริง ๆ ไม่มีทางให้สติเกิดที่กายได้ทุกครั้งไป ข้อนี้ก็พอทราบ

ส. แต่การที่เน้นทางตาเพื่อให้พิจารณาว่า ผู้ที่เข้าใจว่าตนเองมีปัญญามากแล้วได้ย้อนกลับมาคิดว่า ปัญญาที่คิดวามากนี้ มากจริงหรือเปล่า ตราบใดที่ทางตายังเห็นเป็นคน เป็นสัตว์ เป็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ อยู่ โดยที่ไม่รู้เลยว่า วันทั้งวันที่เห็นเลยปรมัตถธรรมไปสู่เรื่องราวซึ่งเป็นบัญญัติ เป็นเรื่องของปรมัตถธรรมแล้ว

ถ. ตามความเห็นของผม ทางตาเป็นเรื่องที่ยากที่สุดสำหรับผม

ส. ก็ต้องอบรมเจริญปัญญาจริง ๆ ต่อไปอีก

ถ. ผมเองได้ฟังอาจารย์มามาก ทางตา รู้สึกว่าจะได้มากกว่าเพื่อน เพราะฉะนั้น ผมคิดว่า ผมได้เหตุได้ปัจจัยตรงกับที่อาจารย์เน้น ทางอื่นไม่ค่อยได้ แต่ก็ได้บ้าง ทางหู ทางกายก็ได้ แต่น้อย แต่ทางตาเวลานี้ อย่างที่อาจารย์ว่า รู้แล้วหรือยัง ก็ตอบได้ว่า ยัง ยังไม่หมด สังเกตจากเวลาที่สตรัสลักหรือหลงลืมสติ ผมนั่งอยู่ที่ทำงานผม จะนอน เอนหลังไป ว่าจะไม่มองอะไรแล้ว เพราะมองแล้วส่วนมากจะขาดทุน เป็นอกุศลทั้งนั้น แต่ก็อดไม่ได้ เดียวก็ทำหมอนให้สูงขึ้นมาอีกแล้ว ก็อยากจะมองอีก เราก็รู้ว่า นั่นคือความคุ้นเคยกับอวิชชาที่จะแสวงหา อกุศลมีมากกว่ากุศล โอกาสที่สติจะระลึกก็น้อย แต่ทางตานี้ยิ่งเรียนยิ่งสนุก

ส. ก็แล้วแต่บุคคลอีก แต่ข้อสำคัญที่สุด คือ ต้องรู้ทั้ง ๖ ทาง

ถ. ต้องรู้ทั้ง ๖ ทาง ทั่ว ๆ มาก ๆ จึงจะเป็นนามรูปปริจเฉทญาณ

ส. ยังไม่ถึง ยาก บางท่านบอกว่าถึงอุทยัพพญาณแล้ว ก็แปลว่า ต้องผ่านนามรูปปริจเฉทญาณ ปัจจัยปริคคญาณ สัมมสนญาณแล้ว ใช่ไหมด้วยความรีบร้อนของบางท่าน

เพราะฉะนั้น ผู้ที่ไม่รีบร้อน เป็นผู้ที่จะสอบถามความเข้าใจของตนเองและรู้ว่าเมื่อปัญญาค่อย ๆ ระลึกลักษณะของสภาพธรรม ผลคือคลายการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน คลายความสงสัยในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม เช่น จิตทุกดวงเป็น จิตจิตของพระอรหันต์เป็นอนันตรปัจจัย ทันทที่ดับก็เป็นปัจจัยให้จิตดวงต่อไปเกิดขึ้น

เพราะฉะนั้น ใครจะรู้ความเกิดดับของจิตซึ่งเกิดดับสับต่ออย่างรวดเร็วมาก เพียงเกิดขึ้น ๓ อนุขณะ คือ อุปาทขณะ วิถีขณะ ภัททขณะ และดับแล้ว เพราะฉะนั้น จึงทำให้ไม่ประจักษ์ว่า ที่กำลังเห็นในขณะนี้จิตเกิดดับไปเท่าไร และนอกจากทางตาก็ยังทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ถ้ารู้อย่างนี้จะไม่เป็นผู้รีบร้อน เพราะว่าธรรมเป็นสิ่งที่ประจักษ์และรู้แจ้งยาก แต่จะรู้โดยพิจารณาลักษณะสภาพที่กำลังปรากฏพร้อมสติที่ระลึกที่ลักษณะนั้นเท่านั้น

ผู้ฟัง เนื่องจากอาจารย์ได้พร่ำสอนอยู่บ่อย ๆ เนื้อ ๆ ว่า อย่ารีบร้อน อย่าใจร้อน และจากตัวอย่างต่าง ๆ จากเพื่อนธรรมทั้งหลายที่ถาม เดียวนี้ไม่รีบแล้ว ยิ่งเรียนยิ่งรู้ว่าเรายังรู้น้อย ที่เรายังไม่รู้มันอีกมาก ที่ได้ ก็ได้มานิด ๆ หน่อย ๆ บางครั้งไปคุยกับคนอื่น เขาก็บอกว่า ได้มากแล้ว ผมก็ยืนยันกับเขาว่า เริ่มจะได้บ้างแล้ว คือ เริ่มจะได้ความเข้าใจบ้างแล้ว

เกี่ยวกับรูปนัง ผมเคยปฏิบัติ ในขณะนั้นผมฟังอาจารย์และฟังที่อื่นด้วย ตอนที่ได้รับการสั่งสอนว่า ให้รู้ว่ายืน ขณะนี้ยืน แขนซ้ายอยู่อย่างนี้ แขนขวากำลังถือไม้ค้ำอยู่อย่างนี้ อันนี้เป็นรูปยืน ให้รู้สึกตัวอย่างนี้ รู้สึกตัวว่ายืน เดินให้รู้สึกตัวว่าเดิน และให้รู้ลักษณะอิริยาบถของเราทั้งหมดอย่างนี้ ต่อมาผมได้ฟังที่อาจารย์บรรยาย ก็เปรียบเทียบกันไปเรื่อย เปรียบเทียบกันอย่างที่เดี๋ยวนี้สามารถพูดว่าเป็นเรื่องการสำเหนียก สังเกต และได้เทียบเคียงแล้ว การรู้ว่าเป็นรูปนัง และรู้ลักษณะว่า เรานั่งอยู่อย่างนี้ ยืนอยู่อย่างนี้ ผมคิดว่ากิเลสไม่หมด ผมพิสูจน์ว่ากิเลสไม่หมด เพราะที่เขาสั่งสอนว่า ให้พิจารณารูปนัง รูปนอนนี้ เขาก็ยอมรับว่าบาป บุญ กุศล อกุศลนี้เกิดที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แต่กลับไปดูรูปนังไปดูอิริยาบถอยู่อย่างนั้น ผมคิดว่าไม่ได้ทำให้ละให้คลายเลย ตรงกันข้าม ถ้าเราได้ระลึกว่า นี่คือน้ำที่กำลังปรากฏทางตา ได้เริ่มระลึกแล้ว ได้เริ่มระลึกเห็น ระลึกว่านี่คือธาตุรู้ สภาพรู้ อากาญฺญ์ อย่างนี้กิเลสจะเบาบางได้ ผมจึงขอยืนยันว่า รูปนังรูปนอนนั้น กิเลสคงจะไม่หมด

ส. เพราะบางท่านคิดว่า จะละความยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน เท่านั้น คิดอย่างนี้พอไหม คือ คิดว่าจะละการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน เพียงคิด เท่านั้นไม่พอ เพราะว่าคิดอย่างนี้จะละไม่ได้ แต่ต้องรู้ว่า ต้องอบรมเจริญปัญญา รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ถ้าคิดเฉย ๆ ว่า จะละความยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตนและพยายามไปรู้สึก ว่า ไม่ใช่เรา ๆ ที่กำลังนั่ง หรือนอน หรือยืน หรือเดิน แต่ปัญญาไม่ได้รู้ลักษณะของทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่เกิดดับ มีลักษณะจริง ๆ ปรากฏ ถ้าไม่รู้อย่างนี้ ไม่มีทางที่จะคลายได้ แต่เข้าใจว่า วันหนึ่ง ๆ เมื่อคิดว่าไม่ใช่เราเข้าทุกที ก็เห็นว่า นั่งนี้ ไม่ใช่เรา แต่ว่ารู้อะไร คลายความไม่รู้อะไร ในเมื่อความไม่รู้ทางตา กำลังไม่รู้จริง ๆ ในลักษณะของปรมัตถธรรมที่กำลังปรากฏว่า ไม่ใช่คน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่วัตถุสิ่งใด ๆ เป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่ปรากฏเมื่อกระทบกับจักขุปสาทรูปเท่านั้นเอง ต้องประจักษ์ความจริงอย่างนี้ ปัญญาเจริญอย่างนี้ จึงจะคลายความยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคลได้ ไม่ใช่เพียงแต่อยากจะละ โดยไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏจริง ๆ ในแต่ละขณะ

จิตเกิดขึ้นทีละขณะ ทั้ง ๆ ที่รูปเกิดดับตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้า แต่ขณะที่จิตเกิดขึ้นเห็น ไม่มีท่านั่ง ท่านอน ไม่มีรูปอื่นทั้งสิ้น ในขณะนั้นจึงเป็นแต่เพียงธาตุรู้ชนิดหนึ่งซึ่งกำลังเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา จึงไม่ใช่เราได้ ไม่ใช่เพียงแต่คิดว่า นั่งไม่ใช่เรา นอนไม่ใช่เรา ยืนไม่ใช่เรา เดินไม่ใช่เรา แต่ไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้และทรงแสดง

ถ. การที่จะมีปัญญารู้ความดับไป หรือความเกิดขึ้นของรูปธรรม จะต้องรู้ลักษณะของลักษณะรูป ๔ ซึ่งเป็นอุปจยรูป สันตติรูป ชรตารูป และอนิจจตารูป ด้วยหรือเปล่า คือ ขณะที่เห็นรูปดับไปหรือเกิดขึ้นที่เป็นอุทกัพพยญาณ จะต้องรู้ลักษณะขณะที่รูปกำลังเกิดขึ้น กำลังสืบท่อ กำลังเสื่อม และกำลังดับไปหรือเปล่า

ส. อย่างเดียว เวลาที่กระทบกับภวังค์ คือ เป็นขณะที่เกิดขึ้นเป็นอุปาทกขณะ เร็วมาก ไม่มีทางที่จะรู้ได้ เพราะในขณะนั้นเสียงยังไม่ปรากฏ

เพราะฉะนั้น เวลาที่ชวนจิตสามารถมีเสียงเป็นอารมณ์ซ้ำกันได้ ๗ ขณะ ขณะนั้น ถ้าสติระลึกลักษณะของเสียง ซึ่งไม่มี แล้วมี แล้วหมด ส่วน ๑๗ ขณะนั้น ไม่จำเป็นต้องคิดถึงเลยว่า ขณะนี้ล่วงไปแล้วก็ขณะ เพียงแต่ขณะที่กำลังปรากฏ มีเสียงนั้น เป็นอารมณ์และกัณฑ์ แสดงว่าขณะนั้นคล้ายการยึดถือสภาพธรรม เพราะเพิ่มความรู้ ในลักษณะที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ถ้าอบรมเจริญปัญญาที่จะพิจารณาลักษณะ ของรูปธรรมและนามธรรมเพิ่มขึ้น

ถ. เหนือนี้ก็พอ ใช่ไหม

ส. ใช่

การศึกษาปริยัติ เป็นแนวทางที่จะอบรมเจริญปัญญาให้ถูกต้อง เพราะว่า สภาพธรรมกำลังปรากฏ และหนทางเดียวที่จะเจริญปัญญา คือ สติเกิดระลึกลักษณะ ของสภาพธรรมทีละลักษณะ แม้ว่าลักษณะของสภาพธรรมจะยังไม่ปรากฏ ทีละลักษณะก็ตาม แต่สติก็น้อมไปที่จะระลึกลักษณะและศึกษาเพียงทีละลักษณะ

เช่น ในขณะนี้ ทางตากำลังเห็น ทางหูก็ได้ยิน และทางกายก็กระทบสัมผัส แล้วแต่ว่าสติปัญญาจะเกิดระลึกลักษณะของรูปใด และสังเกตพิจารณาลักษณะของ รูปนั้น แม้ว่าทางตาก็ยังดูเสมือนว่ายังไม่ได้ดับไปเลย แต่สติจะเริ่มพิจารณาลักษณะ ของรูปที่สติระลึกลักษณะก่อนทีละลักษณะ จนกว่าจะประจักษ์แจ้งโดยสภาพธรรมปรากฏ จริง ๆ ทางมโนทวารทีละลักษณะได้

ถ้าทีละลักษณะจริง ๆ ต้องปรากฏทางมโนทวาร ซึ่งเป็นนามรูปปัจเจกญาณ แต่ในขณะที่ยังไม่ปรากฏอย่างนั้น จะมีทั้งกำลังเห็น และกัณฑ์ และก็ได้ยิน ซึ่งแล้วแต่สติจะเกิดระลึกลักษณะของรูปใดหรือนามใด ค่อย ๆ อบรมเจริญปัญญา ไปเรื่อย ๆ

ถ้ายังไม่รู้ทั่วทั้ง ๖ ทวารตามความเป็นจริง ใครจะบอกว่าประจักษ์ลักษณะของ นามรูปเกิดดับ ก็เป็นความเข้าใจของบุคคลนั่นเอง ซึ่งไม่ใช่สภาพธรรมตามความ เป็นจริง เพราะว่าตีรณปัญญา ความสมบูรณ์ของการพิจารณาลักษณะของนามธรรม และรูปธรรมทั้ง ๖ ทาง จะทำให้ประจักษ์แจ้งความเกิดดับซึ่งเป็นอุทยัพพญาณ แต่

ถ้าทราบใดที่ตรนปริณญายังไม่สมบูรณ์ จะประจักษ์การเกิดดับของนามธรรมและ
รูปธรรมไม่ได้

๑๔๗๗

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๔

ถ. ทางกายทวาร ขณะที่แข็งก็ดี ร้อนหรือเย็นปรากฏก็ดี ความไม่มีตัว ไม่มีตนก็เห็นชัด ๆ อยู่แล้ว เป็นธรรม ไม่มีใครปฏิเสธได้เลย ๆ ถ้าหากมีเวลาให้กับการพิจารณาให้ยาวนานอีกนิดหนึ่ง จะเห็นความเป็นธรรมจริง ๆ แต่เท่านี้คงยังไม่เพียงพอ และยังมาติดที่ว่า ธาตุรู้ นั้นเป็นอย่างไร ตรงธาตุรู้ นี้ยิ่งยากหนักเข้าไปอีก อาจารย์ช่วยกรุณาอธิบายธาตุรู้ทางกาย ทั้งในแง่ปริยัติและปฏิบัติด้วย

ส. ก็คือสภาพรู้ในขณะนี้ ถ้ากระทบสัมผัสอะไรที่แข็ง ลักษณะที่กำลังรู้ อาการที่รู้แข็งนั้น คือ ธาตุรู้ทางกาย ไม่มีเกินไปกว่านี้ เท่านี้ พิจารณาไปที่ภพที่ชาติ ก็คือความจริงเท่านี้เอง ขณะใดที่แข็งปรากฏ สติระลึกได้ก็รู้ว่า ขณะที่กำลังรู้แข็ง ขณะนั้นไม่ใช่เรา เพราะว่าเป็นแต่เพียงสภาพรู้ ธาตุรู้ หรืออาการรู้ ซึ่งกำลังรู้แข็ง

ถ. ไม่พ้นจากการคิดนึก ถ้าไม่คิดเคยสังเกตว่า ขณะใดที่ไม่ได้คิดนั้น ลักษณะที่เป็นรูปรู้สึกจะเป็นรูปธรรมจริง ๆ เป็นธรรมทางฝ่ายรูปธรรม คือ ธรรมที่ไม่รู้ อะไร ไม่รู้อารมณ์ ก็ชัดเจนว่าเป็นธรรมจริง ๆ ความเป็นไฉะ เป็นเก้ออี เป็นสิ่งของ ไม่มีจริง ๆ เท่านั้นยังไม่พอ ต้องมีปัญญารู้ธาตุที่ชื่อว่ากายวิญญาณ ไซ้ไหม

ส. ต้องรู้ความต่างกันของสภาพรู้และรูปธรรม จึงจะไม่ใช่เราที่กำลังรู้ และรูปธรรมก็ไม่ใช่นามธรรม ไม่อย่างนั้นก็ยังสงสัยว่า ที่เห็นนี้เป็นนามธรรมตอนไหน และเป็นรูปธรรมอย่างไร

ถ. อุทกัพพัญญู เป็นความสมบูรณ์ของปัญญาที่ประจักษ์ลักษณะการ เกิดดับของนามธรรมและรูปธรรม ไม่ได้เกิดเพียงขณะจิตเดียว ไซ้ไหม

ส. แน่นอน วิปัสสนาญาณต้องเกิดมากพอที่จะประจักษ์ลักษณะของ นามธรรมและรูปธรรมตามควรแก่เหตุว่าจะประจักษ์มานานเท่าไร ไม่ใช่รูปเดียว นามเดียว เพราะว่าในขณะนี้เห็นทั้งเห็นด้วย คิดนึกด้วย อาจจะมีเสียงปรากฏด้วย

มีกายกระทบสัมผัสด้วย เพราะฉะนั้น ในขณะนั้น ปัญญาแทงตลอดลักษณะของรูป โดยมโนทวารวิถีซึ่งแทรกคั่นอยู่แต่ละรูป ทีละรูป ไม่ใช่เพียงรูปเดียว

เรื่องของรส แม้ว่าจะไม่ปรากฏมากอย่างทางตา ทางหู แต่ก็ทำให้มีความติดใจ ความพอใจ ไม่ว่าจะไรก็ตามที่เกิดขึ้นปรากฏ โลภะจะไม่เกิดขึ้นติดพอใจต้องการ ในสิ่งนั้น ไม่มีเลย แม้ในวันหนึ่ง ๆ รสก็กระทบลิ้นชั่วไม่กี่นาที ไข่มุข ชะง่อนี้รสไม่ได้กระทบลิ้น ตอนเช้ารสกระทบ ตอนกลางวันรสกระทบ และบางคนอาจจะมึนรสกระทบ ตอนเย็น ตอนค่ำ แต่จริง ๆ แล้ว ชั่วเวลาไม่นานเลย อาจจะเพียง ๕ นาที หรือ ๑๐ นาที หรือบางคนอาจจะบริโภคด้วยความสุขสบาย เจริญใจ อาจจะถึงชั่วโหม่ง สองชั่วโหม่ง นั่นก็แล้วแต่บุคคล แต่จะเห็นได้ว่า แม้ว่ารสจะปรากฏจริง ๆ เพียงเท่านั้น แต่ความติดในรสทำให้มีเรื่องของรสมาก

สำหรับบางท่าน อาจจะเป็นผู้ที่คิดถึงเรื่องของรส คือ การปรุงอาหารตลอดเวลา เช่น ท่านที่มีภัตตาหารหรือร้านอาหาร เรื่องใหญ่ของท่านก็คือเรื่องของรส และเรื่องของแม่บ้าน ก็จะคิดนึกไปในเรื่องของรส

และบางคนอาจจะไม่ทราบ ว่า ความติดใจความพอใจในรสที่ตนต้องการ ทำให้คนอื่นต้องลำบากสักแค่ไหน เพราะบางครั้งอาหารทำเสร็จแล้ว ก็ยังต้องให้เอากลับไปปรุงใหม่ก็เป็นได้ สำหรับความติดในรสของพระภิกษุ ก็ทำให้ชาวบ้านลำบาก และบางครั้งถึงกับเปลี่ยนสภาพของชีวิตก็ได้ แต่ว่ายามใดที่ถูกศัลให้ผล ยามนั้นย่อมได้รับความสุข

ขอกล่าวถึงเรื่องของ **ท่านพระปิณฑปาติยติสสเถระ** มีข้อความตอนหนึ่งว่า

มีคนไข้ใจคนหนึ่งเลี้ยงชีวิตด้วยการขายฟัน จึงมีชื่อว่าทารุณทกมหาติสสะ เมื่อเขาคิดถึงความยากจนของเขาก็เกิดความสังเวช เขากล่าวกับภรรยาว่า เพราะเขาทั้งสองไม่ได้บำเพ็ญทานจึงยากจน พระผู้มีพระภาคตรัสสรรเสริญทานว่ามีผลมาก แต่เขาจะทำทานทุกวันไม่ได้ เขาจะถวายภัตแก่สงฆ์เฉพาะในวันข้างขึ้นครั้งหนึ่ง และวันข้างแรมครั้งหนึ่ง และถ้าได้ของสิ่งใดมาเป็นพิเศษ ก็จะกระทำสละกาถ

นี่ก็เป็นชีวิตประจำวันของพุทธบริษัท

เขาถามภรรยาว่า ภรรยามีความคิดอย่างไร ซึ่งภรรยาก็เห็นด้วย ในวันรุ่งขึ้น ภรรยาก็นำอาหารไปถวายพระภิกษุ ครั้นนั้นเป็นกาลที่พระภิกษุสงฆ์พุ่มเฟือยด้วย จตุปัจจัย ภิกษุหนุ่มและสามเณรทั้งหลายเลือกฉันแต่จังก์ที่ประณีตบรรจง จังก์ที่ ภรรยาของท้าวภักทกมหาตีสสะถวายนั้น เป็นจังก์ที่เศร้าหมองไม่ประณีต ภิกษุหนุ่มและสามเณรทั้งหลายเสียไม่ได้ก็จำเป็นจังก์ไว้ แต่พอรับแล้วก็สาดเทเสีย ต่อหน้าต่อตา ภริยาของท้าวภักทกมหาตีสสะก็เล่าให้สามีฟัง แต่ไม่ได้เดือดร้อน กินแห้งใจประการใด ท้าวภักทกมหาตีสสะก็ปรึกษากับภรรยาว่า ทำอย่างไรจะได้มี อาหารที่ประณีตให้พระคุณเจ้าทั้งหลายฉันได้ ภรรยาก็แนะนำให้เอาลูกสาวไปขาย ฝากไว้ที่ตระกูลหนึ่งสัก ๑๒ ตำลึง และเอาเงินนั้นไปซื้อโคนมมาตัวหนึ่งจะได้ถวาย สลากภัตด้วยนมและเนยได้ สามีก็กระทำตาม และด้วยบุญของคนทั้งสอง ทำให้รีด นำนมได้มากทั้งเช้าและเย็น สามารถหุงข้าวด้วยน้ำมันเนยอย่างดีถวายแก่พระภิกษุทั้งหลายได้

ท้าวภักทกมหาตีสสะคิดที่จะเปลี่ยนวิถีให้พ้นจากการเป็นทาส ก็ปรึกษากับ ภรรยาแล้วก็ไปรับจ้างหีบน้ำอ้อยถึง ๖ เดือน จึงได้เงิน ๑๒ ตำลึง ครบค่าตัวของ ลูกสาว จึงเดินทางกลับบ้าน

ระหว่างทางเขาเห็นท่านพระปิณฑปาตียติสสะกำลังเดินจะไปนมัสการ พระเจดีย์ที่ติสสมหาวิหาร เขาใคร่ที่จะได้ฟังธรรม จึงรีบเดินตามท่านไปข้างหลัง พอถึงเวลาที่ใกล้จะกระทำภัตตกิจ เขาคิดว่าเมื่อถึงประตูเมืองจะซื้ออาหารถวาย ขณะนั้นมีคนถือห่อข้าวเดินมา ท้าวภักทกมหาตีสสะก็นิมนต์พระเถระให้หนึ่งที่ โคนต้นไม้แห่งหนึ่ง แล้วเข้าไปหาบุรุษผู้นั้นขอซื้อข้าวนั้น ๑ กหาปณะ ซึ่งเท่ากับ ๑ ตำลึง บุรุษผู้นั้นคิดว่า ข้าวห่อนี้ราคาไม่ถึง ๑ มาสก แต่ว่าท้าวภักทกมหาตีสสะ ขอซื้อถึง ๑ ตำลึง คงจะต้องมีเหตุอะไรสักอย่างหนึ่งเป็นแน่ เขาจึงไม่ยอมขายให้ แต่ท้าวภักทกมหาตีสสะก็ขอซื้อเพิ่มขึ้น ทวีราคาขึ้นไปจนกระทั่งถึง ๑๒ ตำลึง บุรุษ ผู้นั้นก็ยังไม่ยอมขายให้ ท้าวภักทกมหาตีสสะก็บอกว่า เขามีกหาปณะอยู่เท่านั้นเอง ถ้ามีกหาปณะมากกว่านั้นก็จะให้มากกว่านั้นอีก แล้วบอกว่า ข้าวห่อนี้ไม่ใช่ว่าเขาจะ

บริโภคเอง แต่เขาได้นิมนต์พระคุณเจ้ารูปหนึ่งให้นั่งใต้ต้นไม้ นั่น ขอบใจให้ข้าวนั้นไปทำบุญด้วยกันเถิด

เมื่อบุรุษผู้นั้นทราบ ก็รับเงิน ๑๒ ตำลึงและให้ข้าวสารุกัณทกมหาตีสสะไป ทารุกัณทกมหาตีสสะก็ล้างมือสะอาด นำอาหารใส่บาตรพระมหาเถระ พอเขาใส่บาตรได้ครึ่งหนึ่ง พระมหาเถระก็ปิดบาตร แต่เขาก็กราบเรียนท่านว่า อาหารนี้พออิ่มสำหรับคนเดียว ขอให้ท่านรับไว้ทั้งหมด พระมหาเถระก็รับไว้ทั้งหมด

เมื่อท่านกระทำกตัตถิ์เสร็จแล้ว ก็ได้ออกเดินไปกับทารุกัณทกมหาตีสสะ และเมื่อท่านถาม ทารุกัณทกมหาตีสสะก็ได้เล่าเรื่องราวของเขาทั้งหมดให้ท่านฟัง ตั้งแต่ออกจากบ้านไปจนกระทั่งถึงซื้อข้าวห่อด้วยเงิน ๑๒ ตำลึง

ท่านพระเถระได้ฟังก็สลดใจ และรู้คุณของอุบาสก เมื่อถึงตีสสมหาวิหารแล้ว ท่านก็เพียรกระทำสมณธรรมจนบรรลुพระอรหันต์ เมื่อท่านจะปรินิพพานก็มีผู้ถามท่านว่า อะไรเป็นเหตุให้ท่านเกิดธรรมสังเวช ท่านก็ได้เล่าเรื่องศรัทธาของทารุกัณทกมหาตีสสะที่ถวายข้าวห่อแก่ท่านให้ผู้ที่อยู่ในที่นั้นฟัง ซึ่งบริษัททั้ง ๔ นั้นก็ให้สาธุการโดยทั่วกัน

ก่อนปรินิพพานท่านอธิษฐานว่า ที่ประดิษฐานสรีระของท่านนั้น ขออย่าให้ใคร ๆ ยกได้ นอกจากทารุกัณทกมหาตีสสะเท่านั้น

เมื่อพระราชาทรงทราบว่า พระมหาเถระปรินิพพานแล้ว ได้เสด็จไปสักการะและเมื่อทรงให้ตกแต่งเชิงตะกอน และให้เชิญพระศพของพระมหาเถระไปสู่เชิงตะกอน แต่ใคร ๆ ก็ยกไม่ขึ้น ต่อเมื่อพระราชารับสั่งให้หาตัวทารุกัณทกมหาตีสสะมาสอบถาม และได้พระราชทานเครื่องประดับอันมีราคามากให้ทารุกัณทกมหาตีสสะอาบน้ำชำระร่างกาย ตกแต่งด้วยเครื่องประดับ แล้วไปถวายนมัสการสรีระของพระมหาเถระ

เมื่อทารุกัณทกมหาตีสสะยกเท้าของท่านพระมหาเถระขึ้นทูนบนศีรษะนั้น ที่ประดิษฐานศพของท่าน ก็ลอยไปประดิษฐานเหนือเชิงตะกอนได้

แสดงให้เห็นถึงการที่อุบาสกอุบาสิกาผู้มีศรัทธา ต้องชวนชวนด้วยความยากลำบากในการที่จะบำรุงพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งท่านยังเป็นผู้ที่ยังติดในรส จนกว่าจะเกิดธรรมสังเวช ความสลดใจว่า ผู้อื่นต้องหามาให้ท่านด้วยความเหนื่อยยากลำบาก

เพียงใด ซึ่งไม่ใช่แต่เฉพาะในสมัยนี้ แม้ในกาลสมัยที่ผ่านมาแล้วก็เช่นเดียวกัน เพียงแต่ว่าเหตุการณ์และสถานที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัยเท่านั้น

ในเรื่องของรส การสะสมความติด ความพอใจ ความต้องการ ในอดีตก็มีมา มาก เพราะว่าในปัจจุบันชาตินี้ ทุกท่านสามารถรู้ได้ถึงความติดในรสของท่านเองว่า มีมากน้อยแค่ไหน บางท่านอาจจะไม่ติดในรสมาก คือ รับประทานอะไรก็ได้ แต่ บางท่านไม่ได้ อาหารชนิดนี้ต้องสุกมาก ๆ ชนิดนั้นต้องเป็นรสอย่างนั้น เป็นรสอย่างนี้ มิฉะนั้นแล้ว ก็บริโภคไม่ได้

แสดงให้เห็นถึงความติด ความพอใจในรส ซึ่งในสังสารวัฏฏ์ที่เนิ่นนานมาแล้ว ไม่มีใครสามารถรู้อดีตชาติได้ว่า เคยมีการแสวงหา เคยมีความพอใจในรสมากน้อย แค่นั้น แต่พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงถึงอดีตชาติของแม่พระสาวก เพื่อให้เห็นว่า ตราบใดที่ยังไม่ได้ดับกิเลสเป็นสมุจเฉท จะต้องมีความติดในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมัพพะที่แต่ละคนสะสมมา ทำให้วิถีชีวิตในชาติหนึ่ง ภพหนึ่งของสังสารวัฏฏ์หนึ่งต่าง ๆ กันไป

ขอกล่าวถึงศรัทธาของอุบาสิกาท่านหนึ่ง ซึ่งสามารถสลละสิ่งที่เป็นที่พอใจของตนเพื่อจะได้ถวายอาหารแก่พระภิกษุสงฆ์

ในสมัยที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน เมื่อพระเจ้าจันทรปัชโชตผู้ครองพระนครอุชเชนีทรงทราบว่า พระผู้มีพระภาคทรงบังเกิดในโลกแล้ว พระองค์ได้รับสั่งให้ท่านอาจารย์กัจจายนพราหมณ์ไปเชิญเสด็จพระผู้มีพระภาคมาสู่พระนครอุชเชนี เมื่อท่านกัจจายนพราหมณ์กับบุรุษอีก ๗ คนได้ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค และได้ฟังพระธรรมแล้ว ก็ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ทั้ง ๘ ท่าน

ท่านพระมหากัจจายนะได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค พรรณนาหนทางไปสู่พระนครอุชเชนี

นี่เป็นการเชิญเสด็จ แต่ไม่ควรเชิญเสด็จด้วยคำพูดอย่างอื่น นอกจากพรรณนาถึงหนทางไปสู่พระนครอุชเชนี เพื่อที่พระผู้มีพระภาคจะทรงพระมหากรุณาเสด็จไป ถ้าพระองค์เห็นว่าสมควร

แต่ ธรรมดาว่า พระผู้มีพระภาคทรงอาศัยเหตุใดเหตุหนึ่งแล้ว ย่อมมิได้เสด็จ
ไปสู่ที่อื่นไม่ควรเพื่อจะเสด็จ พระผู้มีพระภาคตรัสกับท่านพระมหากัจจายนะว่า

ดูกร ภิกษุ ท่านจงไปแต่ผู้เดียวเถิด ในกาลเมื่อท่านไปแล้ว พระราชาจะทรง
เลื่อมใสในท่าน

พระผู้มีพระภาคทรงทราบว่า จะมีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้น และพระราชานั้น
จะทรงเลื่อมใสท่านพระมหากัจจายนะ โดยที่พระองค์เองไม่จำเป็นต้องเสด็จไป

ท่านพระมหากัจจายนะก็ดำริว่า ขึ้นชื่อว่าพระพุทธดำรัสของพระสัมมาสัม-
พุทธเจ้าทั้งหลายจะเป็นสองนั้น ไม่มีเลย ท่านก็ถวายนมัสการพระผู้มีพระภาค แล้ว
เดินทางกลับไปสู่นครอุชเชนี พร้อมด้วยภิกษุอีก ๗ รูปที่มาด้วยกัน

ระหว่างทางนั้น มีนิคมตำบลหนึ่งชื่อว่าปนารนิคม ในนิคมนั้นมีธิดาเศรษฐี
๒ คน คนหนึ่งเป็นธิดาเศรษฐีเก๋ตลกยาก เข้มใจ ไร้ทรัพย์ เมื่อมารดาบิดาสิ้นชีวิต
แล้วแม่มนก็ได้ดูแลรับใช้ต่อมา เศรษฐีธิดาผู้นี้งามมาก มีผมยาวสวยที่หาผู้เสมอ
ได้ยาก ส่วนเศรษฐีธิดาอีกคนหนึ่งนั้นก็มั่งมี แต่ว่าอาภัพผม ก่อนที่ท่าน
พระมหากัจจายนะจะไปถึงนิคมนั้น ธิดาเศรษฐีผู้อาภัพผมก็ได้ส่งคนไปขอซื้อผมของ
เศรษฐีธิดาเข้มใจ ๑๐๐ กหาปณะบ้าง ๑,๐๐๐ กหาปณะบ้าง เศรษฐีธิดาเข้มใจ
ก็ไม่ขายให้

เมื่อท่านพระมหากัจจายนะมาถึงปนารนิคมนั้นแล้ว เศรษฐีธิดานั้นเห็นท่าน
แวดล้อมด้วยภิกษุ ๗ รูป ถือบาตรเปล่าเดินไป นางใคร่ที่จะถวายไทยธรรมแก่
ท่านพระเถระ แต่เมื่อไม่มีทรัพย์ก็คิดที่จะขายผม จึงได้ให้แม่มนอาราธนา
ท่านพระภิกษุทั้ง ๘ รูปเข้ามานั่งในบ้าน แล้วให้แม่มนเอาตะไกรตัดผมไปขายให้
ธิดาเศรษฐีผู้อาภัพผม และสั่งให้เอาเงินที่ได้มานั้นจัดถวายบิณฑบาตแก่ภิกษุสงฆ์

ฝ่ายแม่มนนั้นไม่อาจที่จะกลั่นน้ำตาได้ ยกมือขึ้นเช็ดน้ำตา พลังทุบอกด้วย
มือข้างหนึ่ง แล้วเอาผมนั้นซ่อนไม่ให้พระมหาเถระทั้งหลายเห็น แล้วก็ไปยังสำนักแห่ง
เศรษฐีธิดาคณมีทรัพย์นั้น

ธรรมดาว่า วัตถุอันประณีตมีแก่นสารเป็นของมีราคามากนั้น ถ้าบุคคล
น้อมนำไปเที่ยวขายด้วยตนเองแล้ว ถึงว่าจะดีมีราคามาก ก็จะเป็นของไม่สู้ดี

ไม่ผู้มีราคาได้ ซื่อว่ายังราคาให้ตกไป มิได้ยังความเคารพคารวะในวัตถุและบุคคล ให้เกิดขึ้น

นี่เป็นของธรรมดา เวลาที่มีใครต้องการและพยายามขอซื้อ เจ้าของไม่ขาย ก็เพิ่มราคาให้ แต่ถ้าเจ้าของคิดจะขาย และถึงกับเอาไปขายด้วยตัวเอง ราคาก็ต้องตกลงเป็นของธรรมดา เพราะฉะนั้น ถ้าใครจะเอาของอะไรไปขายเอง ก็จะทราบได้ว่า ราคาต้องลดลง

เพราะฉะนั้น

เศรษฐีธิดาซึ่งเป็นคนที่อำภัพมณั้ก็คิดว่า แต่ก่อนนี้ซื้อด้วยราคาเท่าไร ๆ ก็ไม่ยอมขาย แต่ว่าบัดนี้เมื่อตัดออกจากศีรษะแล้ว ราคาผมก็ยอมลดลง ขึ้นชื่อว่าผมของตนที่คนเอาไปขายในที่แห่งใดแห่งหนึ่ง ย่อมควรแก่ราคาเพียง ๘ กหาปณะเท่านั้นแหละ ว่าแล้วก็ให้ทรัพย์เพียง ๘ กหาปณะแก่แม่นมนั้น

แต่ก่อนนี้เคยขอซื้อถึง ๑,๐๐๐ กหาปณะ แต่เมื่อตัดผมไปขายให้ ก็ได้ราคาเพียง ๘ กหาปณะเท่านั้น

เศรษฐีธิดานั้นได้เอา กหาปณะทั้ง ๘ นั้น ทำภัตตาหาร ตกแต่งบิณฑบาตถวาย พระมหาเถระทั้ง ๘ องค์ องค์ละ กหาปณะ

๑๔๗๘

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๒๘

ท่านพระมหากัจจายนะพิจารณาเห็นอุปนิสัยสมบัติแห่งเศรษฐีธิดา ก็ได้ถาม
แม่นมว่า เศรษฐีธิดานั้นอยู่ที่ไหน ทำไมไม่เห็น แม่นมก็กราบเรียนว่า อยู่ในห้อง
พระมหากัจจายนะเถระก็ให้เรียกเศรษฐีธิดานั้นมา

ฝ่ายธิดาเศรษฐีธิดานั้น ครั้นแม่นมเรียกด้วยวาจาคำเดียวเท่านั้น นางก็ออกมา
จากห้องด้วยความเคารพในพระมหาเถระทั้งหลาย แล้วถวายนมัสการพระมหาเถระ
ทั้งหลายอย่างนอบน้อมด้วยศรัทธาถึง บิณฑบาตที่บุคคลตั้งไว้ในเรือนอันดี คือ
ทักษิณียบุคคล ย่อมให้ผลในภวิญญูธรรมทันตาในอติภาพชาตินี้แท้จริง ด้วยเหตุนี้
ผมของเศรษฐีธิดานั้น ก็ยาวสวยเหมือนเดิม ในขณะที่นางถวายนมัสการ
พระมหาเถระทั้งปวงนั่นเอง

ส่วนพระมหาเถระทั้ง ๘ องค์นั้น เมื่อได้รับอาหารบิณฑบาตนั้นแล้ว ในขณะที่
เศรษฐีธิดาแลดูอยู่นั่นเอง พระผู้เป็นเจ้าก็พากันเหาะไปสู่กาญจนาอุทยานแห่ง
พระเจ้าจันทปัตติชิตในนครอุชเชนี

เมื่อผู้รักษาอุทยานเห็นพระมหากัจจายนะเถระก็จำได้ จึงได้เข้าไปกราบทูล
พระราชาว่า ท่านพระมหากัจจายนะปฐิตบวชแล้ว ขณะนี้กำลังอยู่ในพระราชอุทยาน
พระเจ้าจันทปัตติชิตก็เสด็จไปสู่พระราชอุทยาน และเมื่อถวายนมัสการพระมหาเถระ
แล้วก็ตรัสว่า พระผู้มีพระภาคประทับที่ไหน

เพราะว่าพระเจ้าจันทปัตติชิตให้พราหมณ์กัจจายนะไปกราบทูลเชิญเสด็จมา

ท่านพระมหากัจจายนะได้ถวายพระพรว่า พระผู้มีพระภาคไม่เสด็จมาด้วย
พระองค์เอง พระองค์ทรงส่งท่านให้มาแทน

พระราชาตรัสถามว่า วันนี้พระผู้เป็นเจ้าได้จ้งหันที่ไหนฉัน

เมื่อท่านพระมหากัจจายนะได้ถวายพระพรเล่าเรื่องที่เศรษฐีธิดากระทำ ซึ่งเป็นสิ่งที่ยากที่จะทำได้ พระราชาจึงตรัสให้จัดแจงถวายที่พำนักแก่พระมหาเถระ และได้อาราธนาพระมหาเถระให้อยู่ที่นั่น แล้วได้เสด็จกลับไปสู่พระราชนิเวศน์ รับสั่งให้คนไปนำเศรษฐีธิดาผู้นั้นมา และตั้งไว้ในตำแหน่งพระมเหสีผู้เลิศ

สำหรับท่านพระมหากัจจายนะ ท่านได้แสดงธรรมให้ชาวอุชเชนีมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง ท่านเป็นเอกตักคะในการอธิบายขยายความพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงโดยย่อ เพราะบางท่านแม้ว่าพระธรรมจะมีอยู่เพียงสั้น ๆ แต่เป็นผู้ที่สะสมมาที่จะพิจารณาไตร่ตรองธรรมนั้นโดยละเอียด สุขุม จึงทำให้สามารถเข้าใจในอรรถที่ลึกซึ้งของธรรมนั้น และยังสามารถอธิบายขยายความธรรมนั้นให้ละเอียด จนกระทั่งผู้อื่นสามารถเข้าใจได้

ถ. คราวที่แล้วได้เรียนถามอาจารย์ว่า ถ้าเราเจริญสติปัฏฐานระลึก rūpanam ทั้ง ๖ ทวารจนทั่วแล้ว อาจารย์บอกว่า ก็ยังไม่ได้นามรูปปริเฉทญาณ การได้นามรูปปริเฉทญาณ หมายความว่าผู้ที่ได้นามรูปปริเฉทญาณแล้ว ต้องรู้รูปทั้ง ๒๘ ครอบคลุมรูป ไซ้ไหม

ส. ไม่จำเป็น

ถ. ผมจะถามให้ตรง ให้ละเอียดลงไปอีกว่า ในขณะนี้ทางมโนทวารก็ยังรู้ไม่ได้หมด รู้แต่เพียงนึกคิดเท่านั้นเองว่านี่คือสภาพนามธรรมที่นึกคิด แต่จะรู้ทางมโนทวารถึงขั้นรู้สภาพรูป ๕ สุขุมรูป ๑๖ เหล่านั้น ก็ยังรู้ไม่ได้

ส. นี่เป็นการศึกษาโดยชื่อ แต่ถ้าศึกษาโดยสติขณะนี้ทางตาจะมีสภาพรูปปรากฏไหม

ถ. มี แต่เรายัง ...

ส. ปรากฏ

ถ. ปัญญายังไม่ถึง

ส. เวลานี้อะไรปรากฏทางตา

ถ. ก็สิ่งที่ปรากฏทางตา

ส. รูปารมณ์ ทางธรรมใช้คำว่า รูปารมณ์ หมายความว่าถึงสี่สัณฐานต่าง ๆ ที่กำลังปรากฏทางตา สติระลึกจนกว่าจะรู้ว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่ง ไม่ต้องคิดไปถึงปสาทรูป ๕ หรือว่า สุขุมรูป ๑๖ นั้นชื่อ แต่การที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรม คือ ขณะที่กำลังเห็น มีรูปปรากฏ และสติต้องระลึกในสภาพที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลของรูปที่กำลังปรากฏทางหู ได้ยินเสียง ไม่ต้องนึกถึงปสาทรูปหรือสุขุมรูปเลย เสียงกำลังปรากฏ ทำไมไปคิดถึงปสาทรูปกับสุขุมรูป

เพราะฉะนั้น การศึกษาธรรม คือ ขณะใดที่สภาพธรรมใดปรากฏ สติระลึกลักษณะของสภาพธรรมนั้นในขณะนั้น ส่วนรูปจะมีจำนวน ๒๘ รูป ก็เป็นเรื่องที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้ ทรงแสดงให้เจริญสติระลึกลักษณะของรูปที่ปรากฏ ไม่ใช่พยายามจะไปรู้รูปที่ไม่ปรากฏ

ถ. และเมื่อไรจะรู้รูปที่ไม่ปรากฏนั้นได้

ส. เมื่อรู้รูปที่ปรากฏแล้ว พอใจไหม

ถ. รูปที่ปรากฏ ก็รู้เฉพาะรูปที่ปรากฏ แต่ปัญญาขั้นไหนจึงจะรู้รูปที่ ...

ส. ปัญญาขั้นรู้รูปที่ปรากฏก่อน ยังไม่ต้องคิดถึงปัญญาขั้นอื่นเลย

ถ. ถ้านามรูปปริเฉทญาณ ขั้นนี้ก็ยังไม่ว่าง ใช่มั้ย

ส. แต่ละบุคคลเหมือนกันไหม นามรูปปริเฉทญาณของท่านพระสารีบุตรของท่านพระพาหิยทวารุจิริยะ หรือของท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐีของท่านวิสาขามิคารมاتا จะเหมือนกันไหม

ถ. นามรูปปริเฉทญาณของแต่ละคนไม่เหมือนกันหรือ

ส. นามรูปปริเฉทญาณ คือ ปัญญาที่ประจักษ์ลักษณะของรูปธรรมทีละรูป ลักษณะของนามธรรมที่ต่างกับรูปธรรม จึงชื่อนามรูปปริเฉทญาณ แต่รูปใดจะปรากฏกับใคร เหมือนกันไหม

ถ. ถ้ารูปนั้นปรากฏก็รู้ ใช่มั้ย

ส. แน่นอน ต้องเข้าใจคำว่า ปัจัตตธรรม หรือปัจัตตัง คือ ธรรมที่รู้เฉพาะตนจริง ๆ

ถ. เฉพาะตนจริง ๆ แต่อย่างที่ชัด ๆ เวลาที่ที่แน่นอนที่สุด อย่าง ...

ส. ขอบพระทานโทษ ท่านไม่ได้แสดงไว้เลยว่า นามรูปปริจเฉทญาณของท่านพระสารีบุตรมีลักษณะของรูปอะไรบ้าง มีลักษณะของนามอะไรบ้างปรากฏ ท่านไม่ได้แสดงไว้เลย เพราะปัจัตตัง แต่ละคนก็รู้เฉพาะตัว

ถ. ที่ผมถาม หมายความว่า ปัญญาขั้นนั้นรู้ถึงไหม

ส. รู้สภาพของนามธรรมและรูปธรรมทีละอย่าง โดยสภาพที่ต่างกัน

ถ. อย่างผมเวลานี้ ถ้าพูดถึงรู้สุขขุมรูป รู้ไม่ได้แน่ เพราะปัญญายังไม่ถึง แต่ถ้าถึงขั้นนามรูปปริจเฉทญาณจะรู้ ...

ส. นามรูปปริจเฉทญาณของท่านพระสารีบุตร กับท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี จะเหมือนกันไหม ในเมื่อเป็นปัจัตตธรรม เป็นสภาพธรรมที่ปรากฏเฉพาะตน

ถ. ปัญญาในขั้นนั้น อย่างสมมติว่าได้พระโสดาบันแล้ว พระโสดาบันของแต่ละคนปัญญาก็ไม่เท่ากันด้วย ใช่ไหม

ส. รู้ரியสัจเหมือนกัน แต่ว่าท่านพระสารีบุตรเป็นเอตทัคคะ ผู้เลิศทางปัญญา

ถ. ปัญญาแต่ละขั้นของแต่ละท่าน ก็ไม่เท่ากันอีก

ส. เรียนด้วยกัน มีคะแนนต่างกันไหม สอบได้เหมือนกัน

ถ. ใช่ แต่ปัญญาขั้นนั้นน่าจะแทงตลอดในอะไรบ้าง

ส. ถ้าปัญญาสอบได้เหมือน ๆ กัน แต่ความรู้ความสามารถพิเศษต่างกันไหม มีที่ ๑ ที่ ๒ มีที่สุดท้ายบ้างไหม

ถ. คำถามที่ถาม คือ ผู้ที่ได้นามรูปปริจเฉทญาณ ถ้ามีสุขขุมรูปปรากฏ เขารู้ใช่ไหม

ส. ถ้าปรากฏกับใคร คนนั้นก็รู้ ถ้าไม่รู้จักจะทรงแสดงไว้ได้อย่างไร นามรูปปริจเฉทญาณของท่านพระสารีบุตร ถ้า เพียงคำว่า ถ้า ถ้านามที่ปรากฏ คือ วิตกเจตสิก เป็นไปได้ไหม

ถ. วิตกเจตสิกของท่านพระสารีบุตร

ส. ผู้เลิศทางปัญญา นามรูปปริจเฉทญาณของท่าน ท่านรู้ลักษณะของ วิตกเจตสิกได้ไหม แทนที่จะรู้สภาพที่กำลังเห็น หรือสภาพที่กำลังได้ยินเสียง หรือ สภาพที่กำลังคิดนึก เมื่อท่านเป็นเอตทัคคะในทางปัญญา เพียงพึงธรรมสั้น ๆ สามารถแทงตลอดลักษณะสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ และปัญญาของท่านที่เป็น นามรูปปริจเฉทญาณ จะมีวิตกเจตสิกซึ่งเป็นนามธรรมเป็นอารมณ์ที่ปัญญา รู้ชัด ในขณะนั้นได้ไหม

ถ. อย่างท่านพระสารีบุตรได้แน่นอน

ส. คนอื่นได้ไหม

ถ. ผมยกตัวอย่างอย่างนี้ดีกว่า อย่างผมเวลานี้ ถ้าสิ่งที่ปรากฏทางตา ถ้าเห็น สติอาจจะระลึกได้ แต่ไม่ทุกครั้งไป ถ้าเป็นสมัยก่อนที่ยังไม่ศึกษาธรรม แม้ปรากฏก็ไม่มีทางรู้ได้ แต่ปัญหา คือ คนที่ได้นามรูปปริจเฉทญาณแล้ว ถ้า สุขุมรูปเกิดขึ้น เขารู้ไหม

ส. ถ้าปรากฏกับใคร คนนั้นรู้

ถ. อย่างผมเวลานี้ สุขุมรูปเกิด ผมก็รู้ไม่ได้ เพราะปัญญาผมไม่ถึง

ส. ก็สติไม่ได้ระลึก จะไปรู้ได้อย่างไร

ถ. ก็เพราะสติยังอ่อน ปัญญายังไม่ถึง แต่ผู้มีปัญญาถึงนามรูปปริจเฉท- ญาณแล้ว เขาจะต้องรู้ ...

ส. รู้ลักษณะที่ต่างกันของนามธรรมและรูปธรรม ส่วนจะเป็นนามอะไร รูปอะไร นั้นเป็นปัจจุัตถ์ แล้วแต่บุคคล เฉพาะแต่ละบุคคล ซึ่งคนอื่นรู้ไม่ได้

ถ. ผมฟังแล้ว ก็ยังไม่เข้าใจ เพราะว่า ...

ส. เวลานี้นามธรรมต่างกับรูปธรรมไหม

ถ. นามธรรมต่างจากรูปธรรม ถ้าเราศึกษาก็ต่าง แต่คนที่ไม่ได้ศึกษาเขาไม่รู้ เขาก็ตอบไม่ได้

ส. ความรู้ที่ว่า นามธรรมต่างจากรูปธรรม ในขณะนี้ ไม่ใช่นามรูปปริจเฉทญาณ ใช่ไหม

ถ. ไม่ใช่

ส. เพราะฉะนั้น เวลาที่เป็นความสมบูรณ์ของปัญญา โดยสติระลึกที่ลักษณะของนามธรรมและระลึกที่ลักษณะของรูปธรรมบ่อย ๆ เนือง ๆ จนกระทั่งถึงกาลที่สมควรแก่ปัญญาขั้นที่จะประจักษ์แจ้งในสภาพที่ต่างกันของนามธรรมและรูปธรรมทางมโนทวารวิถี ซึ่งเป็นวิปัสสนาญาณ ขณะนั้นจะสามารถประจักษ์จริง ๆ ว่ามโนทวารคืออย่างไร เพราะว่ามโนทวารสามารถรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมเนื่องจากว่าไม่ว่าจะเป็นรูปธรรมทางทวารใดก็ตาม เมื่อวิจิตรทางทวารนั้นดับหมดแล้วภวังค์เกิดขึ้นแล้ว มโนทวารวิจิตรต้องรู้รูปนั้นต่อ ดังนั้น ทางมโนทวารวิถีจึงสามารถรู้ลักษณะของนามและรู้ลักษณะของรูป ซึ่งขณะนั้นผู้นั้นจะรู้ว่า นั่นคือความสมบูรณ์ที่สามารถประจักษ์ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมทางมโนทวาร แล้วแต่ว่าจะเป็นรูปธรรมใด นามธรรมใด ของแต่ละบุคคล เป็นปัจเจกตั้ง

ถ้าเหมือนกันหมดทุกคน ไม่มีท่านพระสารีบุตร ไม่มีท่านพระมหาโมคคัลลานะ ไม่มีท่านพระมหากัสสปะ ไม่มีท่านที่เป็นเอตทัคคะทางหนึ่งทางใดเลย ถ้าเหมือนกันหมดทุกคน

เพราะฉะนั้น จึงมีอัครสาวก พระมหาสาวก และสาวกอื่น ๆ ซึ่งไม่ใช่มหาสาวกและอัครสาวก

ไม่ต้องห่วงเรื่องของรูป ๒๔ รูป รูปอะไรที่กำลังปรากฏ รู้รูปนั้น และเมื่อสะสมอบรมไปอาจจะเป็นบุคคลหนึ่งบุคคลใดที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมในสมัยหนึ่งสมัยใด ความคมกล้าของปัญญาขณะที่ประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรม อาจะประจักษ์แจ้งลักษณะของรูปใด นามใดก็ได้ที่มีจริง ๆ ในขณะนั้นโดยความเป็นอนัตตา ไม่ได้คิดไว้ก่อนว่า จะประจักษ์รูปนั้น หรือจะประจักษ์นามนั้น ไม่ใช่เตรียมล่วงหน้าว่า

เวลาที่วิปัสสนาญาณจะเกิด จะให้ประจักษ์ลักษณะของรูปอะไร หรือนามอะไร แม้แต่ความสมบูรณ์ของปัญญาที่เป็นวิปัสสนาญาณก็เป็นอนัตตา ขณะนั้นเลือกรูปที่จะปรากฏไม่ได้ เลือกนามที่จะปรากฏทางมโนทวารไม่ได้ แล้วแต่สภาพของรูปใดจะปรากฏ สภาพของนามใดจะปรากฏ ปัญญาในขณะนั้นก็ประจักษ์ในลักษณะของรูปนั้นนามนั้น

อย่างเรื่องของอานาปานสติ หรือลมหายใจ ซึ่งเป็นที่สนใจมากสำหรับผู้ที่ใช้คำว่า ปฏิบัติธรรม เพราะว่ามีข้อความนี้ในกายนุสสนาสติปัฏฐาน

มีชาวต่างประเทศท่านหนึ่ง ท่านคงจะเป็นผู้ที่เคยอบรมอานาปานสติในอดีตชาตินานมาก ท่านกล่าวว่า สำหรับท่านเวลาที่ระลึกที่ลมหายใจ จิตเป็นสมาธิรวดเร็ว เพราะฉะนั้น จะเป็นไปได้ใหม่ที่เป็นสัปปายะสำหรับท่านที่จะให้จิตตั้งมั่นอย่างนั้นเกิดก่อน และพิจารณาลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม เพราะว่าดีกว่าที่จะให้เป็นอกุศล

เพราะฉะนั้น แต่ละคนมีเหมือนกับนายอุบายเฉพาะตน คิดว่าถ้าทำอย่างนี้ก่อน ก็จะมีสติว่า สติมีเร็วหรือว่ามีมาก หรือเป็นที่ตั้งที่พอใจว่ามีสติแล้ว และได้พิจารณา ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม

แต่ถ้าศึกษาเหตุผล และเรื่องของการละกิเลส ต้องเข้าใจให้ถูกว่า เรื่องของการละกิเลสต้องเป็นเรื่องยาก และเป็นเรื่องที่จะละเอียด เพราะถ้ายังมีความติด หรือความพอใจแอบแฝงแม้เพียงเล็กน้อยในสิ่งหนึ่งสิ่งใด ขณะนั้นจะไม่รู้สึกตัวเลยว่า ถูกกันไว้แล้ว

เพราะฉะนั้น แทนที่จะพอใจให้มีสติหรือสมาธิเกิดก่อน ซึ่งในขณะนั้นลืมนว่าเป็นความพอใจ และลืมนด้วยว่า มหาสติปัฏฐานสูตรทั้ง ๔ บรรพ เพื่อละ ไม่ใช่เพื่อให้ไปทำ และในขณะนี้ส่วนใหญ่สติไม่ได้ระลึกที่ลมหายใจ เพราะฉะนั้น คนที่เข้าใจว่า ต้องให้สงบก่อน หรือต้องมีสติก่อน หรือต้องมีสมาธิก่อน ก็เริ่มที่จะปฏิบัติโดยกำหนดที่ลมหายใจเพื่อให้จิตตั้งมั่น แต่ไม่ใช่ความมุ่งหมายของอานาปานบรรพ

ในมหาสติปัฏฐานเลย เพราะถ้าพิจารณาจริง ๆ โดยที่ยึดหลักที่ว่า มหาสติปัฏฐาน ทั้ง ๔ เพื่อละ ไม่ใช่เพื่อยังไม่เกิดก็ไปทำให้มีด้วยความต้องการก่อน

เพราะฉะนั้น คำว่า เพื่อละ ในที่นี้หมายความว่าอะไร

หมายความว่า ถ้าสติของใครจะระลึกที่ลักษณะของลมหายใจ ต้องละ โดยอะไร ต้องละโดยพิจารณาว่า ขณะนั้นเป็นเพียงรูปธรรมอย่างหนึ่งเท่านั้น เพราะฉะนั้น คนที่จะอบรมเจริญอานาปานสติที่เป็นอานาปานบรรพ คิดอย่างนี้ หรือเปล่าว่า มหาสติปัฏฐานทั้ง ๔ เพื่อละ โดยที่ว่า ถ้าสติระลึกที่ลมขณะไหน เมื่อไร จะต้องละโดยพิจารณาว่า ขณะนั้นเป็นเพียงรูปธรรมอย่างหนึ่ง ไม่ใช่ว่ายังไม่ทันที่ สติจะเกิด ก็ไปกำหนดตามแบบต่าง ๆ เพื่อให้ตั้งมั่นเป็นสมาธิขั้นต่าง ๆ นั้นไม่ใช่เลย แต่การที่จะละได้ คือ ไม่ว่าขณะใดที่เกิดสมาธิขึ้นแล้วก็ตามโดยสติระลึกที่ลมหายใจ ปัญญา คือ ละ โดยพิจารณาว่า ขณะนั้นเป็นเพียงรูปธรรมอย่างหนึ่ง

และการที่จะสำรวจตัวเองว่าเป็นผู้ที่ละหรือเปล่า คือ ย้ายไปอารมณ์อื่น บ้างไหม หรือยังจดจ้องอยู่ที่ลมหายใจนั่นเอง ถ้ายังคงจดจ้องอยู่ที่ลมหายใจอยู่ ไม่พิจารณาลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมทางอื่น เช่น ทางตาที่กำลังเห็น ทางหูที่กำลังได้ยิน ทางจมูกที่ได้กลิ่น ทางลิ้นที่ลิ้มรส ทางกายที่กระทบสัมผัส ถ้า สติปัฏฐานยังไม่ระลึกทางอื่นเลย หมายความว่า ยังไม่ได้ละ เพราะว่าทางตามี ทำไม่ไม่ระลึก เมื่อไม่ระลึกแต่ไปตั้งมั่นอยู่ที่ลมหายใจอย่างเดียว ก็แสดงว่า ยังไม่ได้ มีการรู้ลักษณะของลมหายใจว่าเป็นแต่เพียงรูปอย่างหนึ่งเท่านั้นเอง เพื่อละ เพื่อไม่ติด

เพราะฉะนั้น คนที่ละ คือ ทางตาก็พิจารณา โดยไม่คำนึงว่า เคยสะสมการ ที่สติจะตั้งมั่นที่ลมหายใจมาแล้วในอดีตชาติมานานเท่าไร และสติอาจจะระลึกที่ลม ก็เป็นเรื่องราวธรรมดาที่ว่า เพราะสะสมมาที่สติจะเกิดระลึกที่ลมหายใจ แต่จะต้องละ โดยการรู้ ว่า ขณะนั้นเป็นแต่เพียงรูปชนิดหนึ่ง

๑๔๗๙

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๘ ธันวาคม ๒๕๖๔

ผู้ที่ไม่ได้ต้องการทำให้เกิดสมาธิโดยกำหนดให้สติตั้งมั่นที่ลมหายใจ แต่เป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน แม้นามรูปปริจเฉทญาณ ลมขณะนั้นก็ปรากฏได้ โดยไม่ได้คิดหมายมาก่อนเลย เพราะว่าปัญญาแต่ละขั้นจะปรากฏโดยสภาพความเป็นอนัตตา ถ้าเป็นผู้ที่เคยอบรมอานาปานสติมาแล้วในอดีต เมื่อถึงเวลาที่ปัญญาจะประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรม ขณะนั้นสติเกิดจะระลึกลมหายใจ ก็ไม่มีใครยับยั้งได้ การแทงตลอด จะแทงตลอดและประจักษ์ความเกิดดับของลมหายใจในขณะนั้น ก็ย่อมเป็นไปได้ เพราะฉะนั้น ควรพิจารณาโดยละเอียดว่า มหาสติปัฏฐาน ๔ เพื่อละ โดยสติระลึกละศึกษาพิจารณาลักษณะของสภาพธรรมในขณะนั้น และรู้ว่าเป็นนามธรรมหรือรูปธรรม แต่ไม่ว่าสติเกิดจะระลึกลมหายใจขณะไหน เมื่อไร แม้แต่เวลาที่เป็นสมาธิแล้วก็ตาม ก็ควรที่จะได้รู้สภาพธรรมในขณะนั้นว่า ไม่ใช่ตัวตนอย่างไร เพราะเป็นแต่เพียงรูปธรรมอย่างหนึ่ง และสภาพที่รู้ในขณะนั้นก็เป็นแต่เพียงนามธรรมอย่างหนึ่ง

เป็นเรื่องละ เพราะฉะนั้น รูป ๒๘ ก็ละ คือ ไม่ต้องไปสนใจ และพิจารณาลักษณะของรูปที่กำลังปรากฏ

ถ. ผมถามตรง ๆ ให้อาจารย์ตัดสินใจเลยดีกว่า คือ ผมมีความเห็นว่า ปัญญาขั้นนามรูปปริจเฉทญาณต้องรู้ทั่วนามรูปทุกทาง

ส. ไม่จำเป็น เพียงแต่ในขณะนั้น พิจารณาลักษณะของนามบ่อย ๆ เอง ๆ แต่ไม่ใช่นามเดียว ทางเดียว ถ้าทางเดียว นั้นแสดงว่าติด ไข้ไหม

ถ. ทางตาอย่างเดียวไม่ได้

ส. ถ้าเป็นอย่างนั้น แสดงว่า ไม่เข้าใจเรื่องสติปัฏฐาน ถ้าเข้าใจเรื่องสติปัฏฐาน

ถ. ต้องทุกทาง ๆ ไซ้ใหม่

ส. ถ้าเข้าใจเรื่องสติปัฏฐาน แล้วแต่สติ ถูกใหม่ สติอาจจะไม่ระลึกทางตา แต่ระลึกทางอื่น แต่ไม่ใช่ทางเดียว เป็นเรื่องของสติจริง ๆ และเมื่อศึกษาลักษณะของนามธรรม พิจารณาจนกระทั่งมีความรู้ ว่า นี่คือการรู้ ลักษณะรู้ และถึงความสมบูรณ์ของปัญญาที่เป็นวิปัสสนาญาณเมื่อไร ก็แล้วแต่ว่าขณะนั้นนามธรรมใดจะปรากฏ รูปธรรมใดจะปรากฏ โดยเป็นอนัตตา ไม่ได้เลือก และไม่ได้ตั้งใจไว้ก่อน แต่ไม่ได้หมายความว่า ต้องทั่วทั้ง ๖ ทางก่อน

การที่จะถึงความสมบูรณ์ของปัญญา แล้วแต่ว่าจะถึงความสมบูรณ์เมื่อไร แต่จะพิจารณาทั่วใหม่ ไม่สำคัญ

สำคัญที่ความรู้ว่า ลักษณะนี้เป็นนามธรรม เด็ดขาด มั่นคง แน่นอนว่า นี่เป็นลักษณะของนามธรรม ไม่คลอนแคลน และพร้อมที่ญาณนั้นจะประจักษ์แจ้ง ในขณะที่ได้ประจักษ์แจ้งในขณะนั้น แต่ยังไม่ได้อดับความสงสัยในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมโดยเด็ดขาดเป็นสมุจเฉท ถ้าโดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉท ต้องเป็นในขณะที่โสตาปัตติมรรคจิตเกิด แต่คลายความไม่รู้ในลักษณะของนามธรรม และรูปธรรมด้วยวิปัสสนาญาณแต่ละขั้น

ถ. เพราะฉะนั้น ขณะนามรูปปริจเฉทญาณเกิด บุคคลคนนั้นอาจจะยังไม่เคยระลึกปสาทรูปหรือสุขุมรูปเลย

ส. ไม่ต้อง เพียงรูปที่ปรากฏก็พอแล้ว แต่ไม่ได้หมายความว่า จะไม่ปรากฏกับบุคคลท่านอื่น แล้วแต่บุคคล ถ้าท่านเป็นผู้ที่มีปัญญาสะสมมาก ถ้าเป็นนามรูปปริจเฉทญาณของท่านพระสารีบุตร ขณะนั้นวิตกเจตสิกจะปรากฏได้ใหม่ หรือแม้วิจารณ์เจตสิก อธิโมกขเจตสิก ก็เป็นเรื่องของแต่ละบุคคล

เรื่องของอานาปานสติ อย่าลืมนะ เป็นเรื่องละ ไม่เหมือนกับเรื่องต้องการ ถ้าเรื่องต้องการ ก็พยายามพากเพียรหาวิธีที่จะให้จิตตั้งมั่นที่ลมหายใจ

ถ. ถ้าเป็นนามรูปปริจเฉทญาณ หมายความว่า ปัญญาต้องรู้ที่ละอย่างเป็นปัจจุบันอารมณ์ ไซ้ใหม่ ในนามและรูป แต่ไม่จำเป็นต้องรู้ทั้งหมด

ส. ถูกต้อง เช่น ในขณะนี้ ไม่ใช่ว่ารูปทั้ง ๒๘ รูปมาปรากฏจะได้รู้ทั่วทั้งหมด หรือไม่ใช่นามทุกชนิดมาปรากฏ จะได้รู้ทั่วทั้งเจตสิก ๕๒ ไม่ใช่อย่างนั้น

ถ. หมายความว่า ปัญญาต้องรู้ไปที่ละอย่าง ใช่มั้ย

ส. ขณะที่เป็นามรูปปัจจุเจกญาณ สภาพธรรมที่ปรากฏสืบต่อกันโดยไม่ขาดตอน จะปรากฏลักษณะที่ละอย่างเพียงอย่างเดียว ไม่มีอย่างอื่นปะปนเลย ทางมโนทวารวิถี

ถ. ทางมโนทวารวิถีต้องรู้ทุก ๆ อย่าง แต่ว่า

ส. ที่กำลังปรากฏ

ถ. ตรงนี้เข้าใจ แต่ว่าที่ปรากฏทีละอย่าง

ส. จะใช้คำว่า ทุกอย่าง ไม่ได้

ถ. ทุกอย่างนี้หมายความว่า รู้ไปที่ละอย่าง ไม่พร้อมกัน

ส. ไม่ใช่ทุกอย่าง อย่างเช่นเวลานี้ สุขุมรูปปรากฏใหม่

ถ. ยังไม่ปรากฏ

ส. เมื่อไม่ปรากฏ ก็ไม่ต้องไปยุ่งเกี่ยวกับสุขุมรูป รูปใดที่กำลังปรากฏ ในขณะนี้

ถ. หมายความว่า ปัญญารู้รูปแต่ละรูป ทีละอย่าง แต่ในครั้งก่อน ๆ คงจะต้องรู้รูปอื่น ๆ ไปด้วย ใช่มั้ย

ส. เวลานี้รูปทางตาดูเหมือนว่าปรากฏพร้อมกับเสียง ใช่มั้ย

ถ. ใช่

ส. นี่ไม่ใช่วิปัสสนาญาณ ถ้าเป็นวิปัสสนาญาณจะปรากฏพร้อมกันอย่างนี้ไม่ได้ ไม่ใช่ว่าประจักษ์แจ้งลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม

ถ. คือ ขณะใดที่รู้อย่างเดียว ก็เป็นนามหรือรูป

ส. ไม่ใช่เพียงรู้อย่างเดียว ต้องสภาพธรรมนั้นปรากฏทางมโนทวาร เช่น ขณะนี้โดยการศึกษาทราบว่า เมื่อจักขุทวารวิถีจิตทางตาที่เห็นสิ่งที่กำลังปรากฏ หรือ โสททวารวิถีจิตที่ได้ยินเสียงที่กำลังปรากฏ ดับไปหมด ภาวังคจิตคั่นแล้ว

มโนทวารวิถีจิตรู้สิ่งที่ปรากฏทางตาต่อจากทางจักขุทวารวิถี และมโนทวารวิถีจิตก็รู้เสียงที่ปรากฏทางหูต่อจากโสตทวารวิถี แต่ละวาระก็มีภวังคจิตคั่น

ถ้าถามว่า ในขณะนี้ที่กำลังได้ยินอยู่นี้ เป็นมโนทวารวิถีขณะไหน ตอบได้ไหม โดยปริยัติทราบว่า ทางตา จักขุทวารวิถีดับหมด ภวังคจิตคั่น มโนทวารวิถีเกิดรู้สิ่งที่ปรากฏทางตาต่อ ทางหู เวลาที่โสตทวารวิถีจิตได้ยินเสียง ดับแล้วทั้งเสียงทั้งโสตทวารวิถีจิต ภวังคจิตคั่น มโนทวารวิถีจิตรู้เสียงต่อจากโสตทวารวิถีที่เพิ่งดับไป นี่เป็นของที่แน่นอนที่สุดว่า เมื่อวิถีจิตทางทวารหนึ่งทวารดับแล้ว มโนทวารวิถีจิตต้องเกิดต่อ และรู้รูปนั้นต่อทันทีเมื่อภวังคจิตคั่นแล้ว

เพราะฉะนั้น ในขณะนี้ก็มีมโนทวารวิถีจิตคั่นหลังจากที่ปัญจทวารวิถีจิตดับ มีมโนทวารวิถีจิตคั่นหลังจากที่โสตทวารวิถีจิตดับ เวลานี้ก็มีมโนทวารวิถีคั่นระหว่างภวังคจิตกับทวารวิถีจิตต่าง ๆ แต่ละวาระ ถ้าถามว่า ในขณะนี้กำลังเห็นนี้ ขณะไหนเป็นจักขุทวารวิถี ขณะไหนเป็นมโนทวารวิถี ตอบได้ไหม

ถ. ยังไม่ได้

ส. ตอบไม่ได้ ขณะที่กำลังได้ยินในขณะนี้ ขณะไหนเป็นโสตทวารวิถี ขณะไหนเป็นมโนทวารวิถี ตอบได้ไหม

ถ. ยังไม่ได้

ส. ไม่มีใครตอบได้ เพราะว่าจิตเกิดดับสลับกันเร็วอย่างนี้ตลอด จึงไม่ใช่วิปัสสนาญาณ แต่ในขณะนี้กำลังเป็นวิปัสสนาญาณ เป็นการประจักษ์แจ้งสภาพธรรมที่เป็นนามธรรมว่าต่างกับรูปธรรมทางมโนทวารวิถีโดยตลอด เพราะฉะนั้นจึงรู้ลักษณะว่า มโนทวารวิถีที่กำลังคั่นอยู่ขณะนี้ก็มีลักษณะอย่างไร และสามารถรู้รูปต่อจากทางจักขุทวารวิถี รู้เสียงต่อจากโสตทวารวิถี เพราะว่าทางมโนทวารวิถีนี้สามารถที่จะรู้นามธรรมได้ รู้รูปธรรมได้

เพราะฉะนั้น วิปัสสนาญาณ คือ การประจักษ์แจ้งสภาพที่ต่างกันของนามธรรมว่าไม่ใช่รูปธรรมที่กำลังปรากฏ เพียงทีละอย่าง อย่างเดียว ไม่ปะปนกันในขณะนี้

ถ. เป็นนามหรือรูปอะไรก็ได้ ทีละอย่าง

ส. ขณะนี้ยังปะปนกัน เพราะว่าการเกิดดับสืบทอดอย่างรวดเร็วมากทำให้ไม่สามารถแยกขาดลักษณะของสิ่งที่ปรากฏทางตาออกจากเสียงที่ปรากฏทางหู ซึ่งความจริงแล้วต้องแยกขาดกันจริง ๆ โดยมโนทวารวิถีดั้ง

เพราะฉะนั้น ผู้ที่อบรมเจริญปัญญา ก็พิจารณาลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมไปจนกว่าจะค่อย ๆ เพิ่มความรู้ในลักษณะของนามธรรมขึ้น รูปธรรมขึ้น โดยไม่ต้องหวังว่า เมื่อไรจะเป็นนามรูปปริจเฉทญาณ

ถ. แต่นามรูปปริจเฉทญาณจะต้องรู้นามธรรม รูปธรรม โดยทั่วไปด้วย ใช่ไหม

ส. ทั่วไป หมายความว่าอะไร

ถ. เราทราบว่า จะต้องรู้ทีละอย่าง ใช่ไหม

ส. ที่กำลังปรากฏ

ถ. แต่หมายความว่า นามและรูปทั่วไป กุศลจิต และอกุศลจิตต่าง ๆ ปัญญาจะต้องรู้ทั่วเหมือนกัน แต่เป็นไปทีละอย่าง ใช่ไหม

ส. รู้ลักษณะของนามธรรมว่า ไม่ใช่ตัวตน แน่นอนที่สุด เป็นแต่เพียงธาตุรู้ ซึ่งไม่ปะปนกับรูปเลย คิดถึงสภาพที่ไม่มีอะไรเลยในโลกนี้ สีไม่มี เสียงไม่มี กลิ่นไม่มี รสไม่มี มีแต่เฉพาะธาตุรู้ที่กำลังเป็นสภาพรู้ นั่นคือการรู้ทางมโนทวาร เพราะว่าทางมโนทวารสามารถรู้ลักษณะของนามธรรมได้ และเมื่อเสียงปรากฏ ขณะนั้นก็รู้ว่าไม่ใช่ใครเลย ไม่มีอะไร นอกจากเสียง เป็นลักษณะของเสียงที่ปรากฏกับสภาพที่กำลังรู้ในขณะนั้น และไม่มีอย่างอื่นปรากฏรวมกับเสียงในขณะนั้นเลย และเมื่อเสียงหมดไปแล้ว รูปอื่นปรากฏ ก็เห็นความขาดตอนของรูปทีละรูป เพราะว่าตามปกติมโนทวารวิถีดั้งอยู่ทุกปัญจทวารวิถีดั้ง

ถ. ปัญญาต้องทราบเหมือนกันว่า ระหว่างสีที่เห็น กับเสียงที่ได้ยินนี้ ต่างกัน ใช่ไหม

ส. ขณะนี้รู้ว่าต่างกัน แต่ปรากฏเหมือนพร้อมกัน แต่เวลาที่เป็นความสมบูรณ์ของปัญญาที่เป็นนามรูปปริเจตญาณ จะปรากฏพร้อมกันอย่างนี้ไม่ได้ ที่ละอย่างจริง ๆ คือ ความสมบูรณ์ของปัญญาที่สามารถแทงตลอดโดยรวดเร็ว

ถ. ที่ละอย่าง ๆ ไป

ส. เพราะฉะนั้น ตราบใดที่ยังปะปนกันอยู่ ยังไม่ถึงความสมบูรณ์ของปัญญาที่เป็นวิปัสสนาญาณ

ในเรื่องความพอใจในรูปบ้าง ในรสบ้าง ในสัมผัสบ้าง ที่สะสมมาตลอดเวลาที่ยาวนาน ไม่มีผู้ใดรู้เลยว่า อาจจะเป็นเครื่องกั้นการบรรลุมรรคผลนิพพานได้ตามโอกาสของกรรมและกิเลสนั้น ๆ ซึ่งบางท่านพระผู้มีพระภาคตรัสว่า ถ้าอุบาสกท่านนั้นเพียงแต่จะนั่งฟังพระธรรมต่อไปอีกเพียงสักครูเดียว เขาจะได้บรรลุเป็นพระโสดาบัน แต่อุบาสกท่านนั้นก็มีกิจธุระที่ต้องกลับไปสู่บ้านเรือนของตน เพราะฉะนั้น ก็พลาดโอกาสที่จะได้บรรลุเป็นพระโสดาบัน ซึ่งบุคคลธรรมดาไม่มีโอกาสที่จะรู้ได้เลย

ขอกล่าวถึงเรื่องของ **ท่านพระสุขเถระ** ซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงทราบไว้ว่า ถ้าท่านฉันภัตตาหารก่อนในวันนั้น จะไม่ได้บรรลุพระอรหันต์

ข้อความในเรื่องนี้มีว่า

ครั้งหนึ่งพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภท่านพระสุขสามเณร แล้วตรัสเรื่องเกี่ยวกับรสอาหารในอดีตชาติของท่าน ซึ่งมีข้อความโดยย่อว่า

ในระหว่างพระพุทธศาสนาแห่งพระกัศสปสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระสมณโคดมพระองค์นี้ เป็นกาลว่างพระพุทธศาสนา มีแต่พระปัจเจกพุทธเจ้า

ครั้งนั้น ท่านพระสุขสามเณรเกิดเป็นคนขายพินในชนบท ท่านมีเพื่อนรักคนหนึ่งอยู่ในพระนครพาราณสี สมัยนั้นมีเศรษฐีคนหนึ่ง ชื่อว่าคันธกุมาร มีปกติอยู่ในพระนครพาราณสี เมื่อเศรษฐีบิดาของคันธกุมารนั้นสิ้นชีวิตแล้ว พระราชาแห่ง

พระนครพาราณสีก็ได้พระราชทานตำแหน่งเศรษฐีนั้นให้แก่คันธกุมาร ด้วยสักการะเป็นอันมากยิ่งนัก ตั้งแต่นั้นมาคันธกุมารนั้น ก็มีชื่อว่าคันธเศรษฐี

สมัยนั้น ผู้รักษาคลังสมบัติของคันธเศรษฐีนั้นได้เปิดประตูห้องคลังสมบัติ แล้วขนเอาทรัพย์สมบัติออกมาเป็นอันมากให้คันธเศรษฐีดู และกล่าวว่า

ข้าแต่ท่านมหาเศรษฐี ทรัพย์มีประมาณเท่านั้น ๆ เป็นของบิดาของท่าน ทรัพย์มีประมาณเท่านั้น ๆ เป็นของปู่ของท่าน

คันธเศรษฐีแลดูกองทรัพย์นั้น แล้วถามนายคลังว่า

คนเหล่านั้นมีปู่และบิดาเป็นต้น ทำไมไม่ขนทรัพย์ทั้งหลายเอาไปด้วย

ผู้รักษาคลังสมบัตินั้นก็ตอบว่า

ธรรมดาคนทั้งหลายผู้ตายไปแล้ว และไปสู่ปรโลกนั้น ย่อมขนเอาทรัพย์ไปด้วยไม่ได้ สัตว์ทั้งหลายจะพาไปได้ก็แต่กุศลและอกุศลที่ตนกระทำไว้เท่านั้น

คำของนายคลังสมบัตินั้นเป็นสุภาษิต เป็นคำที่ควรคิด แต่คันธเศรษฐีได้ฟังแล้วกลับคิดว่า

บิดาของเราเป็นต้นสะสมทรัพย์สมบัติทั้งปวงไว้แล้ว แต่ละทรัพย์สมบัติทั้งหมดต่างคนก็ต่างจากโลกนี้ไปแต่ตัวเปล่า เพราะปราศจากปัญญา แต่สำหรับตัวเราเองจะขนสมบัติทั้งหมดนี้ไปกับตัวให้ได้

เมื่อคันธเศรษฐีคิดอย่างนี้แล้ว แทนที่จะคิดให้ท่านหรือว่ากระทำการสักการบูชา ก็คิดว่า เราจะบริโภครทรัพย์เหล่านี้ให้หมด

นี่คือการนำไปกับตัวเอง คือ คิดว่าเป็นการฉลาดที่จะใช้ทรัพย์ให้หมดไป

เมื่อท่านคิดอย่างนี้แล้ว ท่านก็จำหน่ายทรัพย์แสนกหาปณะทำซุ้มสำหรับอาบน้ำด้วยแก้วผลึก และจ่ายทรัพย์อีกแสนหนึ่งทำเป็นแผ่นสำหรับอาบน้ำด้วยแก้วผลึก จ่ายทรัพย์อีกแสนหนึ่งทำเตียงรองสำหรับอาหาร จ่ายทรัพย์อีกแสนหนึ่งทำเป็นบัลลังก์สำหรับนั่ง จ่ายทรัพย์อีกแสนหนึ่งทำเป็นถาดสำหรับบริโภคมัตตาหาร จ่ายทรัพย์อีกแสนหนึ่งให้กระทำความถปสำหรับเป็นที่นั่งบริโภคอาหาร แล้วให้ทำเป็นสีหบัญชร ช่อหน้าต่างในเรือนด้วยทรัพย์แสนหนึ่ง และจ่ายทรัพย์เป็นค่าอาหารวันละ

พัน ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำก็จ่ายทรัพย์แสนหนึ่งให้ทำอาหาร และให้ระดับประดาพระนคร ให้ตีกลองร้องป่าว ให้ชาวพระนครทั้งหลายมาดูลีลาการบริโภคอาหารของคณเศรษฐี

ถ้าใครมีทรัพย์มากมายอย่างนี้ และคิดอย่างคณเศรษฐี ก็แล้วแต่การสะสม ซึ่งแต่ละคนย่อมคิดไม่เหมือนกัน แต่แสดงให้เห็นว่า ใครจะคิดอย่างไร ก็ต้องเคยคิด อย่างนั้นมาบ้างในอดีต เวลาที่มีทรัพย์เกิดขึ้น บางคนคิดจะให้ทาน บางคนก็คิดที่จะ ใช้ทรัพย์นั้นให้หมด

มหาชนทั้งหลายก็ประชุมกัน ผู้กตัญญูและเตี้ยงใหญ่เพื่อที่จะดูลีลา บริโภคภัตตาหารของคณเศรษฐี

ท่านคณเศรษฐีขึ้นนั่งเหนือแผ่นกระดานอันควรค่าหนึ่งแสน ในซุ้มสำหรับ อาบน้ำอันควรค่าแสนหนึ่ง แล้วก็อาบน้ำหอม ๑๖ กระออม แล้วเปิดสีหบัญชร ช่องแกล ออกนั่งเหนือบัลลังก์

ครั้งนั้น ชนชาวพนักงานทั้งหลายตั้งแถวทองไว้ที่เชิงรองสำหรับอาหาร แล้วตัก โภชนาหารอันควรค่าแสนหนึ่งออกจากหม้อ ส่วนคณเศรษฐีก็บริโภคอาหาร โดยมี สตรีบำรุงบำเรอแวดล้อมเป็นอันมาก

ส่วนภริยาภรรยาบุตร ผู้เก็บพื้นชาย ซึ่งมีเพื่อนอยู่ในพระนครพาราณสี ก็บรรทุก พื้นใส่ยานขับไปหาสหายที่อยู่เมืองพาราณสี

๑๔๘๐

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๘ ธันวาคม ๒๕๒๘

วันนั้นก็เป็นวันขึ้น ๑๕ ค่ำ พระจันทร์เต็มดวง มหาชนดีสั่งร้องป่าวให้
ชาวพระนครพาราณสีไปดูลีลาบริโภคมัตตาหารของคันทะเศรษฐี สหายชาวพระนครก็
ได้ถามสหายชาวชนบทว่า เคยเห็นลีลาบริโภคมัตตาหารของท่านคันทะเศรษฐีบ้างไหม
สหายชาวชนบทก็บอกว่า ไม่เคยเห็นเลย สหายชาวพระนครก็ชวนให้สหายชาวชนบท
ไปดู

พอไปถึงเขาก็เห็นมหาชนทั้งหลายนั่งบนเตียงน้อยเตียงใหญ่ แล้วกลืน
มัตตาหารก็หอมฟุ้งตลบ สหายชาวชนบทก็บอกสหายชาวพระนครว่า อยากบริโภค
อาหารในถาดของท่านเศรษฐีเหลือเกิน ทำอย่างไรถึงจะได้บริโภคบ้างแม้เพียงสักคำ
ก็ยังดี สหายชาวพระนครก็บอกว่า อย่าเลย ไม่มีทางที่จะเป็นไปได้อีก สหายชนบท
ก็บอกว่า ถ้าไม่ได้บริโภคอาหารของท่านคันทะเศรษฐีแล้วต้องตายแน่ ๆ

นี่คือการติดในรส ที่เพียงได้กลิ่นก็มีความอยากที่จะบริโภคอาหารนั้น
แม้เพียงคำเดียว ซึ่งถ้าไม่ได้บริโภคก็ต้องตายแน่ ๆ

สหายชาวพระนครนั้น จะห้ามสหายชาวชนบทสักเท่าไรก็ห้ามไม่ได้ และ
ถึงแม้ว่าเขาจะนั่งอยู่ท้ายสุดของบริษัท เขาก็ต้องร้องตะโกนออกมา ๓ ครั้งว่า

ข้าแต่ท่านมหาเศรษฐีเจ้าข้า ข้าพเจ้าไหว้เจ้าข้า

เศรษฐีก็ถามว่า นั่นใคร ชื่ออะไร

เขาก็กล่าวว่า ข้าแต่ท่านมหาเศรษฐี ข้าพเจ้าเจ้าข้า

เศรษฐีก็ถามว่า มีเรื่องอะไร

เขาก็กล่าวว่า ข้าแต่ท่านมหาเศรษฐี ชาวชนบทคนหนึ่งอยากบริโภคมัตตาหาร
ในถาดของท่านสักคำหนึ่ง ท่านจงกรุณาให้ท่านสักคำหนึ่งเถิดเจ้าข้า

คันธเศรษฐีก็กล่าวว่า เราให้ไม่ได้

สหายชาวพระนครก็กล่าวกับสหายชาวชนบทว่า ท่านได้ยื่นถ้อยคำของท่านมหาเศรษฐีแล้วไหมล่ะ สหายชาวชนบทก็กล่าวว่า ได้ยื่นแล้ว แต่ถ้าไม่ได้บริโภคอาหารนั้นจะต้องตายแน่ ๆ ถ้าได้บริโภคถึงจะมีชีวิตอยู่ได้

สหายชาวพระนครก็ร้องขึ้นไปใหม่ว่า

ข้าแต่ท่านมหาเศรษฐี ได้ยินว่า สหายของข้าพเจ้าคนนี้ถ้าไม่ได้ก็จะตายเสียแล้ว ท่านจงให้ท่านชีวิตแก่สหายของข้าพเจ้าเถอะ

เศรษฐีก็กล่าวว่า

ชื่อว่าคำข้าวของเราคำหนึ่งนั้น ราคา ๑๐๐ กหาปณะบ้าง ๒๐๐ กหาปณะบ้าง ถ้าใคร ๆ ขอ ก็ให้ แล้วเราจะบริโภคอะไรล่ะ

สหายชาวพระนครก็กล่าวว่า

ข้าแต่ท่านมหาเศรษฐี แต่สหายของข้าพเจ้านี้ ถ้าไม่ได้บริโภคอาหารของท่าน ก็คงจะตายเป็นแน่แท้ ท่านจงให้ท่านชีวิตแก่สหายของข้าพเจ้าเถอะ

คันธเศรษฐีก็กล่าวตอบว่า

เราไม่อาจจะให้เปล่า ๆ แต่ถ้าเขามาทำงานบ้านเราได้ ๓ ปี เราจะให้ข้าวในถาดของเราสำหรับหนึ่งแก่เขา

เมื่อบุรุษชาวชนบทได้ฟังอย่างนั้นก็บอกกับสหายว่า เป็นอย่างไรก็เป็นเถอะ แล้วเขาก็รับทำงานในบ้านท่านเศรษฐี แล้วก็จากบุตรภรรยาเข้าไปทำงานในบ้านท่านเศรษฐีด้วยความอดสาเห ไม่เกียจคร้าน การงานในบ้านไม่ว่าจะกลางวันหรือกลางคืนเขาก็ทำหมด จนมีชื่อปรากฏไปทั่วพระนคร คนทั้งปวงเรียกเขาว่า ภัตตภติกบุรุษลูกจ้าง ด้วยเหตุที่เป็นลูกจ้างเพราะอยากจะได้บริโภคภัตตาหารของท่านเศรษฐี

ในวันครบกำหนด ๓ ปี ผู้เป็นไวยวัจกรใช้สอยของท่านเศรษฐี ก็ได้บอกกับท่านเศรษฐีว่า

ข้าแต่ท่านมหาเศรษฐี ครอบกำหนด ๓ ปีที่ภตตภติกบวชลูกจ้างผู้นี้ทำงานแล้ว และการทำงานที่ลูกจ้างผู้นี้ได้กระทำมาตลอด ๓ ปีนั้น ก็ยากที่ผู้อื่นจะทำได้ เพราะเขาเป็นคนที่รักดี ไม่เกียจคร้านเลย

ลำดับนั้น เศรษฐีนั้นก็ได้ให้ทรัพย์ ๓,๐๐๐ แก่ภตตภติกบวช แล้วก็อนุญาตให้ใช้สอยทรัพย์นั้น แล้วก็มอบสมบัติทั้งปวงให้ภตตภติกบวชนั้นเฉพาะในวันนั้น และให้คนในบ้านเป็นบริวารของภตตภติกบวช ยกเว้นภรรยาอันเป็นที่รักของท่านคนหนึ่งซึ่งชื่อว่าจินตามณี ส่วนภตตภติกบวชก็นั่งเหนือแผ่นกระดานในซุ้มอาบน้ำของท่านเศรษฐี อาบน้ำชำระกายเสร็จแล้วก็นุ่งผ้าสาฎกของท่านเศรษฐี แล้วขึ้นนั่งเหนือบัลลังก์ของท่านเศรษฐี แล้วให้ตีกลองร้องป่าวไปทั่วพระนครว่า

ภตตภติกบวช ลูกจ้างของคณเศรษฐีกระทำการรับจ้างในเรือนครบ ๓ ปี บัดนี้ได้เถาภตตอาหารแล้ว ท่านทั้งหลายจงมาดูซึ่งการบริโภคภตตอาหารของบวชลูกจ้างนั้นเถิด

มหาชนทั้งหลายก็ผูกตียงน้อยตียงใหญ่ แล้วก็พากันมาดูการบริโภคภตตอาหารของภตตภติกบวช

เมื่อภตตภติกบวชแลดูไปในทิศทั้ง ๔ นั้นก็ตื่นเต้น หวั่นไหวอย่างยิ่ง หญิงบำเรอทั้งหลายก็นั่งแวดล้อมเขาโดยรอบ เจ้าหน้าที่อาหารก็ตักอาหารใส่ถาดทองตั้งไว้ข้างหน้าเขา แต่ในขณะที่ภตตภติกบวชล้างมือเพื่อจะบริโภคภตตอาหารนั้น พระปัจเจกพุทธเจ้าองค์หนึ่งอยู่ที่เขาคันธมาศออกจากนิโรธสมาบัติในวันที่ครบ ๗ และพิจารณาว่า จะไปบิณฑบาตที่ไหนเพื่ออนุเคราะห์บุคคลใด ท่านก็เห็นภตตภติกบวชนั้น ซึ่งทำงานถึง ๓ ปีเพื่อที่จะได้เถาภตตอาหารของท่านเศรษฐี เมื่อท่านพิจารณาศรัทธาของภตตภติกบวชก็รู้ว่าเขามีศรัทธา และเมื่อภตตภติกบวชถวายภตตอาหารแก่ท่านแล้ว เขาจะได้สมบัติเป็นอันมาก พระปัจเจกพุทธเจ้าจึงเหาะไปปรากฏอยู่ตรงหน้าภตตภติกบวช

เมื่อภตตภติกบวชเห็นพระปัจเจกพุทธเจ้าจึงคิดว่า เพราะแต่ก่อนไม่ได้ทำทานไว้ จึงต้องรับจ้างอยู่ในเรือนผู้อื่นถึง ๓ ปี เพื่อจะได้บริโภคภตตอาหารเถาเดียวเท่านั้น แลละ ภตตอาหารของเรานี้ก็เพียงรักษาชีวิตไว้ได้ชั่ววันหนึ่งคืบหนึ่งเท่านั้น แต่ถ้าเรา

ถวายภัตตาหารแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า ย่อมจะรักษาเราไปได้มากกว่าพันโกฏิก็ป
อย่ากระนั้นเลย เราจะถวายภัตตาหารนี้แก่พระปัจเจกพุทธเจ้า

ทำงานมา ๓ ปี และอาหารตั้งอยู่ตรงหน้า ก็ไม่ได้บริโภคสักคำเดียว ทั้ง ๆ ที่
ตอนแรกขอบริโภคเพียงคำเดียวก็พอ แต่ด้วยศรัทธาและเป็นผู้ที่มีปัญญาสะสมมา
จึงเห็นว่า ถ้าได้ถวายภัตตาหารแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า และได้เจริญบุญกุศลอื่น ๆ
สังสารวัฏฏ์ย่อมจะหมดสิ้นลงได้ในวันหนึ่ง

เพราะฉะนั้น ถ้าบริโภคอาหารนี้จะรักษาชีวิตไว้ได้เพียงชั่ววันหนึ่งกับคืนหนึ่ง
เท่านั้น แต่ถ้าได้ถวายแก่พระปัจเจกพุทธเจ้าด้วยศรัทธา ย่อมจะทำให้เจริญกุศลอื่น
จนกระทั่งรักษาท่านได้มากกว่าพันโกฏิก็

แท้จริงบุรุษผู้นั้นกระทำการรับจ้างอยู่ถึง ๓ ปีจึงได้ภัตตาหารนี้ แล้วยังไม่ได้วาง
ลงในปากแม้เพียงสักคำหนึ่งเลย ก็สู้บรรเทาความอยากเสียได้ ยกถาดภัตตาหาร
ขึ้นด้วยตนเองไปยังพระปัจเจกพุทธเจ้า กราบถวายนมัสการด้วยเบญจางคประดิษฐ์
แล้วถือเอาถาดทองด้วยมือข้างซ้าย เรี่ยรายภัตตาหารลงในบาตรด้วยมือข้างขวา
เวลาที่ภัตตาหารยังเหลืออยู่ครึ่งหนึ่ง พระปัจเจกพุทธเจ้าก็ยกหัตถ์ปิดบาตรเสีย
ภักตภิกษุนั้นก็กราบเรียนว่า

ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า ภัตตาหารส่วนเดียวเท่านั้น ข้าพเจ้ามีอาจะเพื่อจะกระทำให้
เป็น ๒ ส่วนได้ พระผู้เป็นเจ้าอย่าได้กระทำสงเคราะห์แก่ข้าพเจ้าในโลกนี้เลย
จงกระทำสงเคราะห์แก่ข้าพเจ้าในปรโลกเถิด จงอย่าได้กระทำภัตตาหารให้เหลืออยู่
เลย ข้าพเจ้าปรารถนาจะถวายให้สิ้นไม่ให้เหลือเศษ

แท้จริงทานใดของตนมีอยู่น้อยและถวายให้สิ้นไม่ให้เหลือเศษ ทานนั้นย่อมมี
ผลมาก

เมื่อภักตภิกษุถวายภัตตาหารหมดสิ้นแล้ว ก็ถวายนมัสการพระปัจเจก-
พุทธเจ้า และตั้งความปรารถนาว่า

ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าผู้เจริญ ข้าพเจ้าอาศัยภัตตาหารประมาณเท่านั้น จึง
สู้สุดสัห์กระทำการรับจ้างอยู่ในเรือนผู้อื่นถึง ๓ ปี ได้ความทุกข์เวทนาถึงนักหนา

ในกาลบัดนี้ ขอให้ข้าพเจ้ามีแต่ความสุขในที่อันข้าพเจ้าบังเกิด อนึ่ง ขอให้ข้าพเจ้าเป็นบุคคลมีส่วนแห่งธรรมที่พระผู้เป็นเจ้าเห็นนั้นเกิด

พระปัจเจกพุทธเจ้ากระทำอนโมทนาว่า

จงสำเร็จดังท่านปรารถนานั้นเกิด ประดุจดั่งแก้วมณีจินดาให้สำเร็จความปรารถนาทั้งปวง ความปรารถนาจงบริบูรณ์ดุจพระจันทร์เมื่อวันเพ็ญเกิด

เมื่อพระปัจเจกพุทธเจ้าได้กระทำอนโมทนาแล้ว พระปัจเจกพุทธเจ้าก็อธิษฐานให้บรรดาหาชนทั้งหลายแลดูท่านตามไปจนถึงภูเขาคันธมาศ ซึ่งท่านก็ได้เหาะไปสู่ภูเขาคันธมาศ และได้เฝ้าจ้งหันบิณฑบาตนั้นแจกจ่ายถวายแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า ๕๐๐ องค์ ซึ่งพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้ง ๕๐๐ องค์นั้น ก็ได้บริโภคจ้งหันบิณฑบาตของภิกษุเหล่านั้นครบทุกองค์

เมื่อมหาชนทั้งปวงได้เห็นพระปัจเจกพุทธเจ้าแจกจ่ายจ้งหันบิณฑบาตนั้นถวายแก่พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งปวงแล้ว ก็ได้เปล่งเสียงสาธุการดังสนั่นดุจเสียงฟ้าผ่า

เมื่อคณเศรษฐีได้ฟังเสียงสาธุการสนั่นดังนั้นก็คิดว่า บุรุษลูกจ้างคงไม่อาจรับสมบัติที่เราให้มันไว้ คนทั้งหลายคงจะเฝ้าเย้ยบุรุษลูกจ้างเสียงสนั่นหวั่นไหวแน่ ๆ

คณเศรษฐีก็ส่งคนไปดูเหตุการณ์ เมื่อได้ทราบเหตุการณ์นั้น ก็เกิดปิติอย่างยิ่งและคิดเปรียบเทียบกับตัวเองว่า บุรุษลูกจ้างผู้นี้ทำสิ่งที่ยากที่จะกระทำได้ เพราะว่าตัวท่านเองนั้นได้ครอบครองสมบัติเห็นปานนี้มาเป็นเวลาช้านาน ก็ยังไม่อาจกระทำทานสิ่งหนึ่งสิ่งใดได้ ท่านเศรษฐีจึงได้เรียกภิกษุมารับมาสอบถาม แล้วขอให้ภิกษุรับเอาทรัพย์หนึ่ง แล้วให้ส่วนบุญในทานแก่ท่าน

เมื่อภิกษุได้รับส่วนบุญแก่ท่านเศรษฐีแล้ว ท่านเศรษฐีก็ได้แบ่งทรัพย์สมบัติทั้งหมดของท่านออกเป็น ๒ ส่วน แล้วก็ให้ภิกษุนั้นส่วนหนึ่ง

การที่ท่านทั้งหลายจะมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ต้องเป็นทานที่บริบูรณ์พร้อมด้วยสัมปทา ๔ ประการ คือ วัตถุสัมปทา ความบริบูรณ์แห่งวัตถุ ๑ ปัจจัยสัมปทา ความบริบูรณ์แห่งปัจจัย ๑ เจตนาสัมปทา ความบริบูรณ์แห่งเจตนา ๑ คุณาติเรกสัมปทา ความบริบูรณ์แห่งคุณาติเรก ๑

บางท่านอาจจะสงสัยว่า ทำไมภิกษุสามเณรจึงได้รับสมบัติมากอย่างรวดเร็ว ก็เพราะเหตุว่าการให้ทานของท่านนั้น บริบูรณ์ด้วยสัมปทาทั้ง ๔

สัมปทาทั้ง ๔ คือ

วัตถุสัมปทา ความบริบูรณ์แห่งวัตถุ ได้แก่ พระอรหันต์ก็ดี พระอนาคามีก็ดี ซึ่งเป็นทักษิณบุคคลผู้สามารถเข้านิโรธสมาบัติได้ เป็นวัตถุ คือ ผู้รับที่สมบูรณ์ยิ่งของท่าน

ปัจจัยสัมปทา คือ การเกิดขึ้นของปัจจัยทั้งหลายนั้นเกิดขึ้นโดยชอบ ชื่อว่าปัจจัยสัมปทา

ถ้าใครที่ต้องการจะทำบุญให้ทานถวายภัตตาหารก็ตาม ก็จะต้องแสวงหาปัจจัยโดยชอบ จึงชื่อว่าปัจจัยสัมปทา

เจตนาสัมปทา คือ ความบริบูรณ์แห่งเจตนา หมายถึงในขณะที่ให้ ประกอบด้วยความรู้สึกปีติโสมนัส ประกอบด้วยปัญญา ขณะนั้นเป็นความบริบูรณ์แห่งเจตนา

คุณาติเรกสัมปทา คือ ภาวะแห่งทักษิณบุคคลซึ่งออกจากสมาบัติในวันนั้น ชื่อว่าคุณาติเรกสัมปทา บริบูรณ์แห่งคุณาติเรก ผู้ยิ่งด้วยคุณ

เพราะฉะนั้น วัตถุสัมปทา คือ ผู้นั้นเป็นพระอนาคามีหรือพระอรหันต์ ผู้สามารถเข้านิโรธสมาบัติได้ เพราะแม้พระโสดาบันหรือพระสกทาคามีก็ไม่สามารถเข้านิโรธสมาบัติได้ นอกจากนั้น วัตถุที่ถวาย คือ ปัจจัยธรรม ต้องเป็นปัจจัยสัมปทา บริบูรณ์ด้วยปัจจัยที่ได้มาโดยชอบ และยังต้องประกอบพร้อมด้วยเจตนาสัมปทา ความบริบูรณ์แห่งเจตนา คือ ในขณะนั้นเป็นกุศลจิตที่เกิดร่วมกับความรู้สึกปีติโสมนัส ประกอบด้วยปัญญา นอกจากนั้นแล้วที่จะให้ผลภายใน ๗ วันเป็นอย่างช้า คือ คุณาติเรกสัมปทา ความบริบูรณ์แห่งคุณาติเรก คือ ได้ถวายปัจจัยนั้นแก่ ทักษิณบุคคล ได้แก่ พระอนาคามีหรือพระอรหันต์ซึ่งออกจากสมาบัติในวันนั้น

สำหรับภิกษุสามเณร ก็พร้อมด้วยความบริบูรณ์ทั้ง ๔ จึงได้เหตุแห่งความเป็น เสรฐฐิภายในวันนั้น

นี่ยังไม่ถึงเรื่องของท่านพระสุชเถระ เป็นแต่เพียงอดีตชาติของท่านชาติหนึ่งเท่านั้น แต่ในชาติสุดท้าย ถ้าท่านฉันภัตตาหารก่อน ท่านจะไม่ได้บรรลุถึงความเป็นพระอรหันต์ในวันนั้น ด้วยเหตุนี้พระผู้มีพระภาคจึงได้ทรงแสดงอดีตชาติของท่านในเรื่องที่เกี่ยวกับการสละอาหาร

- ถ. การติดในรสของภัตตมติกบุรุษเป็นประโยชน์อย่างยิ่งเลย ใช่ไหม
- สุ. ประโยชน์อย่างไร ต้องไปทำงานถึง ๓ ปี
- ถ. แต่ได้ผลคุ้มค่า
- สุ. ถ้าไม่พบพระปัจเจกพุทธเจ้า
- ถ. สรุปแล้วการติดในรสของภัตตมติกบุรุษเป็นประโยชน์ ซึ่งตรงกันข้ามกับปุถุชนอย่างเราทั้งหลายที่ติดในรส
- สุ. จะเรียกว่า ติดในรส หรือว่าสามารถสละรสที่ติดได้
- ถ. ตอนแรกมาจากติดก่อน ถ้าไม่ติดก็สละไม่ได้ ติดแล้วจึงได้สละ ใช่ไหม เพราะฉะนั้น ต้องติดให้แน่นก่อน
- สุ. การที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมถึงอดีตชาติของพระสาวกทั้งหลาย เป็นการแสดงให้เห็นว่าควรจะทำสิ่งใด ถ้าเป็นคณธเศรษฐีก็คิดที่จะใช้เงินให้หมด แต่ภายหลังเมื่อได้เห็นศรัทธาของภัตตมติกบุรุษ จึงเกิดความเลื่อมใส ใครจะได้ทำทานอย่างนั้นบ้าง เพราะถึงแม้ท่านจะเป็นเศรษฐีมาช้านาน ท่านก็ยังไม่สามารถสละได้
- เพราะฉะนั้น การฟังพระธรรม หรืออดีตชาติของแต่ละบุคคล ควรจะน้อมนำมาพิจารณา แต่ถ้าพิจารณาในทางที่ไม่ถูกต้อง แทนที่จะสละ ก็อาจจะคอยให้ติดมาก ๆ อย่างภัตตมติกะ ไปทำงานถึง ๓ ปี และก็นำพระปัจเจกพุทธเจ้า ซึ่งไม่มีก็ได้ เพราะฉะนั้น อย่าได้เหมือนใครในเรื่องการกระทำ แต่ควรพิจารณาว่า อกุศลทั้งหลายยากที่จะละได้ ถ้าได้สะสมการเจริญกุศลและละอกุศลเสียในปัจจุบันก็ยังสามารถจะละได้ เพราะถ้าภัตตมติกบุรุษไม่เคยกระทำการสละอาหารมาในอดีต ก็คงจะอยากชิมอาหารนั้นสักคำหนึ่ง แต่ก็ยังสามารถสละได้

ข้อความต่อไปมีว่า

เมื่อพระราชาทรงทราบเรื่องของภัตตมตติกบวชนั้น ก็ได้รับสั่งให้
ภัตตมตติกบวชมาเฝ้า และได้พระราชทานทรัพย์พินหนึ่งเพื่อส่วนบุญนั้น

ทุกคนปรารถนาจะมีส่วนในทานของภัตตมตติกบวช แม้พระราชาก็ได้
พระราชทานทรัพย์พินหนึ่งเพื่อส่วนบุญนั้น

และเมื่อทรงอนุโมทนาส่วนบุญนั้นแล้ว ก็ทรงโสมนัส พระราชทานทรัพย์ให้
ภัตตมตติกบวชเป็นอันมาก และพระราชทานตำแหน่งเศรษฐีให้ภัตตมตติกบวช
ภัตตมตติกบวชนั้นก็ปรากฏชื่อว่าภัตตมตติกเศรษฐี ได้เป็นสหายกับคณเศรษฐี
บริโภคมสมบัติด้วยกัน ด้วยความสนิทสนมอย่างยิ่ง

ครั้นเมื่อภัตตมตติกบวชสิ้นชีวิตแล้ว ได้เกิดในสวรรค์ประมาณชั่วพุทธันดรหนึ่ง

ในสมัยของพระผู้มีพระภาคพระสมณโคดมพระองค์นี้ ท่านจุติจากสวรรค์ลงมา
เกิดในตระกูลอุปัฏฐากของท่านพระสารีบุตรในพระนครสาวัตถี ตั้งแต่ท่านเกิดมา
ในครรรค์ ในเรือนของท่านนั้น คนในบ้านไม่มีความทุกข์ใด ๆ เลย ด้วยเหตุนี้ท่านจึงได้
ชื่อว่าสุขกุมาร

